DE

NEDERLANDSCHE SPELLING

ONDER BEKNOPTE REGELS GEBRAGT

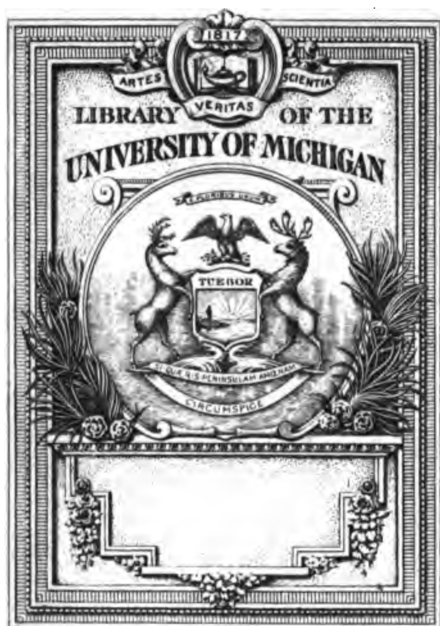
DOOR

Dr. L. A. TE WINKEL,
Lid der Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

DERDE, OP NIEUW VERBETERDE EN VERMEERDERDE DRUK.

TE LEIDEN, BIJ
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1861.

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DE

NEDERLANDSCHE SPELLING

ONDER BEKNOPTE REGELS GEBRAGT

DOOR

Dr. L. A. TE WINKEL,
Lid der Koninklijke Akademie van Wetenschappen.

DERDE, OP NIEUW VERBETERDE EN VERMEERDERDE UITGAVE.

TE LEIDEN, BIJ
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1861.

DRUK VAN D. NOOTHOVEN VAN GOOR, TE LEYDEN.

VOORBERICHT VOOR DEN EERSTEN DRUK.

Met de uitgave van dit boekje hoop ik voorloopig eenigermate te voorzien in eene, zoo al niet openlijk erkende, dan toch algemeen gevoelde behoefte. Sedert jaren is de kennis van de officiëele Nederlandsche Spelling, in 1805 door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek vastgesteld, bijna bloot *traditioneel* geworden. Vrij algemeen worden de voornaamste regels — veelal bij het verbeteren van foutieve opstellen — den leerling *mondeling* medegedeeld; en niet zelden heeft de onderwijzer zelf, uit gebrek aan een goed leerboek, zijne kennis geheel op deze wijze bij overlevering verkregen. Ik acht die methode uitstekend geschikt om den leerling de regels goed te leeren begrijpen en toepassen, doch weet bij ondervinding, dat zij volstrekt ontoereikend is om ze hem juist en naauwkeurig in het geheugen te prenten en hem een overzigt over het gansche spellingstelsel te geven. Naauwkeurige en volledige kennis, toereikende om in alle voorkomende gevallen de pen te besturen, vereischt meer dan het ontvangen van bloot *mondeling* onderwijs, hetwelk al ligt minder naauwkeurig en, uit zijnen aard, altijd *partiëel* zal zijn. Toereikende kennis kan alleen verkregen worden door het letterlijk *van buiten leeren* van bepaalde en duidelijke regels, waarbij alle uitzonderingen zijn opgegeven; — en een min of meer volledig overzigt over het gansche spellingstelsel is voor hem, die zich niet geheel aan de taalstudie wijdt, bijna onbereikbaar, zoolang dit stelsel niet is blootgelegd in eene welgeordende opvolging der regels, met opgave van de grondbeginselen, waarvan zij uitvloeisels en toepassingen zijn.

Ik heb getracht tot eene grondiger en vollediger kennis onzer Spelling eene bijdrage te leveren, die ik hier aan alle Nederlandsch schrijvenden, inzonderheid aan den onderwijzersstand, als eene proeve aanbied. Men denke echter

niet, dat ik verwaand genoeg ben om te meenen, dat ik aan alle eischen voldaan, dat ik het geschetste ideaal verwezenlijkt heb. Niemand, geloof ik, is meer dan ik zelf overtuigd, dat mijn boekje ontsierd wordt door tallooze gebreken en leemten, die zich bij het gebruik ongetwijfeld zullen openbaren; doch te wachten tot ik die alle zelf ontdekt en verbeterd had, zou hetzelfde zijn als van de uitgave geheel af te zien. Overtuigd., dat iets onvolmaakts altijd meer is dan niets, en dat er aan een werkje als het mijne behoefte bestaat, heb ik de uitgave niet langer willen uitstellen, hopende dat het niet volstrekt onbruikbaar zal bevonden worden.

Mijn boekje is bestemd om nagenoeg geheel van buiten geleerd te worden, wat in de scholen zeer goed mogelijk is; daarom heb ik naar beknopheid gestreefd en zooveel doenlijk gezorgd, dat iedere § op zich zelve kan verstaan worden. Sommige §§, niet bestemd om van buiten geleerd te worden, zijn met kleinere letter gedrukt. Zij zijn meer voor den onderwijzer dan voor den leerling bestemd, behooren eigenlijk slechts in eene volledige spraakkunst, niet in dit boekje te huis, doch zijn er voorloopig onmisbaar in, deels ter voorkoming van misverstand, deels ter verkrijging van een helder inzigt in het gansche stelsel.

De verstandige en bekwame onderwijzer zal bij het gebruik van dit leerboekje met het oordeel des onderscheids en overeenkomstig de vatbaarheid zijner leerlingen te werk gaan; hij zal verklaren en door meer voorbeelden ophelderen, wat nadere verklaring behoeft, en niet terstond alles achtereen laten leeren.

Ik heb de spelling van den Hoogl. Siegenbeek gevolgd: in de eerste plaats omdat zij voor de scholen voor als nog verbindend is, maar ook omdat zij door vele goede eigenschappen zich zelve aanbeveelt, en omdat eene veelomvattende wijziging tallooze zwarigheden zou opleveren, die niet alle te voorzien zijn. Eenige veranderingen, die door sommige verlangd worden en ten deele wenschelijk zijn, heb ik in de Eerste Bijlage aangestipt. Slechts enkele malen heb ik mij geringe afwijkingen veroorloofd. Zij bepalen zich hoofdzakelijk tot het moeijelijkste of liever lastigste gedeelte van het gansche stelsel, tot het leerstuk der zoogenoemde enkele en dubbele vocaalspelling. Siegenbeek vond die spelling bij het meerendeel der schrijvers van zijnen tijd in gebruik; hij behield haar om die reden, en sedert werd zij algemeen gevolgd, zelfs door zijne hevigste tegenstanders. Hoe moeijelijk zij in de toepassing ook zijn moge, men is er nu eenmaal aan gewend; het zou daarom eene dwaasheid zijn dit stelsel te willen verwerpen om een ander te bouwen, dat ongetwijfeld ook zijne eigenaardige bezwaren zou hebben, en waarschijnlijk nieuwe twijfelingen baren en tot veel willekeur aanleiding geven zou. Maar iets anders is het, in de spelling van enkele op zich zelve staande woorden, waarbij de wetgever zich blijkbaar vergist heeft en van zijne eigene beginselen is afgeweken, verandering te brengen en zoodoende het stelsel te volmaken. Hier kan niemand redelijker wijze iets tegen hebben.

SIEGENBEEK grondde zijne leer op het verschil in de uitspraak der **e**'s en **o**'s, hetwelk in sommige streken van het vaderland heerscht en vroeger *algemeen* heerschende moet geweest zijn. Dit verschil in de uitspraak is gegrond op de afleiding der woorden en was oorspronkelijk zoo groot, dat eene verwarring en verwisseling der klanken volstrekt onmogelijk was. Allengs echter naderden zij meer en meer tot elkander en smolten in het grootste gedeelte van het vaderland geheel ineen; en zelfs in die streken, waar thans nog onderscheid gemaakt wordt, is dit zoo gering, dat in verscheidene woorden verwisseling heeft kunnen plaats grijpen, zooals de ongelijkheid in de uitspraak van sommige woorden op verschillende plaatsen ontegenzeggelijk bewijst. De uitspraak kan daarom thans geen veilig richtsnoer meer zijn. Ik heb om die reden gemeend de vocaalspelling niet op de *tegenwoordige*, maar op de *oude* uitspraak, dat is op den oorsprong der **e**'s en **o**'s te moeten bouwen. Plaatselijke eigenaardigheden, aan eene bedorven uitspraak toe te schrijven, blijven daardoor buiten rekening; aan niemand wordt boven anderen eenig gezag toegekend, en het gansche stelsel wint blijkbaar in wetenschappelijkheid. SIEGENBEEK kende de *oorzaken* van het verschil in de uitspraak der **e**'s en **o**'s niet; hij kon die in zijnen tijd bezwaarlijk kennen. Niets is dus meer te verschoonen, dan dat hij zich soms door schijn misleiden liet en wel eens verkeerde gevolgtrekkingen maakte. De woorden, waarbij zulks heeft plaats gehad, heb ik opgegeven in den vorm, dien zij volgens hunne afleiding moeten hebben: doch ik heb die afwijkingen van de aangenomene spelling in het woordenlijstje telkens door een sterretje aangeduid, ten einde den gebruiker in zijne keus vrij te laten. Het aantal dier woorden is inderdaad betrekkelijk gering; en het zou mij geenszins verwonderen, indien mijne spelling van sommige juist meer met de uitspraak in overeenstemming was.

Het woordenlijstje, dat ik als aanhangsel achter mijn boekje gevoegd heb, geeft de spelling op, zooals zij volgens de uitkomsten der wetenschap zou moeten wezen. Achter ieder woord is een ander gevoegd, uit onze eigene of uit eene verwante taal genomen, dat òf de oorspronkelijke vorm zelf is, òf dien duidelijk aantoont. Ik heb daardoor in de eerste plaats de deugdelijkheid van de opgave en van mijne regels willen bewijzen, en zie daarin tevens het eenige middel om de spelling van een woord vast in het geheugen te prenten. Men onthoudt b. v. gemakkelijker en beter, dat *zeep* in het Hoogduitsch *Seife*, of in het Engelsch *soap* heet, en dat **ei** en **oa** met onze scherpe **e** overeenstemmen, dan men onthouden kan, dat *zeeperig* en *inzeepen* twee **e**'s moeten hebben. Bij de vreemde woorden heb ik den oorspronkelijken vorm opgegeven. Men wachte zich intusschen wel, te denken, dat het bijgevoegde woord altijd hetzelfde is of juist dezelfde beteekenis heeft als het hoofdwoord. Niet zelden is het eene woord een substantief, het andere een verbum; het ééne een stamwoord, het andere afgeleid; en dikwijls stemmen de beteekenissen niet meer volkomen overeen. Zoo is

b. v. ons *zegen* het lat. *signum*, hetwelk echter niet zegen maar teeken (hier *teeken des kruises*) beteekent. De deskundige weet, dat ik in de meeste gevallen niet anders heb kunnen handelen.

Ten einde verkeerde oordeelvellingen zooveel mogelijk te voorkomen, zij hier nog gezegd, dat ik bij het schrijven van Hoogduitsche woorden gemeend heb de spelling der nieuwere Hoogduitsche taalkundigen te moeten volgen, omdat zij meer in overeenstemming is met de Nederlandsche.

Ik heb niet noodig geoordeeld alle woorden in het lijstje op te nemen. Dezulke, wier spelling uit de regels gemakkelijk te kennen is, b. v. de sterke werkwoorden, zijn opzettelijk achterwege gelaten; van andere zal het gemis aan onachtzaamheid toe te schrijven zijn; doch eenige woorden zal men daarom te vergeefs zoeken, omdat het mij, ondanks vele nasporingen, niet gelukt is, den oorspronkelijken vorm te ontdekken. Misschien zal die later gevonden worden, misschien ook niet, en dan is het mijns inziens raadzaam de gebruikelijke spelling voor de echte aan te nemen.

Eer ik den lezer met mijn boekje alleen laat, een verzoek. Overtuigd van het onvolkomene van mijnen arbeid, die in den volsten zin des woords niet meer dan eene *proeve* kan genoemd worden, doch niet minder begeerig om mijn boekje, indien de methode goed bevonden wordt en het eens tot een herdruk komt, zoo bruikbaar mogelijk te maken, verzoek ik dringend zoowel onderwijs- als taalkundigen hunne aanmerkingen en bedenkingen door het eene of andere tijdschrift te doen kennen, ten einde mij in staat te stellen om daarvan een dankbaar gebruik te maken. Ik zelf zal vlijtig aanteekening houden van de fouten, die ik ontdek, en mijne eigene ondervinding niet laten verloren gaan.

LEIDEN, October 1858. T. W.

VOORBERICHT VOOR DEN TWEEDEN DRUK.

Ofschoon ik overtuigd was, dat er behoefte bestond aan een werkje als dit, hetwelk ik thans de eer heb vermeerderd en, gelijk ik hoop, verbeterd aan het Nederlandsch publiek aan te bieden, ik had niet gedacht, dat het zóó spoedig op onderscheidene gymnasiën en scholen zou ingevoerd worden, dat de vrij aanzienlijke oplage binnen het jaar zou uitverkocht zijn. Hoe streelend die gunstige ontvangst op zich zelve moge wezen, de noodzakelijkheid om voor den herdruk te zorgen is mij al te vroeg gekomen. Gaarne toch zou ik vooraf nog den tijd gehad hebben om eenige regels voor de *zamenstelling der woorden* te ontwerpen, hetgeen mij thans ondoenlijk is geweest uithoofde van den grooten omvang van het onderzoek, dat veel tijd en veel zoekens vereischt. Evenwel heb ik al die verbeteringen aangebragt, welke de opmerkingen van anderen en de ondervinding van een jaar mij als wenschelijk hebben doen kennen. Bij het gebruik toch ondervond ik meer dan ooit de waarheid van het gezegde : dies diem docet.

De lezer, die den eersten druk kent, zal spoedig bemerken, waarin de aangebragte veranderingen bestaan; mogen zij bevonden worden waarlijk verbeteringen te zijn! Het zijn deels kleine wijzigingen van vroegere uitdrukkingen, waardoor ik meen mijne bedoeling thans bepaalder en duidelijker in het licht gesteld te hebben; deels zijn het geheel nieuwe §§, waarmede ik getracht heb te gemoet te komen aan twijfelingen of bedenkingen, die mij werkelijk zijn medegedeeld of vermoedelijk gemaakt zullen worden. De voornaamste verbetering zal wel zijn de ineensmelting en aanvulling der woordenlijstjes, waardoor het naslaan gemakkelijker gemaakt en het antwoord gegeven is op vele vragen, die men tot de vorige lijstjes te vergeefs zal gericht hebben. Bedrieg ik mij

niet zeer, dan moet het voor dengene, wien het in alles om hechte grondslagen te doen is, niet onaangenaam wezen, dat ik zooveel mogelijk zoodanige voorbeelden ten bewijze heb aangevoerd, als strekken kunnen om den onderscheiden oorsprong der klinkers en tweeklanken op het overtuigendst aan te toonen. Te dien einde echter moest ik bijna uitsluitend bij de oudere, minder bekende verwante dialecten ter markt gaan. Daar nu deze oudere vormen moeijelijker in het geheugen te prenten zijn dan de overeenkomstige woorden uit de nieuwere, meer bekende talen, heb ik getracht deze zwarigheid te ontwijken, door het aantal voorbeelden in den tekst aanmerkelijk te vermeerderen, en daar ter plaatse de gelijkluidende woorden uit die nieuwere talen te vermelden, welke hier te lande vrij algemeen beoefend worden. De tweede Bijlage zal, hoop ik, niet onwelkom zijn voor hen, die meer dan bloot practische kennis verlangen.

Nog heb ik iets te berichten. Mijne eigene ondervinding heeft mij geleerd, dat de onderwijzer, ook bij den grootsten ijver en de beste bedoelingen, oogenblikken kan hebben, waarin het hoofd niet *zóó* helder en de geest niet *zóó* opgewekt is, als hij wel wenschen zou. Het onderwijs moet evenwel ook dàn zijnen gang gaan. In zulk eenen toestand echter verzuimt men ligtelijk al die doelmatige vragen te doen, die noodig zijn om bij den leerling zulke voorstellingen en gedachten te ontwikkelen, als voor het rechte verstand en de juiste toepassing van het geleerde volstrekt noodzakelijk zijn. Om zulke onvermijdelijke oogenblikken zoo onschadelijk mogelijk te maken en den onderwijzer gemak aan te brengen, ben ik voornemens een stel vragen uit te geven, zoo volledig, dat het den onderwijzer bij het gebruik van dit boekje als Handleiding kan dienen, en voor den zelfoefenaar de proef op de som zal wezen, of hij wel alles behoorlijk opgemerkt en volkomen begrepen heeft. Eene goed gestelde vraag behelst niet zelden eene opheldering van het geleerde en doet meestal de ware bedoellng daarvan beter uitkomen. Die vragen zullen van tweederlei aard zijn : zoodanige, waarop het leerboek onmiddellijk antwoord geeft; en andere, waarop de antwoorden door de vergelijking en verbinding van verschillende regels moeten gevonden worden. De laatste soort zal kunnen strekken om het onderwijs in de Spelling te gelijkertijd tot eene nuttige verstandsoefening te maken. Tot de zamenstelling van dat vraagboekje ben ik gekomen door de overtuiging, dat, indien het met de verbetering van het onderwijs ernst is, men dan zal moeten beginnen met doelmatige hulpmiddelen te scheppen, die den onderwijzer zijne moeijelijke taak zoo gemakkelijk mogelijk maken.

Eer ik van den Lezer afscheid neem, heb ik eenen pligt van dankbaarheid te vervullen jegens de Heeren Prof. M. de Vries en J. A. van Dijk, die mij gewigtige bedenkingen en opmerkingen hebben medegedeeld. De laatstgenoemde heeft nog daarenboven aanspraak op mijne erkentelijkheid, doordien hij door

het nazien der drukproeven menigen graphischen en typographischen misslag geweerd heeft. Het strekt mij tot genoegen beiden Heeren hier openlijk mijner dank toe te brengen, met het dringende verzoek mij ook in het vervolg hunne opmerkingen niet te onthouden. Hetzelfde verzoek zij gericht tot allen, wien taal, taalkennis en taalonderwijs ter harte gaan.

LEIDEN, April 1860. T. W.

VOORBERICHT VOOR DEN DERDEN DRUK.

Bij het verschijnen van deze derde uitgave heb ik alleen te vermelden, dat het bij dit werkje behoorende vraagboekje, in het voorbericht voor den tweeden druk aangekondigd, sedert bij den uitgever dezes in het licht gekomen en alom verkrijgbaar gesteld is, onder den titel : *Oefeningen in de kennis en toepassing der spelregels.*

Het zal niet noodig zijn de verbeteringen en vermeerderingen aan te wijzen, die ik gemeend heb in dezen druk te moeten aanbrengen. Wie de vorige uitgave kent, zal spoedig bemerken, dat zij grootendeels nadere toelichtingen van het reeds vroeger behandelde zijn, en dat alleen de theorie van **ij** en **ei** en die van de woorden op **-is** eene noemenswaardige wijziging hebben ondergaan. Mogen zij aan haar doel beantwoorden en inderdaad strekken om dit boekje bruikbaarder te maken.

LEIDEN, September 1861. T. W.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE LETTERS, LETTERGREPEN EN WOORDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE LETTERS, LETTERGREPEN EN WOORDEN IN HET ALGEMEEN.

1. Een *woord* is een spraakgeluid of eene vereeniging van spraakgeluiden, waarbij men iets d e n k t; b. v. *boom*, *ta-fel*, *ge-daan-te*.
2. Datgene, wat men bij het uitspreken of hooren van een woord denkt of zich voor den geest stelt, is de *beteekenis* van het woord.
3. Elk spraakgeluid, waaruit een woord bestaat, heet *lettergreep*. Het woord *boom* bestaat uit ééne lettergreep, *ta-fel* uit twee, *ge-daan-te* uit drie lettergrepen.
4. Eene *lettergreep* is een spraakgeluid, dat òf zelf een geheel woord, òf een deel van een woord uitmaakt.
5. Een woord, dat uit ééne lettergreep bestaat, heet *eenlettergrepig*. Een woord dat uit meer dan ééne lettergreep bestaat, heet *meerlettergrepig*. De meerlettergrepige woorden worden onderscheiden in *twee-*, *drie-*, *vierlettergrepige* enz., naar gelang zij uit twee, drie, vier enz. lettergrepen bestaan.
6. Het woord *letter* heeft in de spraakkunst twee beteekenissen: *letter* beteekent òf eenen *letterk l a n k* òf een *lettert e e k e n*.
7. Een *letterklank* is een ondeelbaar bestanddeel van eene lettergreep. Zoo bestaat de lettergreep *stal* uit vier zulke ondeelbare bestanddeelen of letterklanken: *s*, *t*, *à* en *l*; en de lettergrepen *zaal* en *hoed* ieder uit drie: *z*, *â* en *l*, en *h*, *oe* en *d*.
8. Een *letterteeken* is een zigtbaar teeken, waardoor een letterklank aangeduid wordt.
9. Er zijn twee soorten van letterteekens: *enkelvoudige* en *zamengestelde*.

10. Een *enkelvoudig* letterteeken is een teeken, waarvan de schrifttrekken zamenhangen; b. v. **a**, **m**, **w**. De stippen boven de **i** en **j**, die van het ligchaam der letters gescheiden zijn, maken eene uitzondering.

11. Een *zamengesteld* letterteeken is een teeken, dat uit twee naast elkander geplaatste enkelvoudige letterteekens bestaat, die te zamen maar éénen letterklank (7) aanduiden; b. v. **aa**, **ch**.

12. De enkelvoudige letterteekens zijn de zes en twintig volgende:
a, **b**, **c**, **d**, **e**, **f**, **g**, **h**, **i**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **o**, **p**, **q**, **r**, **s**, **t**, **u**, **v**, **w**, **x**, **y**, **z**.

13. De zamengestelde letterteekens zijn de elf volgende:
aa, **ee**, **ie**, **oo**, **uu**, **eu**, **oe**;
ch, in Nederlandsche en vreemde woorden; **ph** en **th**, in vreemde woorden; en **dj** in het achtervoegsel **-aadje**; b. v. in *juichen*, *chaos*, *Philippus*, *Timotheus*, *stellaadje*.

14. In de echt Nederlandsche woorden *thans* en *althans*, ontstaan uit *te hande* en *al te hande*, treft men eene **t** en eene stomme **h** aan, niet het zamengestelde letterteeken **th**, zooals in *Theodorus*, *thema*, *theorie*, *Thuringen* enz.

15. De **x** en de **t** maken uitzonderingen: de **x** stelt steeds twee letterklanken, **k** en **s**, voor; de **t** stelt in het achtervoegsel **-tie** de twee letterklanken **t** en **s** voor, b. v. in *natie*.

16. De **ij** kan ook als een zamengesteld letterteeken beschouwd worden. Zij stelde oudtijds den klank **i** voor, en was toen eigenlijk hetzelfde als **ii**; thans echter vertegenwoordigt zij eenen klank, die in twee bestanddeelen of letterklanken kan opgelost worden, namelijk in **è** en **i**.

17. Het letterteeken **j**, dat in het zamengestelde letterteeken **ij** voorkomt, is derhalve niets anders dan eene **i**, op eene thans ongewone, maar in de middeleeuwen zeer gebruikelijke wijze geschreven. Men schreef toen ook **vj** = VI = 6, **vij** = VII = 7, **viij** = VIII = 8, **xj** = XI = 11, enz.

18. De *letterklanken* of ondeelbare bestanddeelen der lettergrepen worden in in twee soorten onderscheiden: in *klinkers* en *medeklinkers*.

19. Een *klinker* is een ondeelbare *klank*, b. v. **a**, **eu**, **oe**.

20. Een *medeklinker* is een kortstondig dof *geruisch* aan het begin of aan het einde van eenen klinker. Zoo is b. v. in het woord *dag* de **à** de eigenlijke klank, de **d** een geruisch aan het begin, en de **g** een geruisch aan het einde der **à**.

21. Een *tweeklank* is een gemengde *klank*, waarin duidelijk twee verschillende *klinkers* opgemerkt worden, b. v. **ei**, **ou**, **aai**.

22. De *klinkers* en *tweeklanken* zijn de eigenlijke k l a n k e n, waaruit de lettergrepen bestaan; de *medeklinkers* zijn geene eigenlijke k l a n k e n, maar slechts een verschillend gewijzigd g e r u i s c h. De medeklinkers kunnen

daarom niet duidelijk uitgesproken worden, wanneer zij niet van eenen klinker verzeld zijn.

23. Men noemt eene lettergreep *gesloten*, wanneer zij op eenen medeklinker eindigt; b. v. *dag*, *dorst*.

24. Men noemt eene lettergreep *open*, wanneer zij niet op eenen medeklinker eindigt; b. v. *na*, *zee*.

25. De lettergrepen van een meerlettergrepig woord worden niet met denzelfden nadruk uitgesproken. Zoo legt men meer klem op de eerste lettergreep van *leer-boek*, dan op de tweede; en op de lettergreep *der* in *va-der* drukt men in het geheel niet.

26. De meerdere of mindere nadruk, waarmede eene lettergreep wordt uitgesproken, heet *toon* of *klemtoon*.

27. Er is tweederlei klemtoon: de *heele* of *volle klemtoon* en de *halve*.

28. Er zijn ten opzigte van den toon driederlei lettergrepen: lettergrepen met den *vollen* klemtoon, met den *halven* klemtoon, en zonder klemtoon of *toonlooze*. In de woorden *gróótvâder*, *húisgezín*, *gelóófsheld*, *túiniéren*, *bedächtzáam* komen de drie soorten voor.

29. De *toon* verbindt de lettergrepen van een meerlettergrepig woord tot één woord. Spreekt men b. v. al de lettergrepen van *boekdrukkersknecht* met denzelfden nadruk uit, dan schijnt men vier afzonderlijke woorden te noemen: *boek*, *druk*, *kers*, *knecht*.

30. Komen in een zelfde woord twee lettergrepen voor met den *vollen toon*, dan heeft altoos eene van beide den *boventoon*; dat is, eene van beide wordt met meer nadruk uitgesproken dan de andere; b. v. in *ge*loofs*vervôlging*, *häze*wind*hónd*, *bóékdrùkkers*knecht.

31. Een *zin* is een *woord* of eene *reeks van woorden*, waardoor eene geheele gedachte uitgedrukt wordt; b. v. *Kom.* — *Zie.* — *Luister eens.* — *De zon schijnt.*

32. De woorden, die in de zinnen steeds dezelfde dienst bewijzen, behouden steeds denzelfden vorm; zij heeten daarom *onverbuigbare woorden*; b. v. *voor*, *achter*, *want*, *indien*.

33. De meeste woorden, die in de zinnen verschillende diensten bewijzen, nemen verschillende vormen aan, om aan te duiden, in welke betrekking zij op het oogenblik gebezigd worden; zij heeten daarom *verbuigbare woorden*. Voorbeelden: *hui*s, *huize*s, *huize*, *huize*n, *lee*f, *lee*ft, *le*ven.

34. De veranderingen, die de verbuigbare woorden ondergaan, zijn *inwendig* of *uitwendig*.

35. De *inwendige* veranderingen bestaan òf in verwisselingen òf in wijzigingen van den klinker of den tweeklank; b. v. in *bid*, *bad*; *bind*, *bond*; *geef*, *gaf*; *graaf*, *groef*; *roep*, *riep*.

36. De *uitwendige* veranderingen bestaan in het achtervoegen van letterklanken

of lettergrepen; men noemt dit *verbuigen*; b. v. in *God*s, *God*e, van *God*; *groot*e, *groot*er, *groot*st, van *groot*; *geef*t, *ge*ven, van *geef*. De voorvoeging van de lettergreep **ge-** ter vorming van verledene deelwoorden moet ook tot de verbuiging gerekend worden.

37. Bij al de veranderingen, die een woord in de *verbuiging* ondergaat, blijft het hetzelfde woord; b. v. *Gods* is hetzelfde woord als *God*; *mensch*en hetzelfde als *mensch*; *gaf* hetzelfde als *geven*.

38. De letterklanken en lettergrepen, die in de verbuiging achter een woord gevoegd worden, heeten *buigingsuitgangen*; b. v. **s**, **e**, **de**, in *man*s van *man*, *goed*e van *goed*, *hoor*de van *hoor*.

39. Een *stam* of *woordstam* is hetgeen overblijft, wanneer men een woord van zijne buigingsuitgangen ontdoet. Zoo is *hoor* de stam van *hoor*e, *hoor*t, *hoor*en, *hoor*de; *huis* de stam van *huiz*es, *huiz*e, *huiz*en, *huis*de.

40. Een *stam* is geen *woord*, omdat een stam een spraakgeluid is, dat buiten zamenhang met andere woorden en dus als zonder beteekenis beschouwd wordt (1). Soms is de buigingsuitgang door den tijd afgesleten, soms dient juist het gemis van eenen buigingsuitgang om de betrekking van een woord in den zin aan te duiden: in beide gevallen is het *woord* in vorm gelijk aan zijnen *stam*. Zoo is b. v. de 1ste naamval van *steen* door het afslijten van eene *s* aan den stam gelijk geworden; want dat woord luidde oudtijds in den 1sten naamval *stains*, in den 2den *stainis*. Het gemis van eenen buigingsuitgang in een werkwoord duidt aan, dat het in de gebiedende wijs staat.

41. De onverbuigbare woorden zijn natuurlijk altijd eensluidend met hunnen stam; of liever, bij zulke woorden kan eigenlijk van eenen stam geene sprake zijn.

42. De onderscheidene vormen van een woord worden dikwijls van verschillende *stammen* gevormd; b. v. *gebeds* van den stam *gebed*, maar *gebede*, *gebeden* van den stam *gebeed*; (*ik*) *bid*, (*hij*) *bidt*, (*wij*) *bidden*, (*hij*) *bidde* van den stam *bid*; maar (*ik* en *hij*) *bad* van den stam *bad*; (*wij*) *baden*, (*gij*) *baadt* van den stam *baad*.

43. Alle sterke (of ongelijkvloeijende) werkwoorden, vele zelfstandige naamwoorden, enkele zwakke werkwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voornaamwoorden bestaan uit verschillende stammen. Zoo zijn *neem*, *nam*, *naam* en *noom* stammen van het werkwoord *nemen*; *schip* en *scheep* van het zelfstandige naamwoord *schip*.

44. De stammen met *gesloten klinkers* zullen wij *korte*, die met *open klinkers* of *tweeklanken* zullen wij *lange stammen* noemen (55—57).

45. Al de stammen, die in vorm overeenstemmen en dezelfde voorstelling gemeen hebben, noemt men eene *stamrij*. Zoo maken *sprek*, *spreek*, *sprak*, *spraak*, *sprook* en *spreuk* eene *stamrij* uit, omdat de woorden *gesprek*, (*ik*) *spreek*, *spreker*, (*hij*) *sprak*, *spraak*, *sprookje*, *spreuk* alle aan dezelfde werking, aan spreken, doen denken.

46. De woorden zijn ten opzigte van hunnen vorm en oorsprong vierderlei: *stamwoorden*, *middelwoorden*, *afgeleide woorden* en *zamengestelde woorden*.

47. Een *stamwoord* is een woord, dat geene uiterlijke kenteekenen draagt, die bewijzen of doen vermoeden, dat het van een ander woord is gevormd.

48. Een *afgeleid woord* is een woord, dat door aanhechting van éénen of meer letterklanken, of van ééne of meer lettergrepen, die zelve geene *woorden* (1) zijn, kennelijk van een ander woord gevormd is; b. v. *groot*te, *groot*sch, *groot*elijks van *groot*.

49. Het woord, waarvan een ander woord is afgeleid, heet het *grondwoord*. Zoo is *aartsvader* het grondwoord van *aartsvader*lijk, en *vader* het grondwoord van aarts*vader*.

50. De letterklanken en lettergrepen, door wier aanhechting een woord van een ander woord is afgeleid, heeten *voor-* of *achtervoegsels*, naar gelang zij vóór of achter het grondwoord gevoegd worden. Zoo is **ge-** een *vóór-* en **-lijk** een *achtervoegsel* in het woord ge*vaar*lijk.

51. Door de aanhechting van voor- of achtervoegsels ontstaan n i e u w e woorden; b. v. *koude*, *hoogte*, *gezang* zijn a n d e r e woorden dan *koud*, *hoog*, *zang*. Verg. § 87.

52. Een *middelwoord* is een woord, dat door zijn voor- of achtervoegsel het voorkomen heeft van een *afgeleid woord*, doch hetwelk niet van een b e k e n d woord gevormd is; b. v. *gezond*, *gering*, *akker*, *hugel*.

53. Men noemt de zoodanige woorden *middelwoorden*, omdat zij uiterlijk tot de *afgeleide* en innerlijk tot de *stamwoorden* schijnen te behooren, en dus eene m i d d e l s o o r t uitmaken. Minder goed noemt men ze *onechte stammen*.

54. *Zamengestelde woorden* zijn woorden, die door zamenvoeging van twee op zich zelve bestaande woorden gevormd zijn; b. v. *veldheer* bestaat uit *veld* en *heer*, *zilversmidswinkel* uit *zilversmid* en *winkel*.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE KLINKERS EN TWEEKLANKEN.

55. Er zijn drie soorten van klinkers: *geslotene*, *opene* en *toonlooze*.

56. De *geslotene* klinkers zijn vijf in getal: **à**, **è**, **ì**, **ò** en **ù**, uitgesproken als in de woorden *dag*, *bel*, *zin*, *pot* of *dom* en *dun*.

57. De *opene* klinkers zijn zeven in getal: **á** of **aa**, **é** of **ee**, **í** of **ie**, **ó** of **oo**, **ú** of **uu**, **eu** en **oe**, uitgesproken als in *jaar*, *leed*, *titel* of *zien*, *rook*, *vuur*, *neus* en *goed*.

58. Men merke op, dat *gesloten* en *open* juist het omgekeerde beteekent van *fermé* en *ouvert* in het Fransch. De é *fermé* in *donné* zou bij ons *open*, de è *ouvert* van *succès* bij ons *gesloten* moeten heeten. *Fermé* en *ouvert* zien op den vorm van den m o n d bij het uitspreken der klinkers; *gesloten* en *open* zien op den aard der l e t t e r g r e e p, waarin de klinkers doorgaans voorkomen. Vergel. § 64 en 65.

59. Het is voor de toepassing der spelregels van veel nut, dat men zich gewent de gesloten en open klinkers in de uitspraak a l t ij d te onderscheiden, en de gesloten **à**, **è**, **ì** enz., ook wanneer men ze afzonderlijk noemt, zóó uit spreken, als zij luiden in de woorden *dàg*, *bèd*, *zìn* enz.

60. De verdeeling der klinkers in *korte* en *lange* is iets geheel anders dan de onderscheiding in *geslotene* en *opene*, en behoort eigenlijk alleen in de oudere talen, ook in het Oudnederlandsch, te huis. Door *gesloten* en *open* wordt een verschil in k l a n k, door *kort* en *lang* een verschil in d u u r aangeduid. Een lange klinker heeft tweemaal den duur van een korten, welke onderscheiding in onze tegenwoordige taal thans blijkbaar niet meer van toepassing is.

61. De *toonlooze* klinkers zijn drie in getal: **e**, **i** en **u**, uitgesproken als in de woorden *daden*, *zandig*, *Dokkum*. Vóór de keelletters **g**, **ng** en **k** en vóór **s** spreekt men eene toonlooze **i** uit; in andere gevallen eene **e**. De toonlooze **u** komt alleen voor eene **m** te staan in plaatsnamen; als *Huizum*, *Gorcum*, *Dokkum*, *Wilsum*, *Bergumer Dam*, *Kollumer Pomp*, *Hemelumer Oldevaart*. De toonlooze **e** wordt somtijds door **ij** en **ee** voorgesteld, namelijk in *mijn* en *zijn* en het lidwoord *een*, wanneer deze woorden zonder klemtoon worden uitgesproken; en de toonlooze **i** wordt in het achtervoegsel -**lijk** door **ij** voorgesteld.

62. De toonlooze **e** wordt niet altijd even duidelijk uitgesproken; soms is zij naauwelijks hoorbaar, te weten vóór de achtervoegsels *lijk*, *ling*, *naar*, *nier* en *tje*; b.v. in *vriendelijk*, *jongeling*, *molenaar*, *wijngaardenier*, *poppetje*.

63. Men wachte zich zorgvuldig de *toonlooze* **i** en **u** op dezelfde wijze als de opene uit te spreken. De **i** en **u** klinken in *eindigen*, *zondigen*, *Bergumer Meer*, *Ezumazijl*, *Rinsumageest* enz. geheel anders, namelijk veel doffer, dan **ie** in *liegen* en *bedriegen*, en **u** in *muren* en *vuren*.

64. De klinkers, die voorkomen in opene lettergrepen met den vollen of halven klemtoon, zijn altijd *open;* b.v. in *ja*, *ze-ven*, *ti-tel*, *oo-ren*, *nu*. Uitgezonderd is *hè*, tusschenwerpsel van schrik.

65. De klinker, die in eene geslotene lettergreep met den heelen of halven klemtoon door een enkelvoudig letterteeken wordt voorgesteld, is altijd *gesloten;* b.v. in *bàk*, *bèk*, *blìk*. Uitgezonderd is de **u** voor eene **w**, welke *open* is; b.v. in *rúw*, *schadúw*.

66. De klinker, die in eene toonlooze lettergreep voorkomt, is *toonloos*. Uitgezonderd is de **i** in het achtervoegsel -**isch**, en in de achtervoegsels -**ief** en -**iek**, wanneer deze den klemtoon verliezen; b.v. in *wettisch*, *afgodisch; motiveeren* van *motief*, *fabrikant* van *fabriek*. De **i** blijft hier den *open* klank behouden.

67. Er zijn twee soorten van *tweeklanken* : die der eerste soort eindigen op **i**, die der tweede op **u**, of eigenlijk op *oe*, dewijl de **u** op het einde van eenen tweeklank als *oe* luidt.

68. Er zijn zes tweeklanken, die op **i** eindigen, namelijk :
ai, **aai**, **ei** of **ij**, **ooi**, **ui** en **oei**.

69. Er zijn vijf tweeklanken, die op **u** (*oe*) eindigen, namelijk : **au**, **aau**, **eeu**, **ieu** en **ou**.

70. In sommige tweeklanken is de eerste klinker *gesloten*, namelijk in **àu**, **ài**, **èi** of **ij**, **òu** en **ùi**; in de overige is hij *open*, namelijk in **aai**, **aau**, **eeu**, **ieu**, **ooi** en **oei**. De laatste soort noemt men wel eens *verlengde tweeklanken*.

71. De **ie**, **eu** en **oe** zijn geene *tweeklanken* (21), maar gewone *klinkers* (19), omdat zij in de uitspraak niet in twee bestanddeelen kunnen opgelost worden. De **ieu** en **oei** zijn daarom slechts t w e eklanken : **ie-u** en **oe-i**, geene d r i eklanken : **i-e-u** en **o-e-i**.

72. De **y**, *ypsilon* of *Grieksche* **i** genoemd, verschilt in klank niet van de gewone **i**, zooals blijkt uit de woorden *Egypte* en *Cyrus*, die als *egipte* en *cirus*, niet als *egeipte* en *ceirus* worden uitgesproken.

73. Men geeft aan de **y** (*ypsilon*) dikwijls, maar geheel ten onrechte, den naam van *ij* of *ei*.

74. De **ij** met stippen is geen enkelvoudig letterteeken (10), maar een zamengesteld (11), dat in Holland denzelfden tweeklank aanduidt als **ei**, maar in andere provinciën den klank eener dubbele **i** of **ie** voorstelt. *Wijn*, *dijk* luiden in sommige provinciën als *wiin*, *diik*, of *wien*, *diek*.

75. De **e** en **o** bestonden oorspronkelijk in onze taal niet, maar zijn uit andere klinkers of uit tweeklanken ontstaan.

76. Er is tweederlei opene **e** en **o** : de *zachte* en de *scherpe*.

77. De **e** en **o** zijn *zacht*, wanneer zij uit andere *e n k e l v o u d i g e* k l i n k e r s — *scherp*, wanneer zij u i t t w e e k l a n k e n of d o o r z a m e n t r e k k i n g v a n t w e e l e t t e r g r e p e n ontstaan zijn. Alleen de weinige **e**'s, welke uit **iu**, en de weinige **o**'s, welke uit **wa**, **wi** of **wu** zijn ontstaan, worden als *zacht* aangemerkt.

78. In sommige streken van het vaderland hoort men een verschil in de uitspraak der zachte en scherpe **e**'s en **o**'s; doch in de zoogenoemde beschaafde uitspraak wordt het oorspronkelijk onderscheid niet in acht genomen, maar luiden de scherpe klinkers gelijk de zachte.

79. De *zachte opene* **e** is ontstaan
1. meestal uit **i**; b. v. in *schepen* van *schip*, *leden* van *lid* (77);
2. dikwijls uit **a**; b. v. in *steden* van *stad*, *vegen* van *vagen* (77).

80. De **e** in *deemoed*, ohd. *diumuati*; in *deern*, ohd. *diorna*; in *heden*, osaks. *hiudu*; en in *veertig* van *vier*, ohd. *fior*, is uit den tweeklank **iu** ontstaan. Zij wordt in *heden* als zacht, doch in *deemoed* om eene bijzondere reden als scherp aangemerkt; zie § 100.

81. De zachte opene **e** in *knekel* is waarschijnlijk ontstaan uit **u** (oe): *knokel* (ang. *cnuc*), *kneukel*, *knekel*. In de thans verouderde vormen *krepel* en *voetevel*, voor *kreupel* en *voeteuvel*, heeft dit zeker plaats gehad; *krepel* is ontstaan uit *kreupel*, en dit uit *kropel*, van *kruipen*, *kroop*, *gekropen*, en *evel* uit *euvel*, goth. *ubils*.

82. De *scherpe opene* **e** is ontstaan

1. doorgaans uit den tweeklank **ai**, die vooraf in **ei** was overgegaan; b. v. in *been* uit *bain*, *bein* (77);

2. enkele malen door zamentrekking van twee lettergrepen; b. v. in *veeren* uit *vederen* (77).

83. De *zachte opene* **o** is ontstaan uit den verloren klinker **u** (spreek uit: *oe*); b. v. in *kogel*, hd. *Kugel*, (spreek uit: *koegel*) (77).

84. De zachte opene **o** in *komen* (oudtijds *kwemen*) is ontstaan uit **we** (**wi**); die in *dolen* waarschijnlijk uit de **wa** van *dwalen*. De **o** in *zoo* (oudt. *swa*) wordt om eene andere reden als scherp beschouwd; zie § 128 en 144.

85. De *scherpe opene* **o** is ontstaan

1. doorgaans uit den tweeklank **au**, die vooraf in **ou** was overgegaan (77); b. v. in *koopen*, oudt. *kaupon*, *koupen*;

2. enkele malen uit **ai** of **ei**; b. v. in *moot* van goth. *maitan* (snijden), *boot*, oudnoordsch *beitr* (77);

3. enkele malen door zamentrekking van twee lettergrepen; b. v. in *door* (van een ei) uit *doder* (77).

86. De oorsprong der **e**'s en **o**'s heeft invloed op de spelling der opene *stamlettergrepen*, maar niet op die der *achtervoegsels*; deze volgen bijzondere regels.

87. 1. De opene **e** is *zacht* in woorden, waarnaast vormen van dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis bestaan, in welke eene **a** of **i** voorkomt (77 en 79). Uitgezonderd zijn *heet* — *hitte* en *leeder*, verouderde vorm voor *leer*, *ladder*.

Voorbeelden:

beter	—	*baten*,	*stede*	—	*stad*,
degen	—	*dagge*,	*teling* (vogel)	—	*taling*,
dwepen	oudt.	*dwapen*,	*veer* (overtogt)	van	*varen*,
edel	"	*adel*,	*vegen*	—	*vagen*,
gretig	"	*gratig*,	*verdedigen*	—	*verdadigen*,
keep	van	*kappen*,			
van lieverlede	oudt.	*bi lieverlade*,			
onderhevig	—	*onderhavig*,	*bede*	—	*bidden*,
revelen	oudt.	*ravelen*,	*beven*	—	*bibberen*,
scheel (deksel)	—	*schaal*,	*deze*	—	*dit*,
spenen	oudt.	*spanen*,	*gene*	—	*ginds*,

geven	—	*gift*,	*sedert*	—	*sinds*,
leden, *geleding*	—	*lid*,	*smeden*	—	*smid*,
neef	—	*nicht*,	*spleten*	—	*split*,
plegen	—	*pligt*,	*streven*	—	*stribbelen*,
reven	—	*rif*,	*tepel*	—	*tip*,
scheel, *schelen*	—	*verschil*,	*zetel*	—	*zitten*,
schepen	—	*schip*,	*zeven*	—	*ziften*.

88. 2. De opene **e** is *zacht* in sterke of ongelijkvloeijende woorden (79[1] en [2]), behalve in *heeten* (genoemd worden) en in het enkelvoud van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs (82[1]) van de werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, *beet*, *beten*, *gebeten*. Voorbeelden zijn : *stelen*, *stal*; *nemen*, *nam*; *wegen*, *woog*.

Sterk waren oudtijds ook : *helen*, *hal*, *(ver)holen*; *kneden*, *knad*; *sneven*, *snaf*; *stenen* (steunen), *stan*; *teren*, *tar* (in *verteren*); *weven*, *waf*, *geweven*.

89. In het meervoud van den onvolm. verleden tijd der aantoonende wijs, in den geheelen onvolm. verleden tijd der aanvoegende wijs, en in het verleden deelwoord der werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, is de **e** zacht, omdat zij oorspronkelijk eene **i** was (77 en 79[1]).
Men herinnere zich, dat het enkelvoud geen tweeden persoon meer heeft, en dat *gij beet*, *leedt*, *schreeft* enz. eigenlijk tot het meervoud behooren, hoewel ook voor het enkelvoud in gebruik.

90. 3. De opene **e** is zacht in woorden, afgeleid van sterke werkwoorden, die niet vervoegd worden als *bijten* (79[1] en [2]). Uitgezonderd is *scheedel* van *scheiden*.

Voorbeelden :

beweging	van	*bewegen*, *bewoog*;	*leger*	van	*liggen*, *lag*;
eter	„	*eten*, *at*;	*(land)meter*	„	*meten*, *mat*;
genezing	„	*genezen*, *genas*;	*schepen* (rechter)	„	*scheppen*, *schiep*;
heler	„	*helen*, *hal*;	*steek*, *stekel*	„	*steken*, *stak*;
hevel, *hevig*, *verheven*,	van	*heffen*, *hief*;	*trede*	„	*treden*, *trad*;
			zweer	„	*zweren*, *zwoor*.

91. De werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **ai**, later **ei**, in het meervoud en in het verleden deelwoord **i**. Zij kunnen daarom zoowel afleidsels hebben met de scherpe als met de zachte **e** (82[1] en 79[1]); b. v. *leden*, meervoud van *lid*, komt van *lijden*; *bleek*, *bleeker* van *blijken*.

92. 4. De opene **e** is *zacht* in woorden, waarin zij met de *geslotene* **e** afwisselt (79[1] en [2]).

Voorbeelden :

belegeren	—	*beleg*,	*bevelen*	—	*bevel*,
beter	—	*bet* (in *betweter*),	*bezem*	—	*bessem*,

bezie	—	*bes*,	*mede*	—	*met*,
deken	—	*dekken*,	*nevens*	—	*neffens*,
even	—	*effen*,	*spelen*	—	*spel*,
gebeden	—	*gebed*,	*teer* (vloeibaar pik)	—	*ter*,
gebreken	—	*gebrek*,	*tevens*	—	*teffens*,
kegel	—	*kegge*,	*treden*	—	*tred*,
keten	—	*ketting*,	*treek*	—	*trek*,
klepel	—	*kleppen*,	*veen*	—	*ven*,
leken	—	*lekken*,	*wegen*	—	*weg*,
lepel	—	*leppen*,	*welig*	—	*wel*,
lezen	—	*les*,	*weven*	—	*webbe*.

93. De opene **e** is *zacht* in woorden, waarin ook wel **eu** gehoord wordt (79[4] en [3]).

Voorbeelden :

lenen	—	*leunen*,	*stenen*	—	*steunen*,
peluw	—	*peuluw*,	*tegen*	—	*teugen*,
sneven	—	*sneuvelen*,	*veel*	—	*veul*,
spelen	—	*speulen*,	*zeven*	—	*zeuven*.

94. 6. De opene **e** wordt als *zacht* aangemerkt in het meervoud van **-heid**, b. v. in *waarheden*, *grootheden* (86).

95. 7. De opene **e** wordt als *zacht* aangemerkt in woorden, die uit vreemde talen ontleend zijn, uitgezonderd in *leek*, lat. *laïcus* (82[1]), en in *thee* (100).

Voorbeelden :

beet (wortel),	lat.	*beta*;	*peer*,	lat.	*pirum*;
deken (overste),	„	*decanus*;	*peper*,	„	*piper*;
jenever,	„	*juniper*;	*propheet*,	„	*propheta*;
kemel,	„	*camelus*;	*peterselie*,	„	*petroselinum*;
keten,	„	*catena*;	*planeet*,	„	*planeta*;
komeet,	„	*cometa*;	*regel*,	„	*regula*;
leep,	„	*lippus*;	*salpeter*,	„	*sal petrae*;
lelie,	„	*lilium*;	*tegel*,	„	*tegula*;
leveren,	fr.	*livrer*;	*zegel*,	„	*sigillum*;
melis (suiker),	fr.	*mélasse*;	*zegen* (heilbede),	„	*signum*;
menie,	lat.	*minium*;	*zegen* (net),	„	*sagena*;
meter (el),	„	*metrum*;	*zemel*,	„	*simila*;
neger,	„	*niger*;	*zeneblad*,	„	*senna*.
peen,	fr.	*panais*;			

96. 8. De opene **e** is *zacht* in woorden, die in het Hoogduitsch of Friesch eene geslotene **e**, of die in het Hoogduitsch, Engelsch of Friesch eene **a**

of **i**, of die in het Hoogduitsch **ie** hebben, met uitzondering van *scheef*, hoogduitsch *schief*.

De gewestelijke uitspraak *bien* (bie-en), *ien* (ie-en), *stien* (stie-en) rekent niet mede; zij bewijst de scherpte der **e**.

Voorbeelden :

edik,	hd.	*Eszig*,
geel,	〃	*gelb*,
ketel,	friesch	*tsjettel*,
netel,	hd.	*Neszel*,
schepel,	〃	*Scheffel*,
veter,	〃	*Feszel*,

---

beek,	hd.	*Bach*,
ezel,	eng.	*ass*,
kever,	〃	*chafer*,
mede (meekrap),	〃	*madder*,
menig,	hd.	*mancher*,
peet,	〃	*Pathe*,
teer,	eng.	*tar*,
vezel,	hd.	*Fase*,

---

bede,	hd.	*Bitte*,
beet,	〃	*Bisz*,
bever,	〃	*Biber*,
deel (plank, dorschvloer),	〃	*Diele*,
egel,	〃	*Igel*,
greep,	〃	*Griff*,
hemel,	〃	*Himmel*,
henen,	〃	*hin*,
neet,	〃	*Nisz*,
reet,	〃	*Risz*,
schemeren,	〃	*schimmern*,
schrede,	〃	*Schritt*,
slede,	〃	*Schlitten*,
snede,	〃	*Schnitt*,

streek,	hd.	*Strich*,
weder,	〃	*Gewitter*,
weder (tegen)	〃	*wider*,
wemelen,	〃	*wimmeln*,
zede,	〃	*Sitte*,
zeker,	〃	*sicher*.

---

krekel,	eng.	*criket*,
lever,	〃	*liver*,
pegel,	〃	*piggin*,
pekel,	〃	*pickle*,
scheen,	〃	*shin*,
stevig,	〃	*stiff*,

---

lenig,	friesch	*linig*,
leven,	〃	*libje*,
week (zeven dagen),	〃	*wike*.

---

begeren,	hd.	*Begier*,
gevel,	〃	*Giebel*,
neder,	〃	*nieder*,
scheel,	〃	*schielend*,
smeren,	〃	*schmieren*,
steel, (*bezem-*)	〃	*Stiel*,
stevel,	〃	*Stiefel*,
vedel,	〃	*Fiedel*,
veder,	〃	*Gefieder*,
vrede,	〃	*Frieden*,
weder (opnieuw),	〃	*wieder*,
wezel,	〃	*Wiesel*,
zege,	〃	*Sieg*.

97. 1. De opene **e** is *scherp* in woorden, waarnaast vormen bestaan, die dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis hebben, in welke de tweeklank **ei** voorkomt (82[1]), of die in sommige provinciën nog met **ei** worden uitgesproken. Uitgezonderd is het achtervoegsel -**heden**, meerv. van -**heid** (94).

Voorbeelden :

bleek (plaats om te bleeken)	—	*bleik*,	*gemeen*, *gemeente*	—	*gemeinte*,
breed	—	*(ver)breiden*,	*alreede*, *gereed*, *reeder*	—	*bereiden*,
eek	—	*eik*,	*scheede*	—	*schei*,
fleemen	—	*vleijen*,	*steen*	—	*(IJsel)stein*,
geeselen	—	*geiselen*,	*teeken*	—	*teiken*,
heel, *heelen*	—	*heilzaam*,	*scheef*	—	*scheif*,
heet (warm)	—	*heit*,	*teezen*	—	*teisteren*,
kleen	—	*klein*,	*vleesch*	—	*vleisch*,
kweeken	—	*kweiken*,	*weeken* (zacht maken)	—	*weiken*,
leed	—	*leid*,	*zeever*	—	*zeiver*,
meenen	—	*meinen*,	*zweeten*	—	*zweiten*.

98. 2. De opene **e** (82[2]) is *scherp* in lettergrepen, die door zamentrekking ontstaan zijn.

Voorbeelden :

ceel, *huurceel*	—	*cedel*,	*preeken*	—	*prediken*,
gedwee	—	*gedwede*,	*ree* (voor schepen)	—	*reede*,
keel (kiel)	—	*kedel*,	*slee*	—	*slede*,
kwee (appel)	—	*kwede*,	*snee*	—	*snede*,
kweelen (zingen)	—	*kwedelen*,	*sneeg*	—	*snedig*,
leeman	—	*ledeman*,	*steeg*	—	*stedig*,
leewater	—	*ledewater*,	*streelen*	—	*stregelen*,
leer (ladder)	—	*leeder*,	*teer*	—	*teeder*,
leeren (van leder)	—	*lederen*,	*veel* (viool)	—	*vedel*,
mee (bijw.)	—	*mede*,	*vree*	—	*vrede*,
mee (honigdrank)	—	*mede*,	*veer*	—	*veder*,
mee (meekrap)	—	*mede*,	*onweeren*	—	*onweder*,
verneeren	—	*vernederen*,	*zweelen*	—	*zwedelen*.

99. 3. De opene **e** wordt als *scherp* aangemerkt in de achtervoegsels -**eel**, -**ees** en -**eeren**; b.v. in *kasteelen*, *Chineezen*, *regeeren*. Vergel. § 86.

100. 4. De opene **e** wordt als *scherp* aangemerkt in open eenlettergrepige woorden. Uitgezonderd zijn het tusschenwerpsel *he* en de eigennaam *Ke*.

Voorbeelden :

dee(moed), *ee(gade)*, *kwee*, *ree*, *slee* (pruim), *thee*, *wee*, *zee*.

101. 5. De opene **e** is *scherp* in woorden, welke in het Hoogduitsch **ai** of **ei** (82[1]) of in het Engelsch **o** of **oa** (82[1]) hebben.

Voorbeelden :

beneenen	hd. *nein*,	*zeem (honig-)*	hd. *Seim*,
bleek (bijv. naamw.)	" *bleich*,	*zeep*, *zeeperig*	" *Seife*,
deel (gedeelte)	" *Theil*,	*zweet*	" *Schweisz*.
eed	" *Eid*,		
een, *eenig*	" *ein*,	*beer* (varken)	eng. *boar*,
geen (niet een)	" *kein*,	*leenen* (ontleenen)	" *loan*,
heesch	" *heiser*,	*reede* (voor schepen)	" *road*,
kleed	" *Kleid*,	*reep*	" *rope*,
weenen	" *weinen*,	*teen* (van den voet)	" *toe*,
wees(kind)	" *Waise*,	*weede* (plant)	" *woad*,
zeel	" *Seil*,	*zeer*, *bezeeren*	" *sore*.

102. 1. De opene **o** is *zacht* in sterke werkwoorden (83), met uitzondering van *loopen* en *stooten* (85[1]) en het enkelvoud van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs (85[1]) van die, welke vervoegd worden als *gieten* en *buigen*. Voorbeelden : *wij boden*, *bogen*, *schoten*, *zij goten*, *logen*, *wogen*, *schoren ; genomen*, *gestolen*, *bewogen*.

103. In het meervoud van den onvolm. verleden tijd der aantoonende wijs en in den geheelen onvolm. verleden tijd der aanvoegende wijs van de werkwoorden als *gieten* en *buigen* is de **o** *zacht* (83).

104. 2. De opene **o** is *zacht* in de woorden, afgeleid van sterke werkwoorden (83); uitgezonderd die van *loopen* en *stooten* (85[1]), en sommige van de werkwoorden, die verbogen worden gelijk *gieten* en *buigen*.

Voorbeelden :

sprook, van *spreken*, *sprak ; stoken* en *stoker* van *steken*, *stak*.

105. De werkwoorden, die vervoegd worden als *gieten* en *buigen*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **au**, later **ou**, in het meervoud en in het verleden deelwoord **u**, en kunnen dus zoowel afleidsels hebben met de scherpe als met de zachte **o**; b.v. *logen* (leugen) en *loochenen* van *liegen ; slooten* en *sloten* (meerv. van *slot*) van *sluiten*; *zoogen* heeft den klinker van het enkelvoud, *zog* dien van het meervoud.

106. 3. De opene **o** is *zacht* in woorden, waarin zij met de geslotene afwisselt (83), als in *kolen* — *hol*, *sloten* — *slot*, *broze* — *bros*. Uitgezonderd zijn *koopen* — *kocht*, *stooten* — *stotteren*, *loopen* — *bruiloft*, *zoogen* — *zog*, *toogen* — *togt*.

Voorbeelden :

beloven	—	*belofte*,	*boter*	—	*botter*,
blozen	—	*blos*,	*broos*	—	*bros*,

geboden	—	*gebod*,	*lozen*	—	*los*,
goden	—	*god*,	*loten*	—	*lot*,
grove	—	*grof*,	*mogen*	—	*mogt*,
hertogen	—	*hertog*,	*oorlogen*	—	*oorlog*,
klovenier	—	*kolvenier*,	*roten*	—	*rotten*,
knoop	—	*knop*,	*schotel*	—	*schottel*,
koken	—	*kok*,	*sloten*	—	*slot*.

107. 4. De opene **o** is *zacht* in woorden, waarin zij in de provincie Holland met **eu** afwisselt (83).

De provinciale tongvallen beslissen in dezen niets; men denke aan *doozen*, Geldersch *deuzen*; *gelooven*, Geldersch *geleuven*.

Voorbeelden :

droog	—	*dreug*,	*schromen*	—	*schreumen*,
goot	—	*geut*,	*sprook*	—	*spreuk*,
honig	—	*heuning*,	*storen*	—	*steuren*,
joken	—	*jeuken*,	*volen*	—	*veulen*,
koning	—	*keuning*,	*te voren*	—	*te veuren*,
logen	—	*leugen*,	*wonen*	—	*weuning*,
molen	—	*meulen*,	*zomer*	—	*zeumer*,
noot (vrucht)	—	*neut*,	*zoon*	—	*zeun*.

108. 5. De opene **o** wordt als *zacht* aangemerkt in woorden van vreemden oorsprong. Uitgezonderd zijn dezulke, waarin de **o** uit **au** is ontstaan, b. v. *poos*, lat. *pausa*.

Zonder eenige geldige reden zondert men uit : *troon*, *kroon* en *toon* (in de muziek).

Voorbeelden :

abrikoos	fr.	*abricot*,	*olijf*	lat.	*oliva*,
alkoof	"	*alcove*,	*olifant*	"	*elephantus*,
ivoren	"	*ivoire*,	*pastoor*	"	*pastor*,
kastoor	"	*castor*,	*pogen*	"	*pungere*,
komijn	"	*cumin*,	*polemiet*	"	*polymitus*,
konijn	lat.	*cuniculus*,	*pool*	"	*polus*,
kroot	fr.	*carotte*,	*popel*, *populier*	"	*populus*,
kroon	lat.	*corona*,	*roos*	"	*rosa*,
mode	fr.	*mode*,	*rozemarijn*	"	*ros marinus*,
moren (bnw.)	"	*moire*,	*school*	"	*schola*,
noot (*zang-*)	lat.	*nota*,	*sober*	"	*sobrius*,
oker	"	*ochra*,	*stool*	"	*stola*,

siroop	fr. *sirop*,	*toren*	lat. *turris*,
synode	lat. *synodus*,	*tronie*	fr. *trogne*,
toon (*muziek*-)	„ *tonus*,	*troon*	lat. *thronus*.

109. 6. De opene **o** is *zacht* in woorden, welke in het Hoogduitsch **u** of **ü** (83) of de geslotene **o** of **ö** (83), en die in het Engelsch **o** (83) hebben.

Voorbeelden :

droog	hd. *trocken*,	———	
hopen (verwachten)	„ *hoffen*,	*bodem*	eng. *bottom*,
jood	„ *Jude*,	*boren*	„ *to bore*,
kloof	„ *Kluft*,	*doren*	„ *thorn*,
knopen	„ *knüpfen*,	*hoos*	„ *hose*,
kogel	„ *Kugel*,	*horen*, *hoorn*	„ *horn*,
koker	„ *Kocher*,	*kloot*	„ *clot*,
koper (metaal)	„ *Kupfer*,	*koren*	„ *corn*,
spoken	„ *spucken*,	*oven*	„ *oven*,
spoor (van een ruiter)	„ *Sporn*,	*pook*	„ *poker*,
spoor (voetstappen)	„ *Spur*,	*schoren*	„ *to shore*,
sloof	„ *Stube*,	*sloof* (sukkel)	„ *sloven*,
over	„ *über*,	*smoken*	„ *to smoke*,
voor (van het ploegen)	„ *Furche*,	*vogel*	„ *vowl*,
voren (visch)	„ *Forche*,	*zode* (*gras*-)	„ *sod*.
vroom	„ *fromm*.		

110. 1. De opene **o** is *scherp* in woorden, afgeleid van werkwoorden als *bijten* (85[3] en 77).

Voorbeelden :

strook (znw.) van *strijken*, *sloopen* van *slijpen* (hd. *schleifen*),
strooken (werkw.) van *strijken*.

111. De werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **ai**; deze **ai** is soms in de scherpe **o** overgegaan.

112. 2. De opene **o** is *scherp* in het achtervoegsel **-loos** (85[1]), en in het woord *genoot* met zijne zamenstellingen (85[1]), b. v. *goddeloozen*, *dischgenooten*.

113. 3. De opene **o** is *scherp* in lettergrepen, die door zamentrekking ontstaan zijn (85[2]).

Voorbeelden :

bloohartig	van *bloode*,	*zoo* (kooksel)	van *zode*,
boom (in een vat)	„ *bodem*,	*oolijk*	„ *oodelijk*.
door (van een ei)	„ *doder*,		

114. 4. De opene **o** is *scherp* in vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal **au** (85[1] en 108) hebben.

Voorbeelden :

boot	mlat.	*bauziare*,	*onnoozel*	lat.	*nausea*,
kool	lat.	*caulis*,	*poos*	〃	*pausa*,
koozen (*lief-*)	mlat.	*causari*,	*poover*	〃	*pauper*.
moor, *mooriaan*	lat.	*Maurus*,			

115. 6. De opene **o** wordt als *scherp* aangemerkt in opene eenlettergrepige woorden, als : *goo*, *loo*, *stroo*, *vloo*, *zoo*, *vroo*, waarvan *vroolijk* gevormd is.

116. 7. De opene **o** is *scherp* in woorden, welke in het Hoogduitsch **au**, **äu** of **eu** (85[1]), of in het Engelsch of in het Friesch **ea** hebben (85[1]).

Voorbeelden :

boom	hd.	*Baum*,	*loochenen*	hd.	*leugnen*,
doof	〃	*taub*,	*toogen*	〃	*zeugen*,
doopen	〃	*taufen*,	*zoogen*	〃	*säugen*.
droom	〃	*Traum*,			
gelooven	〃	*glauben*,	*boon*	eng.	*bean*,
goochelen	〃	*gaukeln*,	*brood*	〃	*bread*,
hoop (opeenhooping)	〃	*Haufen*,	*dood*	〃	*dead*,
koopen	〃	*kaufen*,	*groot*	〃	*great*,
loog	〃	*Lauge*,	*hooren*	〃	*to hear*,
look	〃	*Lauch*,	*oor*	〃	*ear*,
loopen	〃	*laufen*,	*schoof* (znw.)	〃	*sheaf*,
oog	〃	*Auge*,	*stroom*	〃	*stream*,
rooken	〃	*rauchen*,	*zoor*	〃	*sear*.
rooven	〃	*rauben*,			
toom	〃	*Zaum*,	*hoog*	friesch	*heag* of *heeg*,
tooveren	〃	*zaubern*,	*koot*	〃	*keat*,
zoom	〃	*Saum*.	*rood*	〃	*read*,
			sloot	〃	*sleat*.

117. De tweeklanken, die door **ij** en **ei** worden voorgesteld, zijn van verschillenden oorsprong.

118. De tweeklank **ij** is oorspronkelijk eene opene **i**, die zich in een gedeelte van ons land in eenen tweeklank heeft opgelost, doordien vóór de **i** eene geslotene **è** ontstond. In sommige provinciën heeft die verandering niet plaats gegrepen en luidt **ij** nog steeds als **i** of **ii**. Zoo was b. v. *mij* oorspronkelijk *mi*, *mijn* — *miin*, *wijn* — *wiin*, lat. *vinum*. Zie § 16 en 17.

119. In eenige weinige woorden is de **i**, welke later in **ij** is overgegaan, ontstaan uit

eene latijnsche **e**, gevolgd door een enkelen klinker. Het lat. *meta* (brandstapel, houtmijt) b. v. werd eerst *miit* en vervolgens *mijt*; lat. *Creta* (eiland met krijtbergen) eerst *kriit*, later *krijt*.

120. De basterduitgang **ij**, in vreemde of basterdwoorden als *abdij*, lat. *abbatia*; *galerij*, fr. *galérie* is ontstaan uit *-ia* of *-ie* na afwerping der **a** of **e**. Alleen in *Turkije*, *Barbarije* en *Wallachije*, fr. *Turquie*, *Barbarie*, *Valachie* heeft de sluitende **e** als afzonderlijke lettergreep stand gehouden.

121. De tweeklank **ei** is meestal ontstaan uit andere tweeklanken.

1. De oudste **ei**'s zijn ontstaan uit den oorspronkelijken tweeklank **ai** door verzachting van **a** tot **e**, b. v. in *arbeiden*, goth. *arbaidjan*; *verbreiden*, goth. *braids*; *bereiden*, goth. *garaidjan*; *heil*, goth. *hail*.

2. In oorspronkelijk vreemde woorden ontstond **ei** uit de latijnsche en fransche tweeklanken **ae**, **ai**, **ei**, **oi** en **ée**; b. v. in *keizer*, lat. *Caesar*; *paleis*, fr. *palais*; *balein*, fr. *baleine*; *lamprei*, fr. *lamproie*; *karwei*, fr. *corvée*.

122. 3. In een aantal woorden ontstond **ei** uit **ag**, **eg** en **aj**, doordien de **g** en **j** in **i** overgingen; b. v. in *meid* van *maagd*, *zeide* van *zegde*, *Mei* van lat. *majus*.

123. In *marcepein*, ital. *marzapane*, *porcelein* (groente), ital. *porcellana*. en in het achtervoegsel **-teit**, lat. **-tas**, **-tatis** is **ei** ontstaan uit **a**; in *pastei*, fr. *pâté*, en *plaveijen*, fr. *paver*, uit *é*.

124. In eenige weinige woorden is **ei** ontstaan uit eene **e**, vóór den neusklank **n**, gevolgd door een anderen medeklinker, b. v. in *einde*, uit *ende*, *veinzen*, mnl. *vensen*.

125. 1. De **ij** komt voor in de woorden, die in sommige provinciën met de opene **i** worden uitgesproken (118); b. v. in *bijl* — *biil*, *zijl* (sluis) — *ziil*. Uitgezonderd in *dozein*, *doziin*, fransch *douzaine*.

126. 2. De **ij** komt voor in alle sterke werkwoorden, waarin men dezen klank hoort (118), als *bijten*, *beet*, *gebeten*; uitgezonderd in *scheiden* (121[1]).

127. De sterke werkwoorden, waarin thans de tweeklank **ij** gehoord wordt, hadden oudtijds eene lange opene **i**, als *bijten*, oudt. *bitan*, *lijden*, oudt. *lidan*; doch *scheiden* luidde oorspronkelijk *skaidan*.

128. 3. Met **ij** schrijft men de achtervoegsels **-ij** (118), **-ijn** (118) en **-ijs** (118); b. v. *bakkerij*, *schilderij*, *artsenij*, *azijn*, *dolfijn*, *paradijs*, *matrijs*. Uitgezonderd zijn *hamei*, *palei*, *schalmei* en *rammeijen*; de persoonsnamen *labbei*, *klappei* en *lakkei*; vervolgens die, waarin **ei** uit **a**, **ae**, **ai**, **ée** (121[2]) of **eg** (122) ontstaan is, b. v. *galei*, fr. *galée* en *galère*; *karwei* (werk), fr. *corvée*; *scharlei*, ohd. *scaralega*; *sacristein*, fr. *sacristain*; *paleis*, fr. *palais*, *balein*, fr. *baleine*. *Abdij* en *akelei* volgen het lat. *abbatia* en *aquilegia*, niet het fransch *abbaie* en *ancolie*.

129. 4. Men treft **ij** aan in de vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal **i** hebben (118).

Voorbeelden :

andijvie	fr.	*endive*,	*prijs* (waarde)	fr.	*prix*,
anijs	〃	*anis*,	*prijs* (buit)	〃	*prise*,
brijzelen	〃	*briser*,	*profijt*	〃	*profit*,
bijbel	lat.	*biblia*,	*rijst*	〃	*riz*,
chijl	fr.	*chyle*,	*schrijn* (kast)	lat.	*scrinium*,
cijfer	mlat.	*cifera*,	*segrijn* (leer)	fr.	*chagrin*,
fijn	fr.	*fin*,	*sijfelen*	〃	*siffler*,
gijl (brouwerswoord)			*stijl (schrijf-)*	〃	*stile*,
hetzelfde als *chijl*,			*tijger*	〃	*tigre*,
karwij (zaad)	fr.	*carvi*,	*thijm*	〃	*thym*,
konfijt	〃	*confit*,	*trijp*	〃	*tripe*,
lijm	lat.	*limus*,	*venijn*	〃	*venin*,
lijn (streep)	〃	*linea*,	*vijver*	〃	*vivier*,
mijl	fr.	*mille*,	*vijzel*	〃	*vis*,
mijn (goud-)	〃	*mine*,	*vijg*	〃	*figue*,
mijt (munt)	lat.	*mita*,	*wijk*	lat.	*vicus*,
olijf	〃	*oliva*,	*wijn*	fr.	*vin*.
pijl	〃	*pilum*,			

130. 5. Men treft **ij** aan in de woorden, die in het Latijn **e** (119) hebben, namelijk: *krijt*, lat. *Creta; mijt* (*hout-*), lat. *meta; tapijt*, lat. *tapetum; venijn*, lat. *venenum*.

131. 6. De **ij** komt voor in de woorden, die in het Engelsch en Friesch **i** hebben (118).

Voorbeelden :

pijn (boom)	eng.	*pine*,	*bijbel*	friesch	*bibel*,
pijp	〃	*pipe*,	*blijde*	〃	*blide*,
prijken	〃	*bright*,	*dijk*	〃	*diik*,
rijk	〃	*rich*,	*fijn*	〃	*fiin*,
rijp	〃	*ripe*,	*afgrijzen*	〃	*augriislik*,
wijd	〃	*wide*,	*ijdel*	〃	*idel*,
wijf	〃	*wife*,	*ijver*	〃	*iver*,
wijn	〃	*wine*,	*krijg*	〃	*kriig*,
wijs	〃	*wise*,	*lijk*	〃	*liik*,
zwijn	〃	*swine*.	*lijn* (touw)	〃	*line*,
			lijst	〃	*liist*,
	———		*mij*	〃	*mi*,
bij	friesch	*bi*,	*mijn*	〃	*miin*,

nijd	friesch	*nidig*,	*tijd*	friesch	*tiid*,
pijn	″	*pine*,	*twijfel*	″	*twifel*,
prijs	″	*priis*,	*vlijtig*	″	*vlitig*,
rijm	″	*riim*,	*wijlen*	″	*wilen*,
rijst	″	*riist*,	*zijde* (stof)	″	*side*,
schijf	″	*schiif*,	*zijde* (kant)	″	*side*,
slijk	″	*sliik*,	*zijl* (sluis)	″	*siil*,
slijm	″	*sliim*,	*zijn* (bez. vnw.)	″	*siin*.

132. 1. Men treft **ei** aan in de woorden, welke met dien tweeklank uitgesproken worden in die provinciën, waar de **ij** als **i** luidt (118) b. v. *klein*, Overijs. *klein*.

133. 2. De tweeklank **ei** komt voor in de achtervoegsels **-heid**, (goth. *haids*) **-lei** (oudfransch *ley*) en **-teit** (lat. *-tas -tatis*); b. v. in *waarheid*, *velerlei*, *majesteit* (121[1] en [2], 123).

134. 3. Men schrijft met **ei** de woorden, waarin de tweeklank uit **ag**, **eg** of **aj** ontstaan is (122).

Voorbeelden :

akelei	lat.	*aquilegia*,	*rei*	van	*rege*,
blein	ags.	*blegen*,	*scharlei*	ohd.	*scaralega*,
brein	oudt.	*bregen*,	*slei* (hamer)	van	*slag*,
dweil	″	*dwegel*,	*steil*	″	*stegel*,
heining	van	*hagening*,	*teil*	″	*tegel*,
kei	″	*keg*,	*wei*	ags.	*hwaeg*,
keilen	″	*kegelen*,	*zeis*	ohd.	*seganse*,
klei	ags.	*claeg*,	*zeil*	hd.	*Segel*,
lei	van	*laag*,	*Mei*	lat.	*majus*,
meid	″	*maagd*,	*meijer*	″	*major*.
peil	″	*pegel*,			

135. 4. Men treft **ei** aan in woorden, waarin de tweeklank zich ontwikkeld heeft uit eenen gesloten klinker vóór eene **n**, welke door eenen anderen medeklinker gevolgd wordt (124).

Voorbeelden :

deinzen	ohd.	*dinsan*,	*kleinzen*	oudt.	*klensen*,
einde	goth.	*andeis*,	*peinzen*	″	*pensen*,
geinster	oudt.	*ginster*,	*veinzen*	″	*vensen*.
heinde	″	*hende*,			

136. 5. De tweeklank **ei** komt voor in de woorden van vreemden oorsprong

die in het Fransch **ai**, **ei**, **oi**, **é** of **ee** (121[1] en [2]), of in het Latijn of Italiaansch **a** of **ae** (123[4]) hebben.

Voorbeelden :

bei	fr. *baie*,	*paveijen*, *plaveijen*	fr. *pavé*,
cichorei	" *chicorée*,	*porselein* (aardewerk)	" *porcelaine*,
feil	" *faillir*,	*pleizier*	" *plaisir*,
feit	" *fait*,	*prei* (ui)	" *poirée*,
fontein	" *fontaine*,	*prei* (aas)	" *proie*,
galei	" *galée* en *galère*,	*refrein*	" *refrain*,
grein	" *grain*,	*seizoen*	" *saison*,
hakkenei	" *haquenée*,	*tiretein*	" *tiretaine*,
Romein	" *Romain*,	*trein*	" *train*,
sacristein	" *sacristain*,	*vallei*	" *vallée*.
kapitein	" *capitaine*,		
karwei (werk)	" *corvée*,	*balein*	lat. *balaena*,
kastelein	" *châtelain*,	*keizer*	" *Caesar*[1],
lakkei	" *laquai*,	*Mei*	" *majus*,
lamprei	" *lamproie*,	*meijer*	" *major*.
livrei	" *livrée*,		
paleis	" *palais*,	*marcepein*	ital. *marzapane*,
pastei	" *pâté*,	*porcelein* (groente)	" *porcellana*.

137. 6. Men treft **ei** aan in de woorden, die in de verwante talen **ai** of **ei** hebben (121[1]); waarbij echter het hedendaagsche of nieuwe Hoogduitsch niet in aanmerking komt; b. v. *heide*, goth. *haithi*.

138. Het Nieuwhoogduitsch kan daarom niet aanmerking komen, omdat het den tweeklank, die uit de opene **i** ontstaan is, insgelijks met **ei** schrijft; b. v. *rijk*, nhd. *reich*.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER DE MEDEKLINKERS.

139. De medeklinkers worden in vier soorten verdeeld: in *halfklinkers*, *vloeijende letters*, *sisletterz* en *vaste letters*.

140. De *halfklinkers* zijn de **j** en **w**. Men noemt ze aldus, omdat zij na aan

klinkers verwant zijn, namelijk de **j** aan de **i**, en de **w** aan de **u**, of eigenlijk aan de oorspronkelijke **u**, die als *oe* werd uitgesproken.

141. Het letterteeken **j** stelt niet altijd eenen medeklinker voor; in den tweeklank **ij** toch is het de klinker **i**, op eene bijzondere wijze geschreven, zie § 17.

142. De schrifttrekken of drukletters **ij** hebben derhalve twee verschillende waarden: zij stellen nu eens den tweeklank **ij** = **ei** voor, waarin **j** een klinker is, b. v. in *rijk*; dan eens is **ij** = **i**, gevolgd door den medeklinker **j**. De **j** in **ij** is dus medeklinker, wanneer er een der tweeklanken van de eerste soort voorafgaat, b. v. in *haai-jen*, *hooi-jen*, *bui-jen*.

143. De verwantschap der **w** met de **u** (oe) en daardoor met **o** en **u**, die uit **u** (oe) ontstaan zijn, verklaart de verandering van *hwa* in *hoe*, *swat*, eng. *sweet*, in *zoet*, *kwemen* in *komen*, *swa* in *zoo*, *twisschen* in *tusschen*, *zwister* in *zuster*.

144. De *vloeijende letters* zijn de **l**, **m**, **n** en **r**. Zij komen voor in het woord ***molenaar***.

145. De *sisletters* zijn **s** en **z**.

146. De *vaste letters* worden verdeeld in *lip-*, *keel-* en *tongletters*. Zij zijn de volgende:

Vaste letters.	*zacht.*	*scherp.*	*zacht.*	*scherp.*
Lipletters.	**b**	**p**	**v**	**f**
Keelletters.		**k**	**g**	**ch** en **h**
Tongletters.	**d**	**t**		

147. Men noemt deze letters *vaste* in onderscheiding en tegenstelling van de *vloeijende;* voorheen noemde men ze *stomme letters*.

148. De **ch** en de **h** zijn oorspronkelijk ééne en dezelfde letter, die met het letterteeken **h** geschreven, maar als **ch** uitgesproken werd, b. v. in *naht*, lees: *nacht*. Later is de klank **ch** aan het begin van een echt Nederlandsch woord in den klank **h** overgegaan. — *Christus*, *chaos*, *chijl* zijn geene echt Nederlandsche woorden.

149. Men noemt die medeklinkers *verwant*, die groote overeenkomst met elkander hebben en alleen door de meerdere of mindere krachtaanwending in de uitspraak verschillen.

150. **Er zijn vijf paren van *verwante medeklinkers*:**

b en **p**,
v en **f**,
g en **ch**,
d en **t**,
z en **s**.

De vijf voorgaande: **b**, **v**, **g**, **d** en **z**, zijn *zacht;* de vijf volgende: **p**, **f**, **ch**, **t** en **s**, *scherp.*

151. De **b**, **v**, **g**, **d** en **z** worden de *eigenlijke zachte medeklinkers* genoemd in onderscheiding van andere, die slechts als *zachte* beschouwd worden, zonder dat zij een scherperen naast zich hebben, zie § 152.

152. De **k**, ofschoon thans alleen staande, geldt voor *scherp*, omdat zij vroeger de zachtere **g** naast zich had, toen deze letter nog als de Friesche of Fransche **g**, **gu**, in *grand*, *guerre* werd uitgesproken.

153. De halfklinkers: **j** en **w**, en de vloeijende letters: **l**, **m**, **n** en **r**, worden, even als de *eigenlijke zachte medeklinkers*: **b**, **v**, **g**, **d** en **z**, als *zacht* aangemerkt.

154. De *scherpe medeklinkers* zijn dus zes in getal: **p**, **f**, **k**, **ch**, **t** en **s**; zij worden gehoord in: *he***t** **k***o***f** **s** **ch***i***p**.

155. De onderscheiding in zachte en scherpe medeklinkers geschiedt, omdat zij invloed heeft op de spelling van een groot aantal woorden.

156. De medeklinkers die aan het begin van een woord vóór den klinker of tweeklank staan, heeten *beginletters*; die, welke aan het einde achter den klinker of tweeklank staan, heeten *sluitletters.* De medeklinkers tusschen twee klinkers of tweeklanken in een zelfde afgeleid of middelwoord worden *tusschenletters* genoemd. In het woord *drinkers* b. v. zijn **d** en **r** beginletters, **n** en **k** tusschenletters, en **r** en **s** sluitletters.

157. De *tusschenletters* breken door hun geruisch (20 en 22) den klank der klinkers voor een oogenblik af en verdeelen zoodoende de woorden in *lettergrepen.* Is er geene tusschenletter tusschen twee opeenvolgende lettergrepen, gelijk b. v. in *zee-eend*, *kwee-appel*, dan moet de stem een oogenblik ophouden. Men noemt dit onaangename stuiten der stem eene *gaping* of *hiatus.*

158. Wanneer er slechts ééne tusschenletter is, dan behoort zij tot de volgende lettergreep en wordt als *beginletter* aangemerkt; b. v. in *stoe*-l*en*, *groo*-t*er*, *a*-d*ellijk*; niet *stoel*-*en*, *groot*-*er*, *aad*-*elijk.*

159. De waarheid van het hier gezegde blijkt uit de spelling van de woorden *da-gen*, *u-ren*, *le-ven*, *gla-zen;* niet *daag-en*, *uur-en*, *leef-en*, *glaas-en.*

160. Wanneer er twee tusschenletters zijn, dan behoort de eerste tot de voorgaande lettergreep en wordt als *sluitletter* beschouwd; terwijl de tweede tot de volgende lettergreep behoort en als *beginletter* aangemerkt wordt;

b. v. in *zan*-d*ig*, *beel*-d*en*, *kas-ten*, *naas-te*, *mees-ter*, *luis-ter* — niet *zand*-*ig*, *beeld-en* enz.

161. Het achtervoegsel **-sch**, **st** van den overtreffenden trap, en het achtervoegsel **-ster**, wanneer het dienen moet om vrouwelijke persoonsnamen te vormen, lijden geene scheiding, maar worden in hun geheel tot de volgende lettergreep gerekend. Zij maken dus eene uitzondering op den voorgaanden regel. Men verdeelt b. v. *vlee-schelijk*, *ei-schen*, *lui-ste*, *mooi-ste*, *naai-ster*, *vrij-ster*, niet *vlees-chelijk*, *eis-chen*, *luis-te*, *moois-te*, *naais-ter*, *vrijs-ter*. Doch van *na* komt *naas-te*, niet *na-ste*, en *meeste* wordt aldus afgebroken: *mees-te*.

162. Wanneer er meer dan twee tusschenletters zijn, zoo behoort ten minste ééne tot de voorgaande lettergreep, terwijl tot de volgende alleen die behooren, waarmede een woord kan beginnen; b. v. *vor*-st*en*, *groo*t-sch*e*, *koo*rt-s*en*, *ha*rd-st*e*.

163. In kennelijk *zamengestelde woorden* blijft iedere letter in het woord, waartoe zij behoort; b. v. in *eer-ambt*, *mein-eed*, *kwa*b-*aal*, *een-oogig*, *be*-dwel*men*, *ge*-dr*agen*; niet *ee*-r*ambt*, *mei*-n*eed*, *kwa*-b*aal*, *ee*-n*oogig*, *be*d-w*elmen*, *ge*d-r*agen*. Dit heeft ook plaats bij de achtervoegsels **-aard** en **-achtig**, b. v. *grijs-aard*, *lui-aard*, *laf-aard*, *aap-achtig*, *snap-achtig*; niet *grij-zaard*, *lui-jaard*; *laf-faard*, *a-pachtig*, *snap-pachtig*.

164. Voorvoegsels, als **ant-**, **be-**, **ge-**, **her-**. **on-**; **ont-**, worden als geheele woorden, en de woorden, die er mede gevormd zijn, als *zamengestelde* beschouwd en in lettergrepen verdeeld; b. v. *ant-woord*, *be-dwelmen*, *gedragen*, *her-overen*, *on-eigenlijk*, *ont-erven*, *ont-rukken*, niet *an-twoord*, *bedwelmen*, *ged-ragen*, *he-roveren*, *o-neigenlijk*, *on-terven*, *on-trukken*.

165. Wanneer de zamenstelling niet duidelijk kenbaar is, dan wordt het woord als *niet zamengesteld* beschouwd en gelden de bovengenoemde regelen; zoo verdeelt men b. v. *wereld* en *ambten* in *we-reld*, *amb-ten*, niet *weer-eld*, *am-bten*, gelijk de zamenstelling eischen zou.

166. Niet alle medeklinkers worden altijd en overal even *duidelijk* en geheel *zuiver* uitgesproken; de plaats waarop, en andere letters, waarbij zij staan, hebben dikwijls eenen aanmerkelijken invloed op de uitspraak. Zoo luiden b. v. *hoof*dd*eel*, *ade*ll*ijk* geheel of bijna als *hoof*d*eel*, *ade*l*ijk*; — *ik leg*, *he*b, *baa*d, bijna als *le*ch, *he*p, *baa*t.

167. Wanneer een medeklinker verdubbeld wordt, dan krijgt alleen de laatste zijnen vollen eisch, en wordt de voorgaande minder *duidelijk* uitgesproken. Vergelijk *val* met *vallen*, *bed* met *bedden*.

168. De *keelletters*, behalve de **k**, zijn in sommige gevallen geheel of bijna *stom*; dat is: zij worden in sommige woorden in het geheel niet of naauwelijks hoorbaar uitgesproken.

169. De **h** is *stom* achter de **t** in *thans* en *allhans*.

170. De **ch** is *stom* achter de echte (**s** 180) in het midden en aan het einde der woorden; b. v. *tusschen*, *visschen*, *menschen*, *valschaard* worden uitgesproken als *tussen*, *vis*, *mensen*, *valsaard*.

171. Het uitspreken der **ch** is in dit geval een verkeerd en leelijk aanwensel, dat geheel strijdig is met de beschaafde uitspraak.

172. De **g** is *nagenoeg stom* achter de **n** in het midden en aan het einde der woorden; b. v. in *bang*, *banger*, *bengel*. Zij heeft dan nog een zweem van haren oorspronkelijken klank overgehouden; zie § 152.

173. Sommigen beschouwen deze **g** als geheel stom en **ng** derhalve als een zamengesteld letterteeken (11). Dat zulks ten onrechte geschiedt, blijkt uit woorden als *koninklijk*, *jonkheer*, *gemengd*, *verlangd*, *zingt*, waarin de **g**, geheel of bijna tot **k** verscherpt, duidelijk gehoord wordt.

174. De **ch** en **g** zijn natuurlijk niet stom, wanneer de **sch** slechts toevallig tusschenletter wordt, en de **g** slechts toevallig achter de **n** komt; b. v. in *veerschuit*, *ingang*.

175. Alleen de **j** en **w**, de **l**, **m** en **r**, en de *scherpe verwante medeklinkers* (154) worden altijd en overal *zuiver* en op dezelfde wijze uitgesproken.

176. Alle *beginletters* worden zuiver uitgesproken, uitgezonderd de **v** en **z** in de woorden, *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig* en *zamen*, waarin de **v** soms, en de **s** altijd als **f** en **s** luiden.

177. De **n** nadert voor de **b**, **p** en **m** tot de **m**; verkrijgt vóór de **k** en de bijna stomme **g** eenen geheel eigenaardigen klank; en wordt als sluitletter achter de toonlooze **e** bijna stom; b. v. in *aanbeeld*, *inplanten*, *onmogelijk*, *denken*, *brengen*.

178. Men handelt strijdig met de beschaafde uitspraak, wanneer in men de woorden als *ding*, *ring*, *tang*, *zingen* aan de **n** en **g** den gewonen klank geeft en beide even duidelijk laat hooren.

179. De *eigenlijke zachte medeklinkers* (153) worden, wanner zij als sluitletters worden gebezigd, of vóór de **s** of **t** komen, *verscherpt*; zoodat de **b** tot de **p**, de **g** tot de **ch**, de **d** tot de **t**, de **v** tot de **f**, en de **z** tot de **s** nadert. De letterteekens **f** en **s** treden in dit geval in de plaats der **v** en **z**. Voorbeelden: *ambt*, *knods*, *ligt*, *droogst*, *tob*, *hond*, *laag*, *lief* voor *liev*, *huis* voor *huiz*.

180. De **f** en **s**, die in de plaats van **v** en **z** komen, heeten *onecht*; b. v. in *lees*, *leef* voor *leez*, *leev*. Er is dus tweederlei **f** en **s**: de *echte* **f** en **s** en de *onechte*, die in de plaats der **v** en **z** komen.

181. Daar de **v** en **z** aan het einde eener lettergreep in de onechte **f** en **s** overgaan, zoo kunnen zij alleen aan het begin eener lettergreep voorkomen, b. v. in *vuur*, *ziek*, *be-ven*, *vree-zen*.

182. De onechte **f** en **s** zijn en blijven steeds *zachte medeklinkers*, gelijk blijkt uit den onvolmaakt verleden tijd der zwakke of gelijkvloeijende werkwoorden: men zegt b. v. *leefde* van *leven* en *vreesde* van *vreezen*, niet *leefte*, *vreeste*, zoo als scherpe medeklinkers zouden vereischen.

183. De **s** blijft voor de **ch** altijd scherp, al is die **ch** ook stom geworden; b. v. *heusche*, *kiesche* luidt als *heuse*, *kiese*, niet als *heuze*, *kieze*. Daarom wordt in *vleezen* en *vleezig*, waarin de **s** verzacht is, de **sch** door de **z** vervangen.

184. De **c**, **q**, **x** en **y** noemt men wel eens *vreemde* letters, omdat zij behalve in eenige oude Nederlandsche familienamen, als *Huydecoper*, *Six*, *Clercq*, alleen in woorden van vreemden oorsprong gebezigd worden.

185. Het zamengestelde letterteeken **dj** in woorden als *stellaadje*, *pakkaadje*, *stoffaadje*, behoort in dezen zin ook tot de vreemde letters. Het stelt den klank der Fransche **j** óf **g** voor en dagteekent uit den tijd, dat de Fransche **j** en **g** nog als **dzj** luidden.

186. Eigenlijk gesproken zijn al onze letters *vreemd*, dewijl wij het Latijnsche alphabet overgenomen hebben.

187. De **c** duidt vóór **e**, **eu**, **i** en **y** denzelfden letterklank aan als de **s**; voor **a**, **o**, **u** en de medeklinkers, denzelfden als de **k**.

188. De **q** wordt aan het begin of in het midden van een woord altijd door **u** gevolgd, en heeft dan met de **u** te zamengenomen de waarde van **kw**. De **x** vertegenwoordigt **ks**.

TWEEDE AFDEELING.

DE SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE GRONDBEGINSELEN DER SPELLING.

189. De Spelling is dat gedeelte der Spraakkunst, hetwelk de regels bevat, die bij het schrijven de keus der letterteekens bepalen, wanneer de uitspraak daartoe ontoereikend is.

190. De uitspraak is in drie gevallen ontoereikend om te doen weten, hoe men schrijven moet.

1. Wanneer de geschreven woorden stomme letters bevatten, zooals met de *h* en *ch* plaats heeft (169 en 170).
2. Wanneer een letterklank door meer dan één letterteeken kan voorgesteld worden. Dezelfde klank kan voorgesteld worden door *a* en *aa*. *e* en *ee*, *i*, *ie* en *y*, *o* en *oo*, *u* en *uu*, *ei* en *ij*.
3. Wanneer de uitspraak, hetzij aan het einde eener lettergreep (166 en 179), hetzij bij het zamenkomen van verscheidene medeklinkers (179) onduidelijk is. Zoo kan men niet duidelijk onderscheiden, of men *hond* of *hont*, *krab* of *krap*, *lach* of *lag*, *loods* of *loots* zegt.

191. De Spelling moet dus regels geven voor het bezigen der *stomme* en der *gelijkluidende letterteekens*, der *sluitletters*, *dubbele letters* en *letterverbindingen*.

192. De Spelregels berusten deels op *algemeene*, deels op *bijzondere* grondbeginselen.

193. De *algemeene* grondbeginselen vloeijen voort uit de *natuur* en het *doel* van het schrijven en zijn in meerdere of mindere mate voor alle talen geldig.

194. *Schrijven* is door *letterteekens* aanduiden, welke *letterklanken* men in het spreken achtereenvolgens moet voortbrengen.

195. Het schrijven bereikt zijn *doel*, wanneer de lezer uit het schrift gemakkelijk en met zekerheid kan opmaken, welk woord de schrijver heeft willen voorstellen.

196. Het s p r e k e n maakt den *grondslag*, het v e r s t a a n w o r d e n het *doel* van het schrijven uit.

197. Niet alle menschen spreken even goed en duidelijk; welopgevoede lieden spreken doorgaans beter dan minder bevoorrechte. Men noemt de wijze, waarop beschaafde lieden spreken, de *beschaafde uitspraak*.

198. Sommige menschen kunnen eenige letters òf in het geheel niet, òf slechts gebrekkig uitspreken. Iemand, die alle letters behoorlijk uitspreekt, heeft eene *zuivere uitspraak*.

Het is natuurlijk, dat men zich in het schrijven niet moet richten naar eene *onbeschaafde* en *gebrekkige* uitspraak.

199. De eerste grondregel voor de spelling is die der zoogenoemde *Beschaafde Uitspraak*. Hij luidt als volgt :

200. I. a) Duid in het schrijven van een woord iederen letterklank, die in eene beschaafde en zuivere uitspraak gehoord wordt, door het daarvoor vastgestelde letterteeken aan, en

b) kies, wanneer de uitspraak uit haren aard onduidelijk is (166—179), het naastbijkomende letterteeken.

201. De strenge toepassing van den eersten grondregel is niet voldoende en kan zelfs hinderlijk zijn voor de onderkenning van het woord, dat men wil voorstellen.

Voorbeelden. Aan den eersten grondregel is voldaan, wanneer men *rei*, *vijlen*, *sloten* en *helen* schrijft, ofschoon men *rij*, *veilen*, *slooten* en *heelen* kan bedoelen. De regel leidt er toe, dat men schrijft *hoofdeel*, *mistap*, *poddeksel*, *baldadig*, *oochtand*, *vroechpreek*, *dansaal*, *topseil*, *drijfsand*, *zooleer*, *toetsteen*, *asschepoester*, wanneer men *hoofd-deel*, *mis-stap*, *pot-deksel*, *bald-dadig*, *oogtand*, *vroegpreek*, *danszaal*, *topzeil*, *drijfzand*, *zoolleer*, *toetssteen*, *asschepoestster* (van *poesten*) wil voorstellen.

202 De duidelijkheid wordt bevorderd, wanneer de schrijver zorgt:
1. dat de lezer de *stamwoorden*, zooveel doenlijk is, voor oogen krijgt onder denzelfden vorm, waaronder hij ze ook elders aantreft;

203. 2. dat uit den vorm der *afgeleide* woorden blijkt, van welk *grondwoord* zij gevormd zijn, indien namelijk dit grondwoord op zich zelf nog in de taal in gebruik is en dan dezelfde beteekenis heeft als het afgeleide woord;

204. 3. dat in *zamengestelde woorden*, de vorm der *deelen* zooveel mogelijk onverminkt blijft, indien die deelen op zich zelve nog als woorden in de taal bestaan en dan dezelfde beteekenis hebben als in de zamenstelling.

Men schrijft om deze redenen *wand*, *dog*, *goed*, *vlug*, omdat dezelfde woorden, verbogen zijnde, met *d* en *g* voorkomen: *wanden*, *doggen*, *goede*, *vlugge*. Men schrijft *vijlsel* en *verleiding*, om aan te duiden, dat deze woorden van *vijlen* en *leiden*, niet van *veilen* en *lijden* gevormd zijn.

205. De duidelijkheid wordt niet bevorderd, wanneer men in afgeleide en zamengestelde woorden aan de grondwoorden den oorspronkelijken vorm geeft, indien de *uitspraak* zich stellig daartegen verzet, of indien het grondwoord in de taal niet meer op zich zelf bestaat, of buiten de afleiding of zamenstelling eene geheel andere beteekenis heeft.

Voorbeelden. Het zou voor de duidelijkheid nadeelig zijn, indien men volgens de afleiding *andbacht*, *brandsteen*, *paarlemoeder*, *verknoopt*, *geroept*, *weeroude*, *wijrook*, *duidsch*, *heertog*, *heerberg*, *baccalauri* schreef, in plaats van *ambt*, *barnsteen*, *paarlemoer*, *verknocht*, *gerucht*, *wereld*, *wierook*, *duitsch*, *hertog*, *herberg*, *bakelaar*.

206. De tweede grondregel der spelling is die der *Gelijkvormigheid*, welke men gewoonlijk den *Regel der Afleiding* noemt. Hij luidt als volgt :

207. II. Geef, zooveel de uitspraak toelaat, aan een woord en aan ieder deel, waaruit het bestaat, denzelfden vorm, waaronder zij zich in andere gevallen vertoonen.

Deze regel geldt niet, wanneer de uitspraak er zich stellig tegen verzet; b. v. in *hertog*, *schielijk*, *dadelijk*, *koninklijk*, *zusje*, niet *heertog*, *schierlijk*, *daadlijk*, *koninglijk*, *zustertje*.

208. Ofschoon het niet opvolgen van dezen regel het schrift niet volstrekt onverstaanbaar maakt, daar de beteekenis van een woord doorgaans uit den zamenhang zal blijken, zoo is de veronachtzaming der blijkbare afleiding altijd stuitend en hinderlijk voor de vlugge opvatting van de beteekenis zin des woords.

209. Somtijds is door misverstand of uit eene onbekende oorzaak eene schrijfwijze in zwang geraakt, die strijdig is met andere regels en op geene redelijke gronden rust of schijnt te rusten. Volgt men echter, die algemeen gebruikelijke spelling niet, dan wordt men niet begrepen of voor een zonderling gehouden. Zoo schrijft men *nog*, *vijftig*, *zestig*, ofschoon de uitspraak *noch*, *fijftig*, *sestig* vordert.

210. De derde grondregel der spelling is die van het zoogenaamde *Gebruik*. Hij luidt als volgt :

211. III. Richt u in het schrijven naar het heerschend *gebruik*, of naar die wijze van handelen, die door kiesche schrijvers eenparig gevolgd wordt, ook wanneer zij tegen de afleiding aandruist of door de uitspraak niet gebiedend gevorderd wordt.

212. Het is natuurlijk, dat men het *gebruik* niet moet volgen, wanneer het tot misverstand en verkeerde gevolgtrekking aanleiding geeft of volstrekt strijdig is met alle redelijke gronden en met den aard der taal; gelijk b. v. *ten zes ure*, *adelijk*, *aamechtig*, *regt*, *berigten*.

213. Behalve van de drie vermelde grondregels maakt men nog gewag van eenen vierden, dien men den regel der *Welluidendheid* noemt, en welke eischen zou, dat men somtijds in strijd met den *Regel der Gelijkvormigheid* letters invoegde of wegliet. Wel beschouwd echter, ligt deze regel in dien der *Beschaafde Uitspraak* opgesloten.

214. De *bijzondere grondbeginselen* onzer spelling vloeijen voort uit den bijzonderen aard onzer taal of berusten op aangenomen gewoonten.

Zoo is het een uitvloeisel onzer eigenaardige uitspraak, dat wij eene j en w invoegen in *bloeijen* en *bouwen*; en het is eene willekeurig aangenomen gewoonte, dat wij de *open* klinkers somtijds door verdubbeling voorstellen; b. v. in *daad*, *leem*: de Duitschers b. v. handelen anders en schrijven *blüh-en*, *bau-en*, *That*, *Lehm*.

215. De bijzondere grondbeginsels zijn de volgende:

In eene *toonlooze lettergreep* is de klinker bijna altijd *toonloos*. Een *toonlooze* klinker behoeft daarom geene opzettelijke onderscheiding.

216. Men stelt, waar zulks noodig is, den *open* klinker door verdubbeling van het letterteeken voor.

Daarom bezigt men in *geslotene* lettergrepen met *opene* klinkers de zamengestelde letterteekens **aa**, **ee** enz.

217. In eene *opene* lettergreep met den vollen of den halven klemtoon (27) is de klinker altijd *open*.

Daarom behoeft een *open* klinker, de scherpe **e** en **o** uitgezonderd, in *open* lettergrepen niet verdubbeld te worden.

218. Eene enkele sluitletter gaat tot de volgende lettergreep over, wanneer het woord verlengd wordt door eene lettergreep, die met eenen klinker begint (158); de voorgaande lettergreep wordt dan *open*. Dit heeft niet plaats in zamenstellingen en bij de achtervoegsels *-aard* en *-achtig*.

Daarom treedt het enkelvoudige letterteeken in de plaats van het zamengestelde, indien de klinker in de voorgaande lettergreep *open* is, b. v. in *daad* — *da-den* *beet* — *be-ten*. Daarom ook moet de sluitletter verdubbeld worden, indien de klinker *gesloten* is; b. v. in *bal* — *ballen*, *man* — *mannen*.

219. Zijn er meer dan ééne sluitletter, dan blijft, als het woord verlengd wordt, ten minste de eerste tot de voorgaande lettergreep behooren. (160 en 162).

Daarom wordt in zulke gevallen het dubbele letterteeken der opene klinkers behouden; b. v. in *paard* — *paarden*.

220. Het Nederlandsch tracht, zooveel doenlijk is, den verschillenden oorsprong der klinkers en tweeklanken in de spelling aan te duiden.

Daarom behoudt men de dubbele letterteekens **ee** en **oo** in opene lettergrepen, wanneer de **e** en **o** *scherp* zijn; daarom onderscheidt men steeds **ei** en **ij**, **i** en **y**.

221. De Nederlanders spreken de **v** en **z** aan het begin van een woord zoo zacht uit. dat zij deze letterteekens ongeschikt oordeelen om den verscherpten klank der **v** en **z** aan het einde eener lettergreep voor te stellen (179).

Daarom schrijft men b. v. *lief* en *huis* in tegenspraak met den Regel der Gelijkvormigheid.

222. Wanneer lettergrepen, die op **i** of **u** eindigen, door eenen klinker gevolgd worden, dan ontstaat behalve in zamenstellingen, in de uitspraak van zelf eene **j** of eene **w**.

Daarom schrijft men *uwe*, *vrouwen*, *boeijen*.

223. Het Nederlandsch schrijft in *stamwoorden* en *afgeleide woorden* geene letters, die er *volstrekt niet* in gehoord worden, al mogt de oudere vorm of de afleiding zulks medebrengen. Uitgezonderd zijn de **ch** achter de **s** (170), de **h** in *thans* en *althans* (169), en de buigingsuitgangen der lidwoorden en voornaamwoorden, die men in het spreken doorgaans onderdrukt, b. v. van *eene*, *eenen*, *mijne*, *zijnen*, *uwen enz.*

Men verdubbelt daarom niet noodeloos de medeklinkers achter *open* klinkers of achter tweeklanken. Men schrijft b. v. niet *huisselijk*, *prijsselijk*, *oeffenen*.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE REGELS VOOR HET GEBRUIK DER KLINKERS.

224. I. Een *toonlooze* klinker wordt door **e** voorgesteld, b. v. in *daden*, *verzegelen;* behalve in de achtervoegsels **-ig**, **-ing**, **-ik** en **-is** in het achtervoegsel **-lijk** en in den uitgang **um** van sommige plaatsnamen (61). Ook in *kievit* en *diemit*, gr. *dimitos*, gebruikt men de **i**.

De voornaamwoorden *mijn* en *zijn* en het lidwoord *een* worden soms toonloos uitgesproken; in die gevallen hebben **ij** en **ee** de waarde eener toonlooze **e**.

225. II. *Gesloten* klinkers worden nooit verdubbeld; b. v. in *dag*, *bed*, *zin*.

226. III. De opene **i** wordt in de stamlettergrepen van echt Nederlandsche woorden, in *opene* zoowel als in *geslotene*, door **ie** voorgesteld. Men schrijft dus *dier*, *zien*, *die-ren*, *die-nen*.

227. IV. De opene **i** wordt in *opene* lettergrepen van vreemde woorden of basterdwoorden door **i**, in *geslotene* door **ie** voorgesteld. Men schrijft daarom *titel*, *visite*, *brigade*, *citroen; papier*, *pleizier*, *kwartier*, *rivier*, *brigadier*, *lier*, *commies*. De **ie** blijft, wanneer de lettergreep door verbuiging of afleiding *open* wordt; b. v. in *papie-ren*, *officie-ren*, *commie-zen*, *pleizie-rig*. Uitgezonderd zijn die *opene* lettergrepen, welke volgens § 233 met eene **y** moeten geschreven worden.

228. V. *Open* klinkers worden in *geslotene* stamlettergrepen altijd verdubbeld; uitgezonderd de **i**, **y**, **eu** en **oe**, en de **u** vóór de **w**. Men schrijft dus *jaar*, ee*d*, *moord*, *vuur;* maar *zien*, *proseliet*, *beuk*, *boek*, *schuw*, *ruw*.

229. VI. De *opene* klinkers, behalve de *scherpe opene* **e** en **o**, worden in *opene* lettergrepen niet verdubbeld. Men schrijft dus a-*pen*, u-*ren*, *Cy-rus*, *beuken*, *stoe-len*, *le-ven*, *zo-nen*. Het gevestigde gebruik zondert uit: *begeeren*, *heeren* (aanzienlijke mannen), en *keeren*.

230. VII. De *scherpe opene* **e** en **o** worden in stamlettergrepen altijd verdubbeld, ook wanneer deze *open* zijn. Men schrijft daarom *bee-nen*, *boo-nen*. Het gebruik zondert uit *vrolijk*.

231. VIII. Achtervoegsels, die altijd of soms den vollen klemtoon hebben, namelijk **-eel**, **-eer**, **-ees**, **-ief**, **-iek**, **-ier**, **-iet** en **-loos**, worden, wanneer zij den vollen of den halven toon hebben, steeds met **ee**, **ie** en **oo** geschreven; b. v. *kasteelen*, *juweelen*, *regeeren*, *waardeeren*, *Chineezen*, *Portugeezen*, *substantieven*, *motieven*, *republieken*, *fabrieken*, *tuinieren*, *warmoezieren*, *Jezuïeten*, *Israelieten*, *Mennonieten*, *goddeloozen*, *kinderloozen*.

Wanneer zij allen klemtoon verliezen en geheel of bijna toonloos uitgesproken worden, schrijft men slechts eenen enkelvoudigen klinker; b. v. *kastelein*, *juwelier*, *motiveeren*, *republikein*, *fabrikant*, *Jezuïtisme*.

232. IX. Achtervoegsels, die nooit den vollen toon hebben, namelijk -**heden**, -**isch** en -**uw**, worden met eenen enkelen klinker geschreven; b. v. *waarheden*, *goedheden*, *afgodisch*, *Indisch*, *schaduw*, *zwaluw*. Het gebruik maakt in -**lijk** eene uitzondering, b. v. in *bemoeijelijken*, *vergoelijken*.

233. X. Men gebruikt de Grieksche **y** in sommige oude Nederlandsche eigennamen en in woorden van Griekschen oorsprong met υ, behalve wanneer deze in geslotene lettergrepen den *open* klank hebben; in het laatste geval gebruikt men **ie** (227). Men schrijft daarom *Huydecoper*, *synode*, *systema;* maar *lier*, *synoniem*, *porphier*, *proseliet*, *papier*, *Zephier* niet *lyr*, *synonym*, *porphyr*, *proselyt*, *papyr*, *zephyr*.

234. Men mag het zamengestelde letterteeken **ij** met stippen niet gebruiken, waar eene enkele **i** toereikend zou zijn; men schrijve dus niet *Leijden*, *Huijgens*, maar *Leyden* of *Leiden* en *Huygens* of *Huigens*.

DERDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE REGELS VOOR HET GEBRUIK DER MEDEKLINKERS.

235. I. Men bezigt als *beginletters*, die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden (200); behalve in *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig* en *zamen*, welke woorden met **v** en **z**, niet met **f** en **s** geschreven worden.

236. II. Men bezigt in *verbuigbare* woorden als *sluitletters* die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden, wanneer zij in de verbuiging, afleiding of zamenstelling eenen klinker achter zich bekomen. (201, 202 en 203). Uitzonderingen maken de **v** en **z**, die door de *onechte* **f** en **s** vervangen worden (200 b), alsmede de **j**, die nooit als sluitletter gebruikt wordt. Men schrijft b. v. *schub*, *daad*, *droog* met **b**, **d** en **g**, omdat men *schubben*, *daden*, *drooger* zegt; en *zaad* en *stof* met **d** en **f**, omdat men in de afleidsels *zandig* en *stofferig* eene **d** en **f** hoort.

237. Wanneer de woorden, die op **u** of op eenen tweeklank uitgaan, verbogen worden, dan spreekt men tusschen de twee lettergrepen eene **w** of eene **j** uit (222); de **w** wordt als sluitletter altijd geschreven, ook wanneer het woord onverbogen

blijft, de **j** alleen, wanneer het werkelijk verbogen wordt. Voorbeelden: *uw* — *uwe*, *dauw* — *dauwen*, *boei* — *boei-jen*, *ei* — *ei-jeren*,

Uitgezonderd is de tweeklank **ij**, waarachter geene **j** wordt ingevoegd. Voorbeelden: *vrij* — *vrijer*, *bakkerij* — *bakkerijen*; niet *vrijje*, *bakkerijjen*.

238. *Iemand* en *niemand* hebben eene **d** tot sluitletter, omdat zij voorheen geheel als voornaamwoorden verbogen werden en in den derden en vierden naamval *iemanden* en *niemanden* luidden. Het achtervoegsel **-erd** in *lomperd*, *leelijkerd* eindigt insgelijks op **d**, omdat het eene verzwakking is van **-aard**, hetwelk in het meervoud somtijds **-aarden** maakt: *Spanjaarden* en *Spanjaards*.

239. III. Men bezigt in *onverbuigbare* woorden als *sluitletters* die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden, en kiest van de verwante medeklinkers de *scherpe* (200 b), behalve in *nog* (tot hiertoe, daarenboven) Voorbeelden: *niet*, *ooit*, *voort*, *want*, *omtrent*, *af*, *of*, *toch*, *doch* (maar), *noch* (en niet), *sedert*, *pas*, *mits*, *als*.

Met heeft als onverbuigbaar woord eene **t**, ofschoon het overeenkomstige bijwoord *mede* luidt.

240. De *onverbuigbare* woordvormen op **u** nemen de **w** niet als sluitletter achter zich (211) b. v. *u*, *nu*, *au*; evenmin *kou*, *zou*, zamentrekking van *koude*, *zoude* en *hou* verkorting van *houd*.

241. IV. Men schrijft eene stomme **ch** achter de echte **s**

1. aan het einde van bijvoegelijke naamwoorden, als *valsch*, *trotsch*, *schuinsch* (170), met uitzondering van:

bits, *spits*, *bluts*, *dras*,
dwars, *wars*, *paars*, *kras*,
los, *ros* en *wis*,
als ook *gewis*.

2. aan het einde van alle woorden, die in het hoogduitsch op **sch** eindigen, als *mensch*, hd. *Mensch*, *visch*, hd. *Fisch*, *kikvorsch*, hd. *Frosch*; alsmede in *tusschen*.

Deze **ch** blijft, wanneer het woord afleidings- of buigingsuitgangen bekomt als in *menschen*; behalve in *vleezen* en *vleezig* van *vleesch*.

242. De bijvoegelijke naamwoorden *boos*, *broos* (bros), *dwaas*, *grijs*, *lens* (ledig), *vies*, *voos*, *vuns* en *wijs* nemen geene **ch** aan, omdat de **s** daarin *onecht* is (180); men zegt *booze*. *broze*, *dwaze* enz.

243. V. Men schrijft eene stomme **h** achter de **t** in *thans* en *althans*, uit *te hande* en *al te hnnde* (210); doch niet in *nogtans*, uit *nog dan*.

244. VI. *Tusschenletters* worden achter *geslotene* klinkers verdubbeld (158, 160, en 216); b. v. in *bakken*, *bekken*, *bikken*.

245. VII. *Tusschenletters* worden in drie gevallen niet verdubbeld:

1. niet, achter *open klinkers* en *tweeklanken* (223). Men schrijft dus *geeselen*, *prijselijk*, *oefenen*; niet *geesselen*, *prijsselijk*, *oeffenen*;

2. niet, achter *toonlooze klinkers* (215), behalve in den uitgang **-is**. Men schrijft dus *engelen*, *beteren*, *perziken*; niet *engellen*, *beterren*, *perzikken*, maar *vonnissen*;

3. niet, wanneer er *twee* of *meer* tusschenletters zijn, als in *mas-ten*, *vors-ten* (162).

246. VIII. Men verdubbelt de **ch** door voorvoeging van **g** (211), en de **sch** door voorvoeging van **s** (211); b. v. *lagchen*, *visschen*.

De **ch** (13 en 10) en **sch** als tusschenletters (170) vertegenwoordigen slechts ondeelbare letterklanken, gelden dus slechts voor éénen enkelen medeklinker, en hebben derhalve na geslotene klinkers verdubbeling noodig (244).

247. IX. Wanneer de **d** in het midden of aan het einde van een woord voorafgegaan wordt door eenen der verwante medeklinkers, dan is deze laatste steeds *zacht*. Voorbeelden: *bezorgd*, *jeugd*, *jeugdig*, *vreugd*, *maagd*, *besteedde*, *beleefd* (van *leven*), *bevreesd* (van *vreezen*).

De **f** en **s** zijn in deze en alle dergelijke woorden onecht en behooren derhalve tot de zachte medeklinkers (180 en 182).

248. X. Wanneer de **t** in het midden of aan het einde van een woord door eenen der verwante medeklinkers wordt voorafgegaan, dan is deze laatste steeds *scherp* (200 b), indien de afleiding niet klaarblijkelijk eene *zachte* vereischt (207, 203 en 204).

Voorbeelden: *bruiloft, kracht. nacht, licht* (niet donker), *haatte, onverkoopt, list, kwast*; — doch *jagt, klagt, dragt, abt*, van *jagen, klagen, dragen*, lat. *abbas, abbatis*.

Men zondert uit: *ligt* (het tegenovergestelde van *zwaar*), en zonder eenige geldige reden: *regt*, hetwelk men dus beter met **ch** schrijft: *recht*.

249. XI. Wanneer de **s** in het midden of aan het einde van een woord door eenen der verwante medeklinkers wordt voorafgegaan, dan is deze laatste steeds *scherp* (200 b), tenzij de afleiding klaarblijkelijk de *zachte* vereischt (207, 203 en 204).

Uitgezonderd is *mits*, hoewel dit met *mede* in verband staat.

Voorbeelden: *scherts*, *guts* en *gutsen* van *gieten*, *sleetsch* van *slijten*; *trots*, *preutsch*; doch *knods* van *knodde*, *sinds* om *sedert*, *gids* van fr. *guider*.

250. De Fransche **ch** en **c** zijn in het Nederlandsch dikwijls in **ts**, maar de **g** is in **ds** overgegaan. Daarom schrijft men; *flits*, *koets*, *rots*, *toets*, *toorts*, van fr. *flèche*, *couche*, *roche*, *touche*, *torche*; *plaats* en *rantsoen*, van fr. *place*, *rançon*, met **ts**; doch *loods*, van fr. *loge*, met **ds**.

VIERDE HOOFDSTUK.

ALGEMEENE REGELS VOOR DE VERANDERINGEN, DIE DE STAMMEN BIJ DE VERBUIGING EN AFLEIDING ONDERGAAN.

251. Bij de verbuiging en afleiding heeft men twee gevallen te onderscheiden; òf de stam *blijft onveranderd*, òf de stam *ondergaat* aan het einde verschillende *veranderingen*.

252. Het al of niet veranderen van eenen stam in de verbuiging en afleiding hangt af van den aard der uitgangen en achtervoegsels, die aan den stam gehecht worden.

253. Er zijn twee hoofdsoorten van buigingsuitgangen en afleidingsachtervoegsels.

254. De buigingsuitgangen en afleidingsachtervoegsels der *eerste hoofdsoort* bestaan uit éénen of meer medeklinkers, of uit eene lettergreep, die met eenen medeklinker begint; als **-d**, **-st**, **-de**, **-baar**.

255. De buigingsuitgangen en afleidingsachtervoegsels der *tweede hoofdsoort* zijn lettergrepen, die uit eenen klinker of eenen tweeklank bestaan, of met eenen klinker beginnen; b. v. **-e**, **-ij**, **-el**.

256. Eenige uitgangen en achtervoegsels gaan soms uit de eene hoofdsoort in de andere over, wanneer zij eenen medeklinker of eenen klinker vóór zich nemen, die noch tot den stam, noch tot den uitgang of het achtervoegsel behoort.

Voorbeelden : het achtervoegsel **-er**, dat tot de tweede hoofdsoort behoort, treedt over in de eerste, wanneer het eene **-d-** vóór zich neemt, b. v. in *vijfderhande*, *twaalf*d*erlei*, niet *vijf*v*derhande*, *twaalv*d*erlei* Het achtervoegsel **-ling**, dat tot de eerste hoofdsoort behoort, gaat over tot de tweede, wanneer het eene toonlooze **-e-** vóór zich neemt, b. v. in *hoveling*, niet *hoffeling*.

257. Een stam ondergaat in de verbuiging en afleiding in den regel *geene verandering*, wanneer hij een uitgang of een achtervoegsel der *eerste hoofdsoort* achter zich neemt.

258. Een stam, waaraan een uitgang of achtervoegsel der *eerste hoofdsoort* gehecht wordt, kan op alle letters eindigen, behalve op **v**, **z** en **j** (236). De plaats der **v** en **z** wordt vervangen door de onechte **f** en **s** (180).

259. Een stam ondergaat bij de aanhechting van eenen uitgang of een achtervoegsel der *tweede hoofdsoort* de vijf volgende veranderingen:

1. De onechte **f** en **s** veranderen in **v** en **z**; b. v. in *boeven*, *levend*, *huizes*, *lezing*, van de stammen *boef*, *leef*, *huis*, *lees*, voor *boev*, *leev*, *huis*, *leez*.

260. 2. Indien de stam eindigt op éénen medeklinker, voorafgegaan door eenen dubbelen klinker, dan treedt de enkelvoudige klinker in de plaats van den dubbelen (229), uitgezonderd bij de *scherpe* **e** en **o** (230); b. v. in *maten*, *maker*, *gever*, *bazin*, *vuren*, van *maat*, *maak*, *vuur*, *geef*, *baas*.

261. 3. Indien de stam eenen gesloten klinker heeft en op slechts eenen medeklinker eindigt, dan wordt de medeklinker verdubbeld (244); b. v. in *bal*-*len*, *dikke*, *drukker*, *stellaadje*. Zoo ook de **s** achter de toonlooze **i**; b. v. in *vonnissen* (245[1]).

262. 4. Wanneer de stam eindigt op eenen tweeklank der *eerste soort* (67 en 68) dan wordt eene **-j-** ingevoegd, behalve achter **ij**; b. v. in *bui*-j-*en*, *fraai*-j-*er*, *maai*-j-*er*; doch niet in *vrij*-*e*, *vrij*-*er*.

263. 5. Wanneer de stam eindigt op de toonlooze **e** of op het achtervoegsel **-ie**, dan wordt de **e** afgeworpen.
Voorbeelden: *blijd*-*er*, *verblijd*-*en* van *blijde*; *zond*-*aar*, *blood*-*aard*, *ellend*-*ig*, van *zonde*, *bloode*, *ellende*; *trali*-*en*, *oli*-*en*, *meni*-*en*, van *tralie*, *olie*, *menie*.

264. De stam ondergaat bij de aanhechting der uitgangen en achtervoegsels van de tweede hoofdsoort geene verandering, wanneer hij uitgaat op twee of meer medeklinkers behalve **f** en **s**, of op éénen medeklinker, voorafgegaan door eenen toonloozen klinker, eenen tweeklank, eene scherpe opene **e** of **o**, of op **ie**, **eu** of **oe**; b. v. in *hard*-*er*, *vorst*-*en*, *gordel*, *engel*-*en*, *perzik*-*en*, *verheerlijk*-*ing*, *zandig*-*e*, *tuin*-*en*, *breed*-*er*, *groot*-*er*, *ziel*-*en*, *niet*-*en*, *beuk*-*en*, *boek*-*en*; doch *zalv*-*en*, *halz*-*en* van *zalf*, *hals*.

265. Wanneer een woord twee stammen heeft, dan worden de uitgangen en achtervoegsels der eerste soort in den regel aan *korte*, die der tweede aan *lange* stammen gehecht (44); vergelijk b. v. *Gòd*-*s* met *Gód*-*e*, *hòf*-*s* met *hóv*-*en*, *gròf*-*st* met *gróv*-*er*.

VIJFDE HOOFDSTUK.

BIJZONDERE REGELS VOOR DE VERBUIGING.

266. De buigingsuitgangen der *eerste soort* zijn:
1. de meervoudsuitgang **-s**; b. v. in *ouder*-s, *lepel*-s;

2. de naamvalsuitgangen **-s**, **-r** en **-n**; b. v. in *deze*-s *man*-s, *die*-r *vrouw*, *de*-n *stal*;
3. de uitgang van den overtreffenden trap **-st**; b. v. in *hoog*-st, *grof*-st;
4. de persoonsuitgangen **-t** en **-n**; b. v. in (*hij*) *loop*-t, (*wij*) *hoorde*-n, (*gij*) *hoorde*-t, (*zij*) *gaa*-n; (*opdat zij*) *hoore*-n, (*indien wij*) *gave*-n;
5. de tijdsuitgang **-de**, en zijne bijvormen **-te** en **-t**;
6. de uitgang van het verleden deelwoord der zwakke werkwoorden **-d**, en zijn bijvorm **-t**; b. v. in *gehoor*-d, *gestraf*-t.

267. De buigingsuitgangen der eerste soort worden in den regel achter den onveranderden, bij voorkeur korten stam gevoegd (44) met inachtneming der volgende bijzonderheden:

1. Wanneer de stam op **a** eindigt, b. v. *ra*, *ga*, *sta*, dan wordt de **a** verdubbeld, behalve in eigennamen, b. v. in *raas*, *gaan*, *staat*, *naast*.

268. 2. Eigennamen, die in open klinkers uitgaan, verdubbelen die klinkers niet, maar plaatsen een afkappingsteeken (') vóór de **s** van het meervoud en van den tweeden naamval; b. v. *Maria*'s, *Hebe*'s, *Rinaldini*'s.

269. 3. De **s** van den tweeden naamval wordt achter eigennamen, op eenen sisklank uitgaande, weggelaten en door het afkappingsteeken vervangen, b. v. *Jezus' geboorte*, *Marnix' psalmberijming*.

270. 4. De uitgang **-s** van den tweeden naamval neemt eene toonlooze **e** voor zich, en gaat daardoor in de *tweede soort* over achter stammen, die op eenen sisklank of op **st** eindigen; b. v. in *huiz-es*, *vlee*sch-*es*, *gee*st-*es*. Wanneer men den tweeden naamval. van *God* met *-es* vormt, kiest men den langen stam *good*: *Godes*.

271. 5. De tijdsuitgang **-de** verandert in **-te** achter de scherpe medeklinkers (154), b. v. in *hoo*p-te, *straf*-te, *juic*h-te, *maa*k-te, *mi*s-te, doch niet achter de onechte **f** en **s** (180 en 182); b. v. in *lie*f-de en *vree*s-de; van *leven*, *vreezen*.

De **sch** geldt hier voor eene echte **s**; b. v. in *wi*sch-te, *wa*sch-te, (180 en 170).

272. 6. De **-t** van den tweeden persoon verkiest in den onvolmaakt verleden tijd der sterke werkwoorden eenen *langen* stam, in strijd met de overige uitgangen der eerste soort; b. v. (*gij*) *gaaft*, *laast*, *naamt*, *braakt*; niet (*gij*) *gaft*, *last*, *namt*, *brakt*.

273. 7. De persoonsuitgang **-t** blijft achterwege, wanneer de stam reeds op **t** eindigt; b. v. in (*hij*) en (*gij*) *eet*, *haat*, niet *eet*-t, *haat*-t.

274. 8. De uitgang **-d** vormt de verleden deelwoorden der zwakke werkwoorden, wier stammen uitgaan op tweeklanken en op niet *scherpe* medeklinkers met uitzondering van **d** (276). Voorbeelden: *gevloeid*, *gedraaid*, *getobd*, *gevraagd*, *gesteld*, *genoemd*, *gemeend*, *gehoord*, *geduwd*.

De **-d** komt ook achter de onechte **f** en **s**, omdat deze eigenlijk zacht zijn (182); b. v. in *geleefd*, *gevreesd*, van *leven*, *vreezen*.

275. 9. De uitgang **-d** der verleden deelwoorden verandert in **-t** achter de *scherpe* medeklinkers (154); b. v. in *gehoopt*, *gedacht*, *gestraft*, *gemaakt*, *gemist*.

De **sch** geldt ook hier voor eene echte **s**; b, v. in *gevischt*, *gevorscht*, behalve in *gevleeschd*. Vergel. § 241 aan het einde.

276. 10. De uitgang **-d** of **-t** der verleden deelwoorden wordt weggelaten achter stammen, die op **d** of **t** eindigen. Men schrijft b. v. *gemeld*, *gehaat*, niet *gemeldd*, *gehaatt*.

277. Onregelmatigheden:

1. De naamvalsuitgang **-s**, neemt in *die*-n-s en *wie*-n-s eene **n** voor zich.
2. In *zeide* en *leide* (van *leggen*) is de **g** van den stam in **i**, in *wist*, *moest* (voor *wit-te*, *moet-te*) is de **t** van den stam in **s** overgegaan.

Het was oudtijds een doorgaande regel, dat *d*, *t* en *th* voor eene andere *d*, *t* of *th* in *s* overgingen; zoo ontstond waarschijnlijk *last* van *laden* uit *laad-t*.

3. De tijdsuitgang **-de** is tot **-t** verkort, met gelijktijdige verminking van den stam, in de onregelmatige werkwoorden: *bragt*, voor *brag-de* uit *breng-de*; *dacht*, voor *dak-te* uit *denkde*; *docht* voor *dok-te* uit *dunk-de*; *kocht* voor *koop-de*; *zocht* voor *zoekde*; *wrocht* voor *work-de*, *mogt* voor *moog-de*; *plagt*, *plagten*, voor *plag-de*, *plag-den*, en dit voor *plag*, *plagen*.
4. De tijdsuitgang **-de** wordt in den gewonen stijl weggelaten in het enkelvoud van den onvolm. verled. tijd der werkwoorden, wier stam eindigt op **d** of **t**, voorafgegaan door een gesloten klinker; alsmede in *leggen* en *zeggen*:

   ik redde, hij redde, wij reddeden, gij reddedet, zij reddeden;
   " zette, " zette, " zetteden, " zettedet, " zetteden;
   " lei, " lei, " leiden, " leidet, " leiden;
   " zei, " zei, " zeiden, " leiden, " zeiden.

   In *kunnen* en *zullen* verliest de tweede persoon in het meervoud bovendien zijne **e**:

   ik kon, hij kon, wij konden, gij kondt, zij konden;
   " zou, " zou, " zouden, " zoudt, " zouden.

278. De buigingsuitgangen der *tweede soort* zijn:

1. de meervoudsuitgangen **-en**, **-ers** en **-eren**; b.v. in *dag*en, *kind*ers, *lied*eren; *oli*ën, *trali*ën; zie § 263.
2. de naamvalsuitgangen **-e**, **-er**, **-es** en **-en**; b. v. in (*den*) *manne*, *goed*e, *mijn*er, *onz*es, *zijn*en;

3. de uitgang van den vergrootenden trap **-er**, b. v. in *hoog*er;
4. de persoonsuitgangen **-en** en **-e** (van den 1sten persoon der aantoonende wijs); b. v. in (*ik*) *zegg*e, *meene* (aantoonende wijs in deftigen stijl), (*wij* en *zij*) *hoor*en;
5. de modusuitgang der aanvoegende (wenschende en voorwaardelijke) wijs **-e**; b. v. in (*opdat ik*) *zegg*e, *meene*, (*hij*) *hoor*e, (*wij*) *hoore-n*, (*gij*) *hoore-t*; (*indien ik*) *gave*, *ware*, (*wij*) *waren*;
6. de uitgang **-end** van het tegenwoordige deelwoord en die van de zoogenoemde onbepaalde wijs **-en**; b. v. in *loop*-end, *gev*-end, *loop*-en, *gev*-en.

279. De buigingsuitgangen der tweede soort worden achter een bij voorkeur l a n g e n stam gevoegd, met inachtneming der vijf regels, voorgeschreven in §§ 259—263.

280. De uitgang **-er** van den vergrootenden trap neemt achter stammen op **r** en achter de woordjes *na* en *min* eene **d** vóór zich en gaat daarmede over in de eerste soort: b. v. in *zwaar*-d-*er*, *bitter*-d-*er*, *na*-d-*er*, *min*-d-*er*. Zoo ook de meervoudsuitgangen **-ers** en **-eren** in *hoen*-d-*eren* en *spaan*-d-*ers*.

281. Onregelmatigheden.

De stammen *bros* en *broos* beide nemen de uitgangen der tweede soort aan; men zegt zoowel *brosse* en *brosser* als *broze* en *brozer*. *Lende* en *rede* maken hun meervoud van de stammen *lendene* en *redene*.

Knie maakt in het meervoud *knieën*, omdat **ie** hier geen achtervoegsel is, maar wezenlijk tot den stam behoort. Vergelijk § 263.

De uitgangen **-en** en **-end** verliezen hunne toonlooze **e**'s achter stammen, die op eenen klinker eindigen; b. v. in *gaa-n*, *slaa-n*, *staa-n*, *zie-n*, *doe-n*; *gaa-nde*, *slaa-nde*, *staa-nde*, *zie-nde*, *doe-nde* van de stammen *ga*, *sla*, *sta*, *zie*, *doe*.

ZESDE HOOFDSTUK.

REGELS VOOR KENNELIJKE AFLEIDING.

282. De afleiding is tweederlei: *kennelijk* en *verholen*.

De afleiding is voor iedereen *kennelijk*, wanneer in het afgeleide woord het grondwoord (49) in zijnen gewonen of nagenoeg gewonen *vorm* en in zijne gewone *beteekenis* voorkomt.

Voorbeelden : kind*sch*, bak*sel*, rede*naar*, dag*elijksch*, stek*el*, dronken*schap*, rijk*dom* behooren tot de *kennelijk* afgeleide woorden, omdat iedereen kan inzien, dat deze woorden van *kind*, *bakken*, *rede*, *dag*, *steken*, *dronken* en *rijk* gevormd zijn.

283. De afleiding is *verholen*, wanneer zij alleen voor den taalkundige met zekerheid kenbaar is, doordien het grondwoord (49) òf buiten gebruik geraakt, òf van beteekenis veranderd is, òf in sterk veranderden vorm in het afgeleide woord voorkomt.

Voorbeelden. De afleiding van *duit-sch*, *gees-t*, *vro-lijk*, *a-mechtig*, *aâmborstig* is *verholen*, omdat de grondwoorden *duid* of *died*, *gijzen*, *vroode* of *vroude*, *a* en *borst* (gebrek) buiten gebruik zijn. Evenzoo is de afleiding van *tucht* verholen, omdat het grondwoord (*tien*), *toog*, *getogen*, thans de beteekenis van l e i d e n niet meer heeft. De afleiding van *herberg*, *schielijk*, *komenijswinkel*, *zindelijk*, *kersmis*, *kermis*, *dorpel*, *ooijevaar* is *verholen*, omdat de grondwoorden *heer* (*heir*), *schier*, *koopman*, *zin*, *Kerst* (Christus), *kerk*, *deur* en *paal*, *oode* en *baar*, op zich zelve staande, eenen anderen vorm hebben.

284. De afleidingsachtervoegsels moeten in drie klassen verdeeld worden: de *eerste klasse* bestaat uit achtervoegsels der eerste hoofdsoort (254); de *tweede klasse* bestaat uit achtervoegsels der tweede hoofdsoort (255); de *derde* bestaat uit die achtervoegsels der beide hoofdsoorten, die bijzondere regels volgen.

285. De achtervoegsels der eerste klasse zijn: **-d**, **-de**, **-dom**; **-t**, **-te**, **-tig**, **-sel**, **-st**, **-ster**, **-schap**; **-baar**; **haft** en **-haftig**, **-heid**; **-voud**, **-voudig** en **-vuldig**; **-zaam** en **-zalig**.

286. De achtervoegsels der eerste klasse worden in den regel achter den o n v e r a n d e r d e n, k o r t e n stam gehecht (44), de toonlooze **e** echter wordt afgeworpen; b. v. in *blijdschap*, van *blijde*.

287. Voorbeelden:

1. **-d** : *deug*d, *maag*d, *bevrees*d, *gelaars*d, *gevleugel*d;
   uitgezonderd is *jeug*d van *jong*.
2. **-de** : *lief*de, *kun*de.
4. **-dom** : *paus*dom, *rijk*dom, *wee*dom, *hertog*dom, niet *hertoog*dom;
   uitgezonderd is *bis*dom voor *bisschop*dom.
3. **-t** : *klag*t, *mag*t, *drag*t, *geslag*t.
5. **-te** : *hoog*te, *duur*te, *menig*te, *belof*te, *gelof*te, *hit*te, niet *beloof*te, *geloof*te, *heet*te.
6. **-tig** : *vijf*tig, *zes*tig, *zeven*tig, *negen*tig;
   uitgezonderd zijn: *twin*tig, *der*tig, *veer*tig en *tach*tig.
7. **-sel** : *bak*sel, *brouw*sel, *zwart*sel.
8. **-st** : *dien*st, *win*st, *gun*st, *kom*st, *vor*st, niet *koom*st, *voor*st.
9. **-ster** : *bak*ster, *zoog*ster, *voed*ster.

10. **-schap**: *koningschap*, *graafschap*, *blijdschap*, *boodschap*; niet *blijdeschap*, *bodeschap*.
11. **-baar**: *eetbaar*, *handelbaar*.
12. **-haft** en **-haftig**: *manhaft* en *manhaftig*, *ernsthaftig*; uitgezonderd *krijgshaft* en *krijgshaftig*.
13. **-heid**: *eenheid*, *kindschheid* (hooge ouderdom, waarin men *kindsch* is), *grofheid*, *godheid*, niet *groofheid*, *goodheid*.
    Uitgezonderd zijn *kindsheid* (leeftijd van een kind), *broosheid*, *blooheid* en *jonkheid*.
14. **-voud**, **-voudig**, **-vuldig**: *enkelvoud*, *enkelvoudig*, *menigvuldig*.
15. **-zaam**: *eenzaam*, *werkzaam*.
16. **-zalig**: *rampzalig*, *godzalig*, niet *goodzalig*.

288. De achtervoegsels der *tweede klasse* zijn: **-e**, **-en**, **-el** en **-eel**; **-erd** en **-aard**; **-es**, **-in** en **-egge**; **ig**, **-achtig**, **-erig**, **-ing** en **-aadje**. Ook moet hiertoe gerekend worden de toonlooze **e**, die vóór sommige achtervoegsels der derde klasse treedt en deze in de tweede hoofdsoort overbrengt.

289. De achtervoegsels de *tweede klasse* worden in den regel aan eenen l a n g e n stam (44) gehecht met inachtneming van de vijf voorschriften, in § § 259—263 gegeven.

290. Voorbeelden:

1. **-e**: *koude*, *reize*, *gave*, *hope*.
2. **-en**: *dronken*, *open*, *boven*, *leugen*.
3. **-el**: *gordel*, *hevel* (niet *heffel*) van *heffen*, *sleutel*, *vleugel* (niet *slottel*, *vluggel*) van *sluiten* en *vliegen*; *lepel*, *klepel* (niet *leppel*, *kleppel*); — doch men zegt, *druppel* en *droppel*, *knokkel* en *kneukel*, *pukkel* en *peukel*.
4. **-eel**: *houweel*, *tooneel*.
5. **-erd**: *lomperd*, *dikkerd*, *blafferd*.
6. **-aard**: *dronkaard*, *rijkaard*.
7. **-es**: *zondares*, *godes* (niet *goddes*).
8. **-in**: *koningin*, *bazin*, *apin*, *godin*, *hertogin*, van de stammen *good* en *hertoog*.
    Onregelmatig gevormd zijn *heidin* en *Christin* van *heiden* en *Christen*.
9. **-egge**: *dievegge*, niet *diefegge*, alsof het woord uit *dief* en *egge* z a m e n g e s t e l d was.
10. **-ig**: *zandig*, *waterig*, *koppig*, *zondig*, *ellendig*, van *zonde* en *ellende*.
11. **-achtig**: *leugenachtig*, *zwartachtig*.
12. **-erig**: *bloederig*, *zanderig*.
13. **-ing**: *vergeving*, *zending*.

14. **-aadje**: *kijvaadje*, *pakkaadje*, *stellaadje*, *stoffaadje*; — *potaadje*, *boschaadje* (?), *pelgrimaadje* zijn vreemde woorden.

291. De woorden, gevormd met de achtervoegsels **-aard** en **-achtig**, worden als zamengestelde woorden beschouwd (163); daarom lijden hunne stammen geene verandering, behalve de afwerping der toonlooze **e**.

Voorbeelden: *lui-aard*, *veins-aard*, *grijs-aard*, *blood-aard*, *laf-aard*, *aap-achtig*, *grijs-achtig*, *vrees-achtig*, niet *lui-jaard*, *vein-zaard*, *grij-zaard*, *bloode-aard*, *laf-faard*, *a-pachtig*, *grij-zachtig*, *vree-zachtig*.

292. De achtervoegsels der *derde klasse*, wier aanhechting bijzondere regels volgt, zijn **-er**, **-aar** en **-ier**; **-ij**; **-isch** en **-sch**; **-is**; **-ling** en **-lijn**; **-lijk** en **-loos**; **-je** en **-ken**; **-de** en **-ste** der ranggetallen, en **-lei** en **-hande**.

293. Wanneer een achtervoegsel der derde klasse de invoeging van **-e-**, **-en-** of **-et-** vereischt, dan ondergaat de stam de veranderingen, opgegeven in §§ 259—263.

294. Het achtervoegsel **-er** wordt ter vorming van persoonsnamen en benamingen van werktuigen gevoegd

1. achter den stam van den tegenwoordigen tijd der meerlettergrepige werkwoorden (5); b. v. in *lezer*, *aannemer*, *snuiter*, *stoffer*, van *lees*, *aanneem*, *snuit*, *stof*, stammen van *le-zen*, *aan-ne-men*, *snui-ten*, *stof-fen*.
2. achter de stammen *gang*, *stand*, *slaag* van de eenlettergrepige werkwoorden *gaan*, *staan*, *slaan*; en achter de zoogenoemde onbepaalde wijs van *doen* en *zien*. Voorbeelden: *bedevaartganger*, *voorganger*; *tegenstander*, *voorstander*; *slager*, *afslager*, *doodslager*; *weldoener*, *boosdoener*; *opziener*.
3. achter zelfstandige naamwoorden; b. v. in *zanger*, *strandvonder*, *dader*, *opzigter*, *Hollander*, *Oostenrijker*, *Edammer*, *Hamburger*; — *Duitscher* en *misdadiger* zijn van bijvoegelijke naamwoorden gevormd.

295. Bij de aanhechting van **-er** heeft men de volgende regels in acht te nemen:

1. de vijf voorschriften in § 259—263;
2. de namen op **e** en **en** werpen te voren deze lettergrepen af; b. v. *Macedoniër*, *Galliciër*, *Harlinger*, *Winschoter*, *Enkhuizer*, *Kamper*, van *Macedonië*, *Gallicië*, *Harlingen*, *Winschoten*, *Enkhuizen*, *Kampen*;
3. achter stammen, op **r** uitgaande, wordt **d** ingevoegd; b. v. in *hoorder*, *bewaarder*, van de stammen *hoor* en *bewaar*; zoo ook in *vilder*, *diender* en *boender*. *Ridder* en *ruiter* zijn onregelmatig gevormd, het eerste van *rijden*, het tweede van het hoogd. *reiten*, hetwelk in eene minder beschaafde uitspraak bijna als ons *ruiten* luidt.
4. *Brabander* is onregelmatig gevormd van *Brabant*.

296. Het achtervoegsel **-aar** eischt eenen stam, die uitgaat op eene vloeijende letter (144); b. v. in *wandel-aar*, *leugen-aar*, *bewonder-aar*, *stotter-aar*, *rammel-aar*, *lepel-aar*, *boezel-aar*, *makel-aar*, *dien-aar*, *minn-aar*, *leer-aar*.

Wanneer de stam zoodanigen uitgang niet heeft, dan wordt de lettergreep **-en-**, of achter de **e** alleen eene **-n-** ingevoegd; b.v. in *schuld*-en *aar*, *toll*-en-*aar*, *geweld*-en-*aar*, *beeld*-en-*aar*, *kluiz*-en-*aar*, *moord*-en-*aar*, *rede*-n-*aar*, *Egypte*-n-*aar*.

Onregelmatig zijn : *zondaar* en *toovenaar*, voor *toovenaar*.

297. Namen van boomen moeten op **-laar** eindigen; b.v. *hazel*-aar, *appel*-aar; zij lasschen daarom **-el-** in, als het stamwoord niet op **l** uitgaat; b.v. *roz*-el-*aar*, *per*-el-*aar*, *pruim*-el-*aar*. De meeste dezer woorden echter zijn verouderd of komen alleen bij dichters voor.

298. Het achtervoegsel **-ier** eischt eenen bij voorkeur langen stam, op de vloeijende letters **n** of **l** of op eene sisletter uitgaande; b.v. *tuin-ier*, *winkel-ier*, *warmoez-ier*, *koets-ier*.

Wanneer de stam niet op **n**, **l** of **s** eindigt, dan wordt de lettergreep **-en-** ingevoegd; b.v. in *valk*-en-*ier*, *gaard*-en-*ier*, *kruid*-en-*ier*, *hov*-en-*ier*, niet *hoff*-en-*ier*.

In *prove*-n-*ier* en *aalmoeze*-n-*ier* is alleen eene **n** ingevoegd, omdat de verouderde stammen *prove* (of *preuve*) en *aelmoesse* reeds op **e** eindigen. — *Herbergier* en *kamenier*, oudtijds *kamerier*, zijn onregelmatig gevormd; vergelijk *toovenaar*. — *Barbier*, *officier*, *grenadier* enz. komen, als vreemde woorden, hier niet in aanmerking.

Egelantier, voor *egelen-tier*, maakt geene uitzondering, dewijl het een zamengesteld woord is, gevormd van *egel* (stekel) en *tier* of *trie* (boom).

299. Het achtervoegsel **-ij** eischt eenen, bij voorkeur langen, stam op **-er** of **-aar**; b.v. in *bakker-ij*, *burger-ij*, *bedelar-ij*, *beuzelar-ij*.

Indien de stam niet op **-er** of **-aar** uitgaat, dan wordt de lettergreep **-er-** ingevoegd; b.v. in *schelm*-er-*ij*, *diev*-er-*ij*, *land*-er-*ij*, *bodem*-er-*ij*, *afgod*-er-*ij*, van *afgood*, niet van *afgod*.

300. Het achtervoegsel **-ij** wordt zonder inlassching van **-er-** gevoegd achter stammen op **-schap** en **-de** of **-d**, waarbij **e** afvalt; b.v. *maat*schapp*ij*, *heer*schapp*ij*, *voog*d*ij*, *klee*d*ij*, *dwingelan*d*ij*, *waar*d*ij*, van *waarde*.

Onregelmatig gevormd zijn *abdij*, van *abt*; *grietenij*, *lekkernij*, *razernij*, *slavernij*, *zotternij*, *artsenij* en *woestenij*. *Koopvaardij* komt niet van *vaart*, maar van het verouderde *vaarde*.

Tyrannij, *partij*, *kopij*, *soldij* komen, als vreemde woorden, hier niet in aanmerking.

301. De achtervoegsels **-sch** en **-isch** zijn oorspronkelijk één en hetzelfde, behooren eigenlijk *beide* tot de achtervoegsels der tweede klasse en eischen daarom bij voorkeur eenen *langen* stam, zoo als blijkt uit *daagsch*, *alledaagsch*, *grootscheepsch*, *steedsch*, *speelsch*, *hoofsch*; niet *dagsch*, *alledagsch*, *grootschipsch*, enz.. Uitgezonderd zijn : *Zondagsch*, *Zaturdagsch*, enz.

302. Het achtervoegsel **-isch** komt

1. achter volksnamen, die op eenen sisklank eindigen, als in *Pruisisch*, *Russisch*, *Hessisch*, *Saksisch*, van *Pruis*, *Rus*, *Hes*, *Saks*.

   Uitgezonderd is *Friesch*, niet *Friesisch*. De vorm *Sakser* is even verkeerd, als die van *Pruiser*, *Zweder*, *Poler* zijn zou. Het vaderland van eenen *Beijer* heet : *Beijeren*; doch dat van eenen *Saks* heet : *Saksen*, even als dat van een *Pruis*, *Zweed* en *Pool*: *Pruisen*, *Zweden*, *Polen*;

2. achter namen van landen op **-ië** of **ije**, na afwerping van deze uitgangen, als in *Arabisch*, *Sardinisch*, *Syrisch*, *Lombardisch*, *Wallachisch*, van *Arabië*, *Indië*, *Sardinië*, *Syrië*, *Lombardije*, *Wallachije*.

   Turksch en *barbaarsch* zijn niet gevormd van *Turkije* en *Barbarije*, maar van *Turk* en *barbaar*. Uitgezonderd is *Barbarijsch* van *Barbarije*, ter onderscheiding van *barbaarsch*.

3. **-isch** vervangt in basterdwoorden den latijnschen uitgang **-icus**; b. v. in *mathematisch*, *sceptisch*, *apodictisch*.

4. **-isch** vormt ook nog *afgodisch*, *wettisch*, *nieuwmodisch*.

303. Het achtervoegsel **-sch** wordt achter stammen van verschillenden vorm gevoegd, doorgaans met inachtneming der volgende regels :

Het achtervoegsel **-sch** wordt gevoegd onmiddellijk achter namen van volken en plaatsen, die niet op eenen sisklank eindigen; b. v. in *Beijersch*, *Deensch*, *Grieksch*, *Iersch*, *Italiaansch*, *Joodsch*, *Noorsch*, *Poolsch*, *Pommersch*, *Samaritaansch*, *Turksch*, *Zeeuwsch*, *Zweedsch*, *Bredausch*, *Venloosch*, *Amsterdamsch*, van *Beijer*, *Deen*, *Griek*, *Ier*, *Breda*, *Venlo*, *Amsterdam* enz. *Fransch* staat voor *Franksch*, en van *Zwaab* vormt men *Zwabisch*, hetwelk eigenlijk een germanisme is. *Spaansch* is geheel onregelmatig en komt van *Spanië*, waarvan *Spanje*.

2. De stammen op **-e** en **-s** werpen de laatste letter af; b. v. in *aard*sch, *Atheen*sch, *Boheem*sch, *Room*sch, van *aarde*, *Athene*, *Rome*; *trot*sch, *dagelijk*sch, *vergeef*sch, *Frie*sch, *Parij*sch, *Bolonee*sch, *Chinee*sch, *Japannee*sch, *Portugee*sch, *Siamee*sch, van *trots*, *dagelijks*, *te vergeefs*, *Fries*, *Parijs*, *Bolonees*, *Chinees*, *Japannees*, *Portugees*, *Siamees*.

3. De namen op **-en** werpen in den regel dit achtervoegsel af, doch met vele uitzonderingen. Voorbeelden : *Groningsch*, *Wageningsch*, *Göttingsch*, *Koppenhaagsch*, *Keulsch*, *Leidsch*; maar men zegt : *heidensch*, *Leuvensch*, *Londensch*, *Badensch*.

304. Het achtervoegsel **-is** vereischt eenen stam op **n** en verscherpt eene voorafgaande **v** tot **f**; b. v. *beduiden-is*, *behouden-is*, *beteeken-is*, *gebieden-is*, *geschieden-is*, *getuigen-is*, *gevangen-is*, *heugen-is*, *vermoeijen-is*; *kenn-is*, *schenn-is*, van *kennen* en *schennen*, oudere vorm van *schenden*; *bekommern-is*, *bezwaarn-is*, *deern-is*, voor *bekommeren-is*, *bezwaren-is*, *deren-is*; *begrafen-is*, *erfen-is*,

lafen-is, van *begraven*, *erven*, *laven*; in *verbinten-is* is ook de **d** verscherpt.

305. Wanneer de stam niet op **n** eindigt, wordt de lettergreep **-en-**, of, na **l** of **e**, eene enkele **n** ingeschoven, waarbij, behalve in *eerbied*-en-*is*, eene voorafgaande **d** in **t** overgaat; b. v. in *beelt*-en-*is*, *gebeurt*-en-*is*, *geheim*-en-*is*, *ontstelt*-en-*is*, *ontstent*-en-*is*, *vuil*-n-*is*, *gedachte*-n-*is*. *Vonnis* en *wildernis* zijn onregelmatig gevormd.

306. De achtervoegsels **-ling** en **-lijn** eischen bij voorkeur een *langen* stam en de invoeging eener naauwelijks hoorbare toonlooze **-e-**; b. v. in *banneling*, *maagdelijn*, *oogelijn*, *hoveling*, *stedeling*, *schepeling*, *nakomeling*; niet *hofling*, *stadling*, *schipling*, *nakommeling*.

307. De toonlooze **e** wordt vóór **-ling** en **-lijn** niet ingevoegd.

1. achter stammen, die op eenen klinker uitgaan; b.v. niet in *ellende-ling*, *twee-ling*, *drie-ling*, *zaai-ling*, *vrij-ling*, *krui-ling*, voor *kruide-ling*;
2. achter stammen, die uitgaan op **r**, of op **n**, voorafgegaan door eenen open klinker; b. v. niet in *huurling*, *teerling*, *groenling*. Onregelmatig gevormd is *balling*, voor *banneling*.

308. De achtervoegsels **-lijk** en **-loos** eischen bij voorkeur een *korten* stam en de invoeging eener naauwelijks hoorbare toonlooze **-e-**; b. v. in *geld*-e-*lijk*, *geld*-e-*loos*, *afschuw*-e-*lijk*, *onmensch*-e-*lijk*, *godd*-e-*lijk*, *godd*-e-*loos*, *zinn*-e-*loos*, *hoff*-e-*lijk*, *aanbidd*-e-*lijk*; niet *godelijk*, *hovelijk*, *lovelijk*, *aanbedelijk*.

Uitzonderingen maken: *stedelijk*, *hertogelijk*, *dagelijksch*, *onoverkomelijk*, *grovelijk*.

309. De toonlooze **-e-** blijft vóór de achtervoegsels **-lijk** en **-loos** in de volgende gevallen weg:

1. wanneer de stam reeds op eenen klinker eindigt; b. v. in oo-*lijk*, *vrolijk*, *zede-lijk*, *zede-loos*, *orde-lijk*, *rede-loos*, *einde-lijk*, *rente-loos*.
2. wanneer de stam eindigt op **l** of **r**, — of op eene **n**, die voorafgegaan wordt door eenen open klinker of tweeklank; b. v. in *pijn-lijk*, *waarschijnlijk*, *gewoon-lijk*, *aandoen-lijk*, *onverzoen-lijk*, *verzoen-lijk*, *gevaar-lijk*, *eer-lijk*, *heil-loos*, *eer-loos*.
3. wanneer de stam eindigt op éénen of meer medeklinkers, voorafgegaan door eenen toonloozen klinker; b. v. in *eigenlijk*, *openlijk*, *bestendiglijk*, *koninklijk*. Onregelmatig is *zindelijk* van *zin*.

310. De sluitende **v**, **z** en **ng** gaan vóór de achtervoegsels **-lijk** en **-loos** over in **f**, **s** en **nk**; b. v. in *afgrijselijk*, *erfelijk*, *sterfelijk*, *liefelijk*, *grafelijk*, *onvergefelijk*, *verderfelijk*, *vreeselijk*, *prijselijk*, *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *vergankelijk*, *oorspronkelijk*, *koninklijk*; uitgezonderd in de bijwoorden, afgeleid van bijvoegelijke naamwoorden; b. v. in *gestrengelijk*, *grovelijk*; behalve in *dwaselijk*.

Onregelmatig gevormd zijn *geneeslijk*, *verkieslijk*, *erkentelijk*.

311. Het achtervoegsel -**je** vormt alledaagsche verkleinwoorden en wordt onmiddellijk gevoegd achter de stammen, die uitgaan op sisletters en vaste letters (145 en 146), behalve de **b** en **ng**; b. v. *handje*, *liedje*, *hofje*, *neefje*, *mugje*, *bigje*, *lachje*, *bakje*, *krukje*, *doekje*, *lapje*, *kopje*, *lesje*, *laarsje*, *netje*, *potje*, *vischje*, *muschje*.

312. Vóór het achtervoegsel -**je** wordt eene -**t**- ingevoegd achter klinkers en tweeklanken, en achter vloeijende letters, voorafgegaan door een open klinker, eenen tweeklank, eene toonlooze **e** of eenen medeklinker. De **m** maakt hier eene uitzondering (317). Voorbeelden: *Papaatje*, *Naatje*, *Keetje*, *knietje*, *eitje*, *bijtje*, *kooitje*, *stoeltje*, *zoontje*, *haartje*, *lepeltje*, *degentje*, *bekertje*, *karntje*, *kerntje*, *deerntje*, *eijertjes*, *kindertjes*, *kleertjes*, *lammertjes*, *radertjes*.

313. Vóór het achtervoegsel -**je** wordt de lettergreep -**et**- ingevoegd achter **b**, **ng** en eene vloeijende letter, voorafgegaan door een *gesloten* klinker. Voorbeelden: *slabbetje*, *tobbetje*, *tangetje*, *ringetje*, *spelletje*, *kammetje*, *mannetje*, *kinnetje*, *torretje*, *sterretje*. — De invoeging van -**et**- geschiedt ook achter sommige woorden op **g**. Men zegt b. v. *vlaggetje* en *vlagje*, *ruggetje* en *rugje*.

314. Wanneer de **ng** wordt voorafgegaan door eene toonlooze **i**, dan verandert **ng** in **nk**, b. v. in *koninkje*, *winterkoninkje*, *spierinkje*, *penninkje*.

315. Men kan *koningje*, *spieringje* enz. niet uitspreken, zonder tot de fout te vervallen, waartegen in § 178 is gewaarschuwd.

316. Wanneer de voorlaatste lettergreep van den stam toonloos is, dan bekomen de achtervoegsels -**ing** en -**ling** den halven toon en is de **i** niet toonloos. Alsdan geldt de vorige regel van § 313: men schrijft dus *wandeling*-et-*je*.

317. Vóór het achtervoegsel -**je** wordt eene **p** ingevoegd achter **m**, voorafgaan door eenen *open* klinker of tweeklank, eene toonlooze **e** of eenen halfklinker; b. v. in *raampje*, *bloempje*, *zoompje*, *duimpje*, *pruimpje*, *bodempje*, *bezempje*, *wormpje*, *halmpje*, *schelmpje*.

318. De verkleinwoorden worden bij voorkeur gevormd van *lange* stammen, doch niet zonder uitzondering. Voorbeelden: *paadje*, *staafje*, *blaadje*, *glaasje*, *vaatje*, *raadje*, van *pad*, *staf* enz.; *speetje*, *scheepje*, van *spit*, *schip*; *lootje*, *slootje*, *minnegoodje*, van *lot*, *slot* enz.; doch men zegt: *gebedje*, *dallelje*, *slagje*, *hofje*, *dagje* en *daagje*, *stadje* en *steedje*, *dakje*, vooral *afdakje*, en *daakje*, *tredje* en *treedje;* de lange vormen zijn vooral in het meervoud gebruikelijk, en men maakt onderscheid tusschen *gatje* en *gaatje*.

Jong-en werpt te voren -**en** af en maakt *jongetje*; *vader*, *moeder*, *papa*

en *mama* maken behalve de regelmatige vormen ook nog *vaartje*, *moetje*, *paatje* en *maatje*; — *broeder*, *zuster*, *meid*, *leder*, *veder* en *weder* maken *broertje*, *zusje*, *meisje*, *leertje*, *veertje*, *weertje*.

319. Het achtervoegsel -**ken** vormt verkleinwoorden van eenen onderwetschen en deftigen vorm en eischt achter **d**, en de vloeijende letters, voorafgegaan door een gesloten klinker, eene toonlooze **e**; b. v. in *bed*de*ken*, *kin*de*ken*, *hon*de*ken*, *spel*le*ken*, *man*ne*ken*, *zon*ne*ken*, *kar*re*ken*.

320. Achter **g**, **ng**, **k** en **nk** wordt vóór het achtervoegsel -**ken** eene **s** ingevoegd; b. v. in *vlag*s*ken*, *mug*s*ken*, *tang*s*ken*, *penning*s*ken*, *boek*s*ken*, *bank*s*ken*; *jong*en werpt ook hier den uitgang -**en** af en maakt *jongsken*.

321. De achtervoegsels -**de** en -**ste** vormen de zoogenoemde ranggetallen met inachtneming van de volgende regels:

1. -**de** wordt gevoegd achter alle telwoorden behalve *een*, *acht*, *honderd*, *duizend*, *millioen*, *hoeveel*, *zooveel* en die, welke op -**tig** uitgaan; b. v. in *tweede*, *tiende*, *elfde*.
   Van *drie* komt *derde*.
2. -**ste** wordt gevoegd achter *acht*, *honderd*, *duizend*, *millioen*, *hoeveel*, *zooveel*, en de woorden op -**tig**; b. v. in *achtste*, *duizendste*, *zooveelste*, *twintigste*.
   In plaats van *eende* gebruikt men *eerste*, van *eer* (vroeg).
3. De achtervoegsels -**de** en -**ste** worden bij zamengestelde telwoorden alleen achter het laatste woord gevoegd; b. v. in *zeventien*de, *acht en twintig*ste, *honderd en elf*de.

322. De achtervoegsels -**lei** en -**hande** zijn eigenlijk vrouwelijke zelfstandige naamwoorden in den tweeden naamval en eischen daarom eenen tweeden naamval vóór zich, die op -**er** eindigt; b. v. in *een*er*lei*, *all*er*hande*.
Vóór den uitgang -**er** wordt altijd eene **d** ingevoegd, behalve bij *een*, *eenig*, *menig*, *veel*, *al* en de woorden, die op **t**, **d** en **tig** uitgaan.
Voorbeelden: *twee*d*erlei*, *drie*d*erlei*, *tien*d*erlei*; doch: *menigerlei*, *achterlei*, *twintigerlei*, *honderderlei*.

EERSTE BIJLAGE.

BESCHOUWINGEN VAN DE VOORNAAMSTE AFWIJKINGEN VAN HET AANGENOMEN SPELLINGSTELSEL.

Sommigen beschouwen de **e** in het achtervoegsel **-eel** als zacht en schrijven *kastelen*; anderen daarentegen beschouwen de **e** in het achtervoegsel **-eren** als scherp en schrijven *reg*eeren. Daar beide achtervoegsels van vreemden oorsprong zijn, zoo geschiedt het eerste in overeenstemming, het laatste in strijd met het beginsel, hetwelk althans voor grondwoorden als geldig is aangenomen, dat namelijk de vreemde **e**'s als zacht zijn aan te merken. Wil men dit beginsel ook tot de achtervoegsels uitstrekken, dan moet men zich gelijkblijven en zoowel *kastelen*, *penselen*, *person*ele, *constitution*ele als *regeren*, *waarderen*, *Portug*ezen, *Japann*ezen schrijven. Men zou echter als regel kunnen stellen, dat de open klinkers in achtervoegsels met den vollen klemtoon als scherp, maar in de achtervoegsels, welke nooit den vollen klemtoon bekomen, als zacht te beschouwen zijn, in welk geval men *kast*eelen, *provision*eele, *reg*eeren, *waard*eeren, *Japann*eezen, *Siam*eezen zou te schrijven hebben.

Voor dezen regel pleit in de eerste plaats, dat hij de spelling meer in overeenstemming brengt met de uitspraak; ten tweede, dat hij de aanstootelijke inconsequentie -ee*len* en -e*ren* opheft, en eindelijk, dat hij inderdaad reeds gedeeltelijk gevolgd wordt. Immers men geeft aan het achtervoegsel **-heid** in den meervoudsvorm **-heden**, niettegenstaande de **e** uit **ei** ontstaan is, slechts de enkele **e**, blijkbaar omdat men de dubbele, in **heeden**, als te zwaar aanmerkt in eene lettergreep, die nooit den vollen klemtoon bekomt.

Om dezelfde reden schrijft men de achtervoegsels **-isch** en **-uw**, die ook maar den halven toon hebben, met **i** en **u**, niet met **ie** en **uu**, alhoewel men hier opene klanken heeft aan te duiden; terwijl men daarentegen aan het achtervoegsel **-iek**, dat den vollen toon heeft in *republiek*, *muziek* of *muzijk*, **ie** of **ij** geeft, ofschoon de **ie** of **ij** hier slechts de latijnsche **i** van *respublica* en *musica* heeft voor te stellen, welke anders in den stam van een woord door de enkelvoudige **i** vertegenwoordigd wordt, b. v. in *titel*, *visite*. De **ie** verandert echter in **i**, zoodra het achtervoegsel den klemtoon verliest, b. v. in *republikeinsch*, *muzikant*, *fabrikant*. — Ook bij het achtervoegsel **-eel** wordt thans reeds het genoemde beginsel gehuldigd: SIEGENBEEK toch spelt: *kasteelen*, *juweelen*, doch *kastelein*, *juwelier*. Deze bedenkingen hebben mij doen besluiten om § § 226, 228 en 230, dienovereenkomstig te wijzigen en de geheel nieuwe regels in § § 86, 231 en 232 te stellen.

Sommigen beschouwen de **o** in het achtervoegsel **-loos** en in **genoot**, *dischgenoot*, als *zacht*, en schrijven *roekeloze*, *dischgenoten*.

Tegen deze afwijking pleit de oorsprong der **o**, die hier uit **au** ontstaan is (85[1]), gelijk de verwante talen, namelijk het Oudnoordsch, dat *nautr*, en het Angelsaksisch, dat *geneat* zegt, ontegensprekelijk bewijzen.

Vóór deze afwijking pleit niets hoegenaamd. *Genoot* is een zelfstandig naamwoord; en op **-loos**, hoewel slechts een uitgang, is de zoo even voorgestelde regel betreffende de achtervoegsels niet van toepassing, omdat **-loos** somtijds wel degelijk den vollen toon bekomt; b. v. in *goddeloos*, *goddeloosheid*, *eindeloosheid*.

Het gezaghebbende woordenboek spelt : *muzijk*, *fabrijk*, *kolijk*, *koffij*; sommigen schrijven *muziek*, *fabriek*, *koliek*, *koffie*.

Vóór deze afwijking pleit alles. Vooreerst de *beschaafde uitspraak*, die in deze woorden eene **i** of **ie**, niet eene **ij** of **ei** laat hooren. Ten tweede de analogie met *substantief*, *relatief*, enz., welke woorden men nooit met **ij** geschreven ziet : *substantijf*, *relatijf*. Eindelijk het redelijke beginsel, dat men niet buiten volstrekte noodzakelijkheid één en hetzelfde letterteeken ter aanduiding van twee, drie of meer letterklanken moet bezigen. Schrijft men de opgenoemde en andere dergelijke woorden met **ie** in plaats van **ij**, dan stelt de **ij** altijd denzelfden

klank **ei** voor, behalve alleen in die gevallen, waarin zij toonloos is, zoo als steeds in het achtervoegsel **-lijk**, en somtijds in *mij*, *zijn* en *bijzonder* plaats heeft. *Gerijf* is eene wanspelling voor *gerief*, zie Nieuw Taalmagazijn, Jaargang III, bladz. 283. De spelling *koffie* is in overeenstemming met den aangenomen Latijnschen vorm *coffea;* vergelijk *linie*, lat. *linea.*

Sommigen bezigen de ypsilon, **y**, in de plaats van **ij** in woorden, welke op dezen letterklank eindigen, en schrijven *by, hy, wy, zy* voor *bij, hij, wij, zij.*

Vóór deze handelwijze pleit misschien, dat de **ij** in deze woorden oudtijds als **i** luidde, en dat een klinker op het einde eener lettergreep geene verdubbeling behoeft; alsmede, dat de *ij*-klank in deze woorden uit eene oorspronkelijk korte **i** ontstaan is.

De eerste beweegreden verliest hare kracht door de bedenking, dat zij misschien gelden zou, indien wij de **ij** nu nog, gelijk voorheen, als **ii** uitspraken, maar dat zij in de hedendaagsche beschaafde uitspraak als een tweeklank te beschouwen is, op welken de regels voor de zuivere klinkers niet kunnen toegepast worden. Het tweede argument stuit af op de opmerking, dat men de klinkers **e** en **o** op het einde van éénlettergrepige woorden verdubbelt, onverschillig van welken oorsprong die **e**'s en **o**'s zijn (100 en 115); men schrijft immers zoowel *thee* = lat. *thea* en *zoo* = goth. *swa* als *zee* = goth. *saiws* en *zoo* = goth. *swé.*

Tegen het genoemde gebruik pleit, dat het strijdig is met gezonde begrippen van spelling, wanneer men zonder eenig nut hetzelfde letterteeken bezigt om twee zeer verschillende klanken aan te duiden. De **y** wordt reeds in woorden van Griekschen oorsprong en in oude eigennamen gebruikt om den klank der Nederlandsche **i** voor te stellen (233); waarom haar buiten noodzakelijkheid eene nieuwe waarde gegeven? Waarom uit loutere spitsvondigheid een en denzelfden klank op drie verschillende wijzen voorgesteld : **ei** = **ij** = **y**?

Vervolgens, dat men dan geheel noodeloos eenen nieuwen regel voor het gebruik van **y** = **ij** heeft op te stellen en nieuwe moeijelijkheden schept, die tot twist en verwarring aanleiding kunnen geven. Zal men b. v. dan ook niet *myne* van *mijn*, *zyne* van *zijn*, *ik zy* van *zijn*, *wy blyven*, maar *ik blijf* moeten schrijven?

Sommigen verwerpen de invoeging der j achter de tweeklanken der eerste soort : *aai*, *ei*, *oei* enz. en schrijven *maaien* , *eieren* , *kooien*, *buien*, *bloeien*.

Tegen de laatste schrijfwijze pleit, dat men inderdaad in de uitspraak flaauw eene j hoort.

Vóór deze spelling pleit de regelmaat. Het inlasschen der j strijdt tegen den regel, dat men de verbuigbare woorden met die sluitletters schrijft, die men hoort, als de woorden verbogen worden (236). Het inlasschen zelf geschiedt niet eens regelmatig, want zij heeft niet plaats achter de ij, die evenzeer een tweeklank der eerste soort is en dezelfde rechten heeft als de overige.

Sommigen spellen *lachen*, *lichaam*, *bochel* enz. voor *lagchen*, *ligchaam*, *bogchel*.

De redenen, die vóór deze spelling aangevoerd worden, zijn :

Vóór de scherpe **ch** kan men geene zachte **g** uitspreken; **gch** stelt dus iets onuitspreekbaars voor.

De verdubbeling der **ch** is geheel onnoodig, omdat zij tot de voorgaande, niet tot de volgende lettergreep behoort, daar in geene echt Nederlandsche woorden eene lettergreep met **ch** begint.

De vereeniging der letterteekens **g** en **ch** is onbehagelijk voor het oog, hetwelk reeds voldaan is door het zien van het zamengestelde letterteeken **ch**.

Voor de meest gebruikelijke verdubbeling pleit de analogie. De **ch**, hoewel een zamengesteld letterteeken, stelt éénen ondeelbaren letterklank voor, verschilt dus niet wezenlijk van andere medeklinkers en is aan dezelfde wetten onderworpen als de overige; dit bleek oudtijds, toen zij nog door het enkelvoudige letterteeken **h** werd voorgesteld; het Oudhoogduitsch schreef *hlahhan*. Eene enkele *sluitletter* gaat, wanneer zij *tusschenletter* wordt, tot de volgende lettergreep over (158), zoodat de voorgaande lettergreep *open* wordt en de klinker den *open* klank bekomt; b. v. in *pad* — *paden*, *bevel* — *bevelen*, *slot* — *sloten*. Behoudt de klinker den *gesloten* klank, dan wordt de tusschenletter verdubbeld; b. v. in *pad* — *pad-den*, *vel* — *vèl-len*, *pot* — *pot-ten*. Er bestaat geene noodzakelijkheid, om ten opzigte van de **ch** eene uitzondering te maken.

De argumenten, tegen de verdubbeling aangevoerd, verliezen van hunne kracht door de volgende opmerkingen :

De **g** wordt, als sluitletter gebezigd, verscherpt en nadert alsdan sterk tot de **ch** (179), zoodat zij als sluitletter niet zoo geheel ongeschikt is ter vertegenwoordiging van den **ch**-klank, en zulks te minder, daar men volgens § 167 aan de **g** haren vollen eisch niet behoeft te geven.

De **g** verkeert vóór de **t** in de woorden *(hij) vlagt, legt, ligt* enz. in hetzelfde geval als vóór de **ch**; **gt** zou dus even onuitspreekbaar zijn als **gch**.

De **ch** is wel aan het *begin van een woord* in **h** overgegaan (148), ten gevolge waarvan geen echt Nederlandsch woord met **ch** begint; doch men kan geen voorbeeld bijbrengen, dat de **ch** als tusschenletter in **h** is veranderd. Het bewijs ontbreekt dus, dat de **ch** niet de tweede of derde lettergreep van een woord zou kunnen beginnen. Wanneer de **ch** tusschenletter werd, is zij òf gebleven, gelijk in *lagchen* of *lachen* van *luch;* òf zij is in **g** overgegaan, gelijk in *(wij) zagen* van *zien*, oudhd. *sehan* (spreek uit : *sechan*) en in *loegen* van *lagchen*, oudhd. *hlahhan* (spreek uit : *chlachchan*); òf zij is geheel verdwenen, gelijk in *zien*, *slaan*, ouds. *slahan* (spreek uit : *slachan*).

In *juichen*, *goochelen* hoort men duidelijk, dat de **ch** tot de tweede lettergreep behoort.

Er zijn opeenhoopingen van medeklinkers, waaraan niemand zich ergert en die voor het oog toch nog veel leelijker zijn dan **gch**; b. v. in *vo*rsch. *v*issch*en*, *ha*rdst.

Sommigen bezigen als tusschen- of sluitletter vóór de **t** altijd eene **ch**, ook dan, wanneer het woord kennelijk van een grondwoord met **g** is afgeleid, en schrijven *kla*ch*t*, *ma*ch*t*, *dra*ch*t*.

Vóór deze spelling pleit vooreerst de schrijfwijze der oude en der meeste verwante talen. Vervolgens de moeijelijkheid van het beslissen, of de afleiding kennelijk is of niet (248—282). Alle twijfelingen en kibbelarijen zouden zeker vermeden worden, indien men den regel aldus stelde :

Wanneer de **t** in het midden of aan het einde van een woord door eene vaste letter of eene sisletter wordt voorafgegaan, dan is deze steeds scherp; uitgezonderd in de werkwoorden, wier stam op **g** eindigt, en in de zelfstandige naamwoorden, die door aanhechting van **-te** van grondwoorden op **g** gevormd worden; b. v. in *hij ligt*, *gij zegt*, *hoogte*, *laagte*.

Tegen dezen regel pleit het grondbeginsel, in § 207 opgegeven, hetwelk anders in onze taal zooveel mogelijk wordt gehuldigd, maar dan zou verloochend worden.

Vervolgens, dat de voorgestelde regel toch niet algemeen zou zijn, daar hij ten opzigte van vele werkwoorden en zelfstandige naamwoorden uitzonderingen zou moeten lijden.

Eindelijk, dat de overeenstemming tusschen § 248 en § 249 verbroken zou worden, of men moest kunnen besluiten den regel in § 249 aldus te stellen :

Wanneer de **s** in het midden of aan het einde der woorden door eene der

verwante medeklinkers wordt voorafgegaan, dan is deze laatste steeds scherp, uitgezonderd in de genitieven van woorden op **d** en **g** en in de bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden op **s** en **sch**, gevormd van naamwoorden op **d** en **g**; b. v. in *des doods*, *des dags*, *doodsch*, *daagsch*, *steeds*, *slaags*. Hieruit zou dan echter volgen, dat men ook *knots*, *gits*, *loots* moest schrijven.

In allen gevalle spelle men *recht*, *rechten*, *rechter*, *richter*, *richten*, *berichten* en *richtig* met **ch**, daar deze woorden niet van eenen stam op **g** gevormd zijn. Geen der genoemde woorden, die alle zuiver Nederlandsch zijn, staat in onmiddellijk verband met het oorspronkelijk vreemde woord *regel*. Dit luidde in het Oudhoogd. *regula* en in het Angels. *regul* en *regol*, en is niets anders dan het Latijnsche *regula*. *Recht* en zijne afleidsels daarentegen zijn echt Germaansche woorden, welke in al de oudere dialecten bestendig eene **h** (ch) vertoonden: goth. *raihts*, ags. *riht*, ohd. en ouds. *reht*, oudfriesch *riucht*.

TWEEDE BIJLAGE.

IETS OVER HET VOCAALSTELSEL.

. Er waren oorspronkelijk slechts drie klinkers : **a**, **i** en **u** (spreek uit : *oe*), en zes tweeklanken, ontstaan door het voorvoegen van eenen klinker v ó ó r eenen anderen : **ia**, **ua**, **ai**, **ui**, **au** en **iu**.

2. Het onderscheid tusschen de klinkers ontstaat hierdoor, dat ieder in een bijzonder g e d e e l t e v a n d e n m o n d en bij eenen bijzonderen stand van de k e e l en de m o n d h o l t e uitgesproken wordt. De **a** wordt gevormd in het midden van den mond; de **i** geheel achteraan bij de keel; de **u** (*oe*) geheel vooraan met vooruitstekende lippen.

3. De **e**'s en **o**'s zijn later ontstaan uit andere klinkers en tweeklanken, zie §§ 75—85. De geslotene en de zachte opene **e** ontstonden uit **a**, wanneer eene **i** of **j** volgde: b. v. in *bed* uit *badi*, in *ei* uit *ai*, in *veen* uit *fani*, in *heer* uit *harjis*. De geslotene en de zachte opene **e** ontstonden uit **i**, wanneer **a** volgde; b. v. in *zwemmen* uit *swimman*, in *helpen* uit *hilpan*, in *geven* uit *giban*, in *bede* uit *bida*. De geslotene en de zachte opene **o** ontstonden uit **u** (*oe*), wanneer eene **a** volgde; b. v. in *gebonden* uit *gabundan*, in *genomen* uit *ganuman*. In den tweeklank **ou**, oorspronkelijk **au**, is **o** ontstaan uit **a**, gevolgd door **u** (*oe*). — Toen de mond eens aan het uitspreken van **e** en **o** gewend was, ontstonden deze klanken ook zonder van buiten komende oorzaak.

4. De **e** heeft dus hare plaats tusschen **i** en **a**, de **o** tusschen **a** en **u** (*oe*).

Wanneer men bij de keel begint, volgen de klinkers elkander in deze orde op : **i**, **e**, **a**, **o**, **u** (*oe*). Deze vijf heeten *zuivere* klinkers.

5. Wanneer men bij het uitspreken van de **a**, **o** en **u** (*oe*) aan de mondholte den stand geeft, die voor het uitspreken dezer klanken noodzakelijk is, maar aan de keel den stand, die voor het uitspreken der **i** of **e** vereischt wordt, dan ontstaan de zoogenoemde *onzuivere* of *verzachte* klinkers.

Op deze wijze ontstaat uit de geslotene **ò** de geslotene **ù** in *kunnen*, *zullen*, *vullen*, uit *konnen*, *zollen*, *vollen*, van *vol;* uit de opene **ó** de **eu** in *leugen*, *sleutel*, *veulen*, uit *logen*, *slotel*, *volen;* uit **u** (*oe*) de opene **ú** in *buur*, *zuur*, ohd. *bur* (boer), *sur* (geld. *zoer*). Handelt men evenzoo bij de **a**, dan bekomt men den klank der Grieksche η en der Fransche **è** in *procès* of *faire* en van onze **e** in *het heer* en *kerel.*

De **ù**, **ú** en **eu** en de **e** in *heer* en *kerel* zijn derhalve onzuivere **o**'s, **u**'s (*oe*'s) en **a**'s en van lateren oorsprong dan **a**, **i** en **u** (*oe*).

6. De opene **i** en **u** hebben, behalve vóór **r** en **w**, eene verandering ondergaan, die men *breking* noemen kan, omdat de klinker als in tweeën wordt gebroken; b. v. in *bij*, *lijden*, *huis*, *kruid*, oudt. *bi*, *liden*, *huus*, *kruud*, is de **i** in **ei** (**è** en **i**), en de **u** in **ui** (**u** en **i**) opgelost.

7. Een tweeklank is voor driederlei verandering vatbaar :

   1. Een der beide bestanddeelen kan verzacht worden. Dit heeft plaats gehad bij **ei** en **eu** uit **ai** en **au**, alsmede in **ie**, dat oudtijds algemeen en nu nog in sommige streken als **ië** wordt uitgesproken en uit **iu** (*ioe*) ontstaan is.
   2. De eerste klinker kan den tweeden geheel verzwelgen en daardoor *lang* worden. Dit heeft plaats gehad bij de scherpe opene **e**, b. v. in *heet*, uit *heit*, en dit uit *hait;* bij *been* = *bein* = *bain;* bij de scherpe opene **o**, b. v. in *boom* = *boum* = *baum*, *rood* = *roud* = *raud;* bij de Angelsaks. **â** uit **ai** en uit **au**, b. v. *bân* = *bain* en *bâm* = *baum.*
   3. De tweede klinker kan den eersten verzwelgen en *lang* worden. Dit heeft plaats gehad in *roer*, goth. *raus*, in *huidig* en *sluiten* van *hiudu* en *sliutan*, welke woorden eerst *hudig* en *sluten* luidden, en vervolgens *huidig* en *sluiten* geworden zijn.

   Dit verklaart, hoe b. v. *viur*, *diur* (friesch *fjoer* en *djoer*) twee vormen : *vuur* en *vier*, *duur* en *dier* konden opleveren.

8. **Ie** is op dezelfde wijze (7[3]) regelmatig ontstaan uit **iu**, maar onregelmatig uit **i**, door breking of achtervoeging van eene toonlooze **e** in eenige weinige woorden, waarin eene versterking van de grondbeteekenis ligt, of die anders **ij** hadden moeten hebben. Het eerste heeft plaats gehad in *gierig*, van ohd. *giren* (begeeren), in *niezen*, van ohd. *nisan* (ademhalen), in *wieg* (ohd. *wiga*), van ohd. *wigan* (bewegen) en in *zwiepen*, ags. *swipian* (schudden). Het

laatste is geschied in *drie*, ohd. *tri*, bij KILIAAN *drij*; in *wierook*, bij KIL. *wijroock*, van *wijen*, *wijden*, en in de vreemde woorden op **-ier**, als *pleizier*, fransch *plaisir*.

Dit is intusschen de oorzaak geweest, dat SIEGENBEEK en WEILAND, *gierig* en *zwiepen* gelijkstellende met de verbasterde uitspraak *bien* en *stien*, voor *been* en *steen*, de **e** in *begeeren* en *zweep* ten onrechte als scherp hebben opgegeven.

9. De oorspronkelijke **u** (*oe*) is uit onze taal geheel verdwenen; zij werd, zie boven § 3, eerst **o**, en deze vervolgens dikwijls **ù**, **ú** of **eu**. Onze tegenwoordige **oe** is op de wijze, vermeld in § 7[2], uit **ua** (*oea*) ontstaan, b. v. in *bloed*, *boek*, ohd. *bluat*, *buah*. De **eu** is soms eene onzuivere **oe** (5), b. v. in *beuk* (boek), *geneugte* van *genoegen*.

10. De **i** heeft soms de verandering ondergaan, die wij *breking* genoemd hebben, waardoor zij in het Angelsaksisch in **eo** en in het Oudnoordsch in **iö** is overgegaan. Voorbeelden : ags. *feolu* (veel) = goth. *filu*, *meolc* (melk) = goth. *miluks*, *teolian* (telen, werken) = ags. *tilian*, *seofon* (zeven) = goth. *sibun*; oudn. *fiöl* (veel) = goth. *filu*, *siöfun* (zeven) = goth. *sibun*; *biörk* (berk) = *Birke*.

De Angels. **eo** en de Oudn. **iö** bewijzen derhalve het vroegere bestaan eener **i**.

11. De **i** en **u** hebben in het Gothisch voor de **h** en **r** eene breking ondergaan, waardoor zij in **ai** en **au** zijn veranderd. Voorbeelden : *raihts* (recht) = ohd. *riht*, *slaihts* (slecht) = hd. *schlicht*, *waihts* (ding) = ohd. *wiht*; *wairdus* (waard) = hd. *Wirth*, *stairno* (ster) = hd. *Gestirn*; *sauhts* (ziekte) = hd. *Sucht*, *fauho* (vos) = hd. *Fuchs*; *faurhts* (vreesachtig) = hd. *Furcht*; *baurgs* (burg) = hd. *Burg*.

Het Gothisch bewijst dus in deze gevallen niets ten opzigte van de natuur der **e**'s en **o**'s. TEN KATE, SIEGENBEEK en WEILAND hebben zich hierdoor soms laten misleiden, onder andere bij *begeeren*, goth. *gairnjan*.

12. De Angelsaksische **e** is òf uit **a** òf uit **i** ontstaan, b. v. in *end* (einde), goth. *andi*, *fell* (vel) = goth. *fill*. De Ang. **ê** is uit **â**, b. v. in *vên* = *waan*, òf zij is eene verzachting van **oe**, b. v. in *béc* = *boeken*, of van **au**, b. v. in *scêne* (schoon) = goth. *skauns*. Doch nooit is de Angels. **e** of **ê** = **ai**, waaruit volgt, dat eene Angels. **e** ten bewijze kan strekken van de zachtheid eener Hollandsche **e**, die dan òf uit **a** of uit **i** moet ontstaan zijn.

13. De Angelsaksische, alsmede de Engelsche **o** is doorgaans uit **u** ontstaan, b. v. in *hol* (hol) = goth. *huls*, *gold* (goud) = goth. *gulth*, *God* (God) = goth. *guth*; soms uit **a**, b. v. in *noma* (naam) = goth. *namo*, *fona* = *vaan*, *hona* = *haan*; doch nooit uit **au**. Eene Angelsaksische en Engelsche **o** kan dus ten bewijze strekken, dat eene Nederl. **o** uit **u** ontstaan en dus zacht is.

14. De klankverzachting der **u** (*oe*) wordt in het Hoogduitsch door **ü**, in het Angelsaksisch en Noordsch door **y** (lees *u*, niet *i*) voorgesteld. Voorbeelden : hd. *krümmen*, *Klüger*, *Bürger*, *Füsze*, van *krumm*, *klug*, *Burg*, *Fusz*; ags. *cyning* (koning), *gylden* (gouden), *cyn* (kunne), *cyss* (kus), van ouds. *cuning*, goth. *gulth*, ouds. *cunni* en *cus*; oudnoordsch *hylja* (hullen), *kyn* (kunne), *kyssa* (kussen), van goth. *huljan*, *kunni*, ouds. *cus*.

15. De Hoogduitsche **ü** en de Angelsaksische en Oudnoordsche **y** wijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, op eene oorspronkelijke **u**. Het Angelsaksisch schrijft wel eens **y** in de plaats van **i** en **io**; doch zulks kan bij het onderzoek naar de natuur der **e**'s en **o**'s geene onzekerheid baren, daar **y** = **u** op eene zachte **o** wijst in de woorden, die bij ons **o** hebben, en **y** = **i** of **eo** op eene zachte **e** in die woorden, waarin bij ons **e** gehoord wordt.

16. De tweeklank **ai** werd in het Oudhoogduitsch en Oudnoordsch **ei** en in het Angelsaksisch **a**, of **ae**. Voorbeelden : *stein* (steen) = goth. *stains*, *seil* (zeel) = goth. *sail*, *meizan* (snijden) = goth. *maitan*; ang. *av* (eeuw) = goth. *aivs*, *savol* (ziel) = goth. *saiwala*, *stan* (steen) = goth. *stains*, *daelan* (deelen) = goth. *dailjan*, *sae* (zee) = goth. *saiws*.

17. De hier genoemde Angelsaksische **a** is in het Engelsch in **o** of **oa** overgegaan. Voorbeelden : *bone* (been) = goth. *bain*, *stone* (steen) = goth. *stains*, *rope* (touw, zeel) = goth. *raip*, *token* (teeken) = goth. *taikns*, *broad* (breed) = goth. *braids*, *oath* (eed) = goth. *aiths*. De Engelsche **o** en **oa** kunnen derhalve strekken om te bewijzen, dat eene Nederlandsche **e** uit **ai** ontstaan en dus scherp is.

18. De tweeklank **au** werd in het Angelsaksisch **ê** of **ea**, en in het Oudhoogduitsch doorgaans **ou**. Voorbeelden : *henan* (hoonen) = goth. *haunjan*, *depan* (doopen) = goth. *daupjan*, *ned* (nood) = goth. *nauths*; *eage* (oog) = goth. *augo*, *eac* (ook) = goth. *auk*, *eadig* (rijk) = goth. *audags*; *houpit* (hoofd) = goth. *haubith*, *ouga* (oog) = goth. *augo*, *ouh* (ook) = goth. *auk*.

19. De tweeklank **au** werd in het Oudfriesch **â** of **ê**, en hieruit ontstond in het Nieuwfriesch **ea**. Voorbeelden : *dâd*, *dea* (dood) = goth. *dauths*, *âk*, *eak* (ook) = goth. *auk*, *bâm*, *beam* (boom) = hd. *Baum*. De oudfr. **a** en **e** en de nfr. **ea** bewijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, de scherpte dezer letter; b.v. ofr. *slat*, nfr. *sleat*, bewijzen, dat de **o** in *sloot* scherp is.

20. De klankverzachting der **au** wordt in het Hoogduitsch door **äu** en **eu** en in het Oudnoordsch door **ey** voorgesteld. Voorbeelden : hd. *Bäume*, *Kräuter*, *zeugen*, *leugnen* van *Baum*, *Kraut*, *saugjan*, *lauhnjan*; on. *Freyr*, goth. *frauja* (heer), *steyta* (stooten), goth. *stautan*, *bleydhi* (blooheid) van *blaudhr*.

21. In het dialect, dat oudtijds in de hertogdommen Gelder en Kleef werd gesproken, wisselde de zachte opene **o** dikwijls af met de **a** of **ai**, hetgeen

maakt, dat de *Teuthonista* van GER. VAN DER SCHUEREN, kanselier van Cleve, somtijds ten bewijze kan strekken, dat eene Nederlandsche **o** zacht is. Voorbeelden : *affgaden* = *afgoden*, *baitscap* = *boodschap*, *baiven* = *boven*, *apen* = *open*, *aver* = *over*.

22. De tweeklank **iu**, welke in het Nederlandsch **ie** is geworden, heeft in het Angelsaksisch den vorm **eo** aangenomen. Voorbeelden : *deop* = goth. *diups*, *geotan* = goth. *giutan*.

23. De Oudnoordsche **ö** is ontstaan uit **a** door den invloed eener volgende **u** (*oe*); b. v. in *stöpull* = *stapel*, *klögun* = *klagt*, *mögr* = *maag*. Eene Oudn. **ö** bewijst derhalve de zachtheid eener Nederlandsche **e**.

---

24. De **r** is in onze taal tweederlei : 1. *oorspronkelijk*, b. v. in *koorn*, *ontberen*, *varen*, *vader;* en 2. uit **s** of **z** ontstaan, b. v. in *(wij) waren*, *verloren*, *verkoren*, *bevroren*, van *wezen*, *verliezen*, *verkiezen*, *bevriezen;* zoo ook in *nering*, *leeren*, *hooren*, *(koren)aar*, *dier*, *roer*, *meer* enz., goth. *nasjan*, *laisjan*, *hausjan*, *ahs*, *dius*, *raus*, *mais* enz.

WOORDENLIJSTJE

VOOR DE VOCAALSPELLING.

Verkortingen: ags. = Angelsaksisch, eng. = Engelsch, fr. = Fransch, goth. = Gothisch. gr. = Grieksch, hd. = Nieuwhoogduitsch, it. = Italiaansch, mhd. = Middelhoogduitsch, mlat. = Middeleeuwsch Latijn, mnl. = Middelnederlandsch, ohd. = Oudhoogduitsch, ofr. = Oudfriesch, on. = Oudnoordsch, os. = Oudsaksisch, oudt. = oudtijds, sp. = Spaansch, zwab. = Zwabisch, zw. = Zweedsch.

Een sterretje (*) duidt aan, dat de opgegeven spelling verschilt van de gebruikelijke.

De cijfers verwijzen naar de § § van den tekst.

Aalgeer, -geeren, zie **geer** (speer)
aambei, zie **bei.**
abdij, lat. **abbatia,** 120.
abrikoos, kozen. fr. **abricot,** 108.
afgrijzen, zie **grijzelen**
akelei, lat. **aquilegia,** 134.
alkoof, -koven, fr. **alcove,** 108.
allerwegen, zie **weg.**
amerij, uit **Ave Maria,** 120.
andijvie, fr. **endive,** 129.
anijs, fr. **anis,** 129.
apotheek, apotheken, lat. **apotheca,** 95 en 108
arbeid, g. **arbaitha,** 137.
azijn, lat. **acinus,** 128.
bagijn, fr. **béguine,** 128.
balein, fr. **baleine,** 136.
batterij, fr. **batterie,** 128.
bede, hoogd. **Bitte,** 96.
beek, beken, hd. **Bach,** 96.
been, beenen, hd. **Bein,** 101.
* **beer** (verscheurend dier), **beren,** obd. **birin** (berin), 96.
beer (schuldeischer), hetzelfde woord als het vorige.
beer (varken), **beeren,** ohd. **pair,** 101.
beer (waterkeering), hetzelfde woord als het vorige.
beer (stut van eenen muur), **beren,** van het sterke werkw. **beren** (dragen).
beet, bete, hd. **Biss,** 96.
* **beet** (wortel), **beten,** lat. **beta,** 95
* **begeren,** ohd. **giric.** Dit woord heeft dus eene zachte **e**, doch het gebruik wil **begeeren.**
bei, fr. **baie,** 136.

beide, ohd. **beide,** 137.
beiden (toeven), ohd. **beitjan,** 137.
beijerd, baaijerd, 121[1].
beitel, in de streken, waar **ij** als **i** luidt, uitgesproken als **beitel,** 132.
beker, os. **bikar,** 96.
bekoren, ags. **gecostan,** 109. Zie Bijlage II, § 13 en § 24.
belegeren van **leger.**
belijden (bekennen), niet van **lijden,** maar van het verouderde **lijen,** mnl. **lien,** 118.
beloken (gesloten), verl. deelwoord van het sterke ww. **beluiken,** 102.
beloven, goth. **lubains,** 109.
beneden, zie **neder.**
benijden, zie **nijd.**
bereiden, goth. **garaids,** 137.
beren (dragen), veroud. sterk ww. **bar, baren, geboren,** stam van **ontberen** en van **beer** (stut), 88.
berijden, van het sterke ww. **rijden, reed** enz, 126.
besteden, van **stad,** 87.
bete, os. **biti,** 79[1].
beter, betweter, goth. **bats,** 96.
betoog, -toogen, zie **toogen.**
beven, osaks. **bivon,** 96.
bever, hd. **Biber,** 96.
bezem, ags. **bism,** 96.
bezie, bes, goth. **basi,** 96 en 92.
bezig, ags. **bisgu,** 96.
bijbel, lat. **biblia,** 129.
bij (voorzetsel), mnl. **bi,** 118.
bij (insect), ohd. **bia, bi,** 118.
bijster, bijzig, ohd. **bison,** 118.
bleek (witachtig), **bleeker,** hd. **bleich,** 101.
bleek (plaats om te bleeken), van hetz. w.
bleekerd (wijn), hd. **Bleichert,** 101.
blei (witvisch), Teuthonista **bley,** 137.
blein (blaar), ags. **blegen,** 134
blijde (verheugd), mnl. **blide,** 118.
blood, bloode, on. **bleydr,** 116. Zie Bijlage II, § 20.
bloot, bloote, ags. **bleat,** 116. Zie Bijlage II, § 18.
blooten (van wol outdoen, doorgaans **plooten**), van het voorgaande woord.
blozen, blos, eng. **blush,** 83.
bode, ang. **boda,** 109. Zie Bijlage II, § 13.
bodem, eng. **bottom,** 109. Zie Bijlage II, § 13.
bodem (van een schip), ang. **bytme,** 109. Zie Bijlage II, § 13.
bogen (roemen), ags. **bogan,** 109. Zie Bijlage, II, § 13.
bombazijn, fr. **bombasin,** 129.
boog, bogen, ags. **boga,** 125. Zie Bijlage II, § 13.
boogaard, van **boom,** hetwelk men zie.
boom (gewas), **boomen,** hd. **Baum,** 116.
boom (bodem), **boomen,** samentr. van **bodem,** 113.
boon, boonen, eng. **bean,** 116. Zie Bijlage II, § 18.
boor, boren, zie **boren.**
boos, booze, mlt. **bauziare,** 114.
boot (vaartuig), **booten,** on. **beitr,** 85[2].
boot (halssieraad), hetzelfde w. als het vorige.
boren, angels. **borian.** Zie Bijlage II, § 13.
boter, hd. **Butter,** 109.
boven, van **be** en **over,** goth. **ufar,** 109.
breed, breede, goth. **braids,** 101.
bregen, bij KILIAAN, grondw. van **brein,** ags. **bregen.** Zie Bijlage, II, § 10.
breijen, breiden, ags. **bregdan,** 134.
brein, uit **bregen,** 134.
brigantijn, fr. **brigantin,** 128.
brij, ohd. **pri,** 118.
brijzelen, fr. **briser,** 129.
brood, brooden, on. **braudh,** 116.
broos, broze, bros, 106.
cedel, lat. **schedula,** 95.
ceder, lat. **cedrus,** 95.
ceel (**huur-**), **ceelen,** samentrekk. van **cedel,** 98.
cherubijn, fr. **chérubin,** 95 en 129.
chijl, fr. **chyle,** 129.
cichorei, fr. **chicorée,** 136.
cijfer, mlat. **cifera,** 129.
cijns, hd. **Zins,** 118.
deeg, goth. **daigs,** 101.

Sommigen verwerpen de invoeging der **j** achter de tweeklanken der eerste soort : *aai*, *ei*, *oei* enz. en schrijven *maaien* , *eieren* , *hooien*, *buien*, *bloeien*.

Tegen de laatste schrijfwijze pleit, dat men inderdaad in de uitspraak flaauw eene **j** hoort.

Vóór deze spelling pleit de regelmaat. Het inlasschen der **j** strijdt tegen den regel, dat men de verbuigbare woorden met die sluitletters schrijft, die men hoort, als de woorden verbogen worden (236). Het inlasschen zelf geschiedt niet eens regelmatig, want zij heeft niet plaats achter de **ij**, die evenzeer een tweeklank der eerste soort is en dezelfde rechten heeft als de overige.

Sommigen spellen *lachen*, *lichaam*, *bochel* enz. voor *lagchen*, *ligchaam*, *bogchel*.

De redenen, die vóór deze spelling aangevoerd worden, zijn :

Vóór de scherpe **ch** kan men geene zachte **g** uitspreken; **gch** stelt dus iets onuitspreekbaars voor.

De verdubbeling der **ch** is geheel onnoodig, omdat zij tot de voorgaande, niet tot de volgende lettergreep behoort, daar in geene echt Nederlandsche woorden eene lettergreep met **ch** begint.

De vereeniging der letterteekens **g** en **ch** is onbehagelijk voor het oog, hetwelk reeds voldaan is door het zien van het zamengestelde letterteeken **ch**.

Voor de meest gebruikelijke verdubbeling pleit de analogie. De **ch**, hoewel een zamengesteld letterteeken, stelt éénen ondeelbaren letterklank voor, verschilt dus niet wezenlijk van andere medeklinkers en is aan dezelfde wetten onderworpen als de overige; dit bleek oudtijds, toen zij nog door het enkelvoudige letterteeken **h** werd voorgesteld; het Oudhoogduitsch schreef *hlahhan*. Eene enkele *sluitletter* gaat, wanneer zij *tusschenletter* wordt, tot de volgende lettergreep over (158), zoodat de voorgaande lettergreep *open* wordt en de klinker den *open* klank bekomt; b. v. in *pad* — *paden*, *bevel* — *bevelen*, *slot* — *sloten*. Behoudt de klinker den *gesloten* klank, dan wordt de tusschenletter verdubbeld; b. v. in *pad* — *pad-den*, *vel* — *vel-len*, *pot* — *pot-ten*. Er bestaat geene noodzakelijkheid, om ten opzigte van de **ch** eene uitzondering te maken.

De argumenten, tegen de verdubbeling aangevoerd, verliezen van hunne kracht door de volgende opmerkingen :

De **g** wordt, als sluitletter gebezigd, verscherpt en nadert alsdan sterk tot de **ch** (179), zoodat zij als sluitletter niet zoo geheel ongeschikt is ter vertegenwoordiging van den **ch**-klank, en zulks te minder, daar men volgens § 167 aan de **g** haren vollen eisch niet behoeft te geven.

De **g** verkeert vóór de **t** in de woorden *(hij) vlagt, legt, ligt* enz. in hetzelfde geval als vóór de **ch**; **gt** zou dus even onuitspreekbaar zijn als **gch**.

De **ch** is wel aan het *begin van een woord* in **h** overgegaan (148), ten gevolge waarvan geen echt Nederlandsch woord met **ch** begint; doch men kan geen voorbeeld bijbrengen, dat de **ch** als tusschenletter in **h** is veranderd. Het bewijs ontbreekt dus, dat de **ch** niet de tweede of derde lettergreep van een woord zou kunnen beginnen. Wanneer de **ch** tusschenletter werd, is zij òf gebleven, gelijk in *lagchen* of *lachen* van *lach;* òf zij is in **g** overgegaan, gelijk in *(wij) zagen* van *zien*, oudhd. *sehan* (spreek uit : *sechan*) en in *loegen* van *lagchen*, oudhd. *hlahhan* (spreek uit : *chlachchan*); òf zij is geheel verdwenen, gelijk in *zien*, *slaan*, ouds. *slahan* (spreek uit : *slachan*).

In *juichen*, *goochelen* hoort men duidelijk, dat de **ch** tot de tweede lettergreep behoort.

Er zijn opeenhoopingen van medeklinkers, waaraan niemand zich ergert en die voor het oog toch nog veel leelijker zijn dan **gch**; b. v. in *vo*rsch. *vi*sch*en*, *ha*rdst.

Sommigen bezigen als tusschen- of sluitletter vóór de **t** altijd eene **ch**, ook dan, wanneer het woord kennelijk van een grondwoord met **g** is afgeleid, en schrijven *kla*ch*t*, *ma*ch*t*, *dra*ch*t*.

Vóór deze spelling pleit vooreerst de schrijfwijze der oude en der meeste verwante talen. Vervolgens de moeijelijkheid van het beslissen, of de afleiding k e n n e l ij k is of niet (248—282). Alle twijfelingen en kibbelarijen zouden zeker vermeden worden, indien men den regel aldus stelde :

Wanneer de **t** in het midden of aan het einde van een woord door eene vaste letter of eene sisletter wordt voorafgegaan, dan is deze steeds scherp; uitgezonderd in de werkwoorden, wier stam op **g** eindigt, en in de zelfstandige naamwoorden, die door aanhechting van **-te** van grondwoorden op **g** gevormd worden; b. v. in *hij ligt*, *gij zegt*, *hoogte*, *laagte*.

Tegen dezen regel pleit het grondbeginsel, in § 207 opgegeven, hetwelk anders in onze taal zooveel mogelijk wordt gehuldigd, maar dan zou verloochend worden.

Vervolgens, dat de voorgestelde regel toch niet algemeen zou zijn, daar hij ten opzigte van vele werkwoorden en zelfstandige naamwoorden uitzonderingen zou moeten lijden.

Eindelijk, dat de overeenstemming tusschen § 248 en § 249 verbroken zou worden, of men moest kunnen besluiten den regel in § 249 aldus te stellen :

Wanneer de **s** in het midden of aan het einde der woorden door eene der

verwante medeklinkers wordt voorafgegaan, dan is deze laatste steeds scherp, uitgezonderd in de genitieven van woorden op **d** en **g** en in de bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden op **s** en **sch**, gevormd van naamwoorden op **d** en **g**; b. v. in *des doods*, *des dags*, *doodsch*, *daagsch*, *steeds*, *slaags*. Hieruit zou dan echter volgen, dat men ook *knots*, *gits*, *loots* moest schrijven.

In allen gevalle spelle men *recht*, *rechten*, *rechter*, *richter*, *richten*, *berichten* en *richtig* met **ch**, daar deze woorden niet van eenen stam op **g** gevormd zijn. Geen der genoemde woorden, die alle zuiver Nederlandsch zijn, staat in onmiddellijk verband met het oorspronkelijk vreemde woord *regel*. Dit luidde in het Oudhoogd. *regula* en in het Angels. *regul* en *regol*, en is niets anders dan het Latijnsche *regula*. *Recht* en zijne afleidsels daarentegen zijn echt Germaansche woorden, welke in al de oudere dialecten bestendig eene **h** (ch) vertoonden: goth. *raihts*, ags. *riht*, ohd. en ouds. *reht*, oudfriesch *riucht*.

TWEEDE BIJLAGE.

IETS OVER HET VOCAALSTELSEL.

. Er waren oorspronkelijk slechts drie klinkers : **a**, **i** en **u** (spreek uit : *oe*), en zes tweeklanken, ontstaan door het voorvoegen van eenen klinker vóór eenen anderen : **ia**, **ua**, **ai**, **ui**, **au** en **iu**.

2. Het onderscheid tusschen de klinkers ontstaat hierdoor, dat ieder in een bijzonder gedeelte van den mond en bij eenen bijzonderen stand van de keel en de mondholte uitgesproken wordt. De **a** wordt gevormd in het midden van den mond; de **i** geheel achteraan bij de keel; de **u** (*oe*) geheel vooraan met vooruitstekende lippen.

3. De **e**'s en **o**'s zijn later ontstaan uit andere klinkers en tweeklanken, zie §§ 75—85. De geslotene en de zachte opene **e** ontstonden uit **a**, wanneer eene **i** of **j** volgde: b. v. in *bed* uit *badi*, in *ei* uit *ai*, in *veen* uit *fani*, in *heer* uit *harjis*. De geslotene en de zachte opene **e** ontstonden uit **i**, wanneer **a** volgde; b. v. in *zwemmen* uit *swimman*, in *helpen* uit *hilpan*, in *geven* uit *giban*, in *bede* uit *bida*. De geslotene en de zachte opene **o** ontstonden uit **u** (*oe*), wanneer eene **a** volgde; b. v. in *gebonden* uit *gabundan*, in *genomen* uit *ganuman*. In den tweeklank **ou**, oorspronkelijk **au**, is **o** ontstaan uit **a**, gevolgd door **u** (*oe*). — Toen de mond eens aan het uitspreken van **e** en **o** gewend was, ontstonden deze klanken ook zonder van buiten komende oorzaak.

4. De **e** heeft dus hare plaats tusschen **i** en **a**, de **o** tusschen **a** en **u** (*oe*).

Wanneer men bij de keel begint, volgen de klinkers elkander in deze orde op : **i**, **e**, **a**, **o**, **u** (*oe*). Deze vijf heeten *zuivere* klinkers.

5. Wanneer men bij het uitspreken van de **a**, **o** en **u** (*oe*) aan de mondholte den stand geeft, die voor het uitspreken dezer klanken noodzakelijk is, maar aan de keel den stand, die voor het uitspreken der **i** of **e** vereischt wordt, dan ontstaan de zoogenoemde *onzuivere* of *verzachte* klinkers.

Op deze wijze ontstaat uit de geslotene **ò** de geslotene **ù** in *kunnen*, *zullen*, *vullen*, uit *konnen*, *zollen*, *vollen*, van *vol;* uit de opene **ó** de **eu** in *leugen*, *sleutel*, *veulen*, uit *logen*, *slotel*, *volen;* uit **u** (*oe*) de opene **ú** in *buur*, *zuur*, ohd. *bur* (boer), *sur* (geld. *zoer*). Handelt men evenzoo bij de **a**, dan bekomt men den klank der Grieksche *η* en der Fransche **è** in *procès* of *faire* en van onze **e** in *het heer* en *kerel.*

De **ù**, **ú** en **eu** en de **e** in *heer* en *kerel* zijn derhalve onzuivere **o**'s, **u**'s (*oe*'s) en **a**'s en van lateren oorsprong dan **a**, **i** en **u** (*oe*).

6. De opene **i** en **u** hebben, behalve vóór **r** en **w**, eene verandering ondergaan, die men *breking* noemen kan, omdat de klinker als in tweeën wordt gebroken; b.v. in *bij*, *lijden*, *huis*, *kruid*, oudt. *bi*, *liden*, *huus*, *kruud*, is de **i** in **ei** (**è** en **i**), en de **u** in **ui** (**u** en **i**) opgelost.

7. Een tweeklank is voor driederlei verandering vatbaar :

   1. Een der beide bestanddeelen kan verzacht worden. Dit heeft plaats gehad bij **ei** en **eu** uit **ai** en **au**, alsmede in **ie**, dat oudtijds algemeen en nu nog in sommige streken als **iё** wordt uitgesproken en uit **iu** (*ioe*) ontstaan is.

   2. De eerste klinker kan den tweeden geheel verzwelgen en daardoor *lang* worden. Dit heeft plaats gehad bij de scherpe opene **e**, b.v. in *heet*, uit *heit*, en dit uit *hait;* bij *been* = *bein* = *bain;* bij de scherpe opene **o**, b.v. in *boom* = *boum* = *baum*, *rood* = *roud* = *raud;* bij de Angelsaks. **â** uit **ai** en uit **au**, b.v. *bân* = *bain* en *bâm* = *baum.*

   3. De tweede klinker kan den eersten verzwelgen en *lang* worden. Dit heeft plaats gehad in *roer*, goth. *raus*, in *huidig* en *sluiten* van *hiudu* en *sliutan*, welke woorden eerst *hudig* en *sluten* luidden, en vervolgens *huidig* en *sluiten* geworden zijn.

   Dit verklaart, hoe b.v. *viur*, *diur* (friesch *fjoer* en *djoer*) twee vormen : *vuur* en *vier*, *duur* en *dier* konden opleveren.

8. **Ie** is op dezelfde wijze (7[1]) regelmatig ontstaan uit **iu**, maar onregelmatig uit **i**, door breking of achtervoeging van eene toonlooze **e** in eenige weinige woorden, waarin eene versterking van de grondbeteekenis ligt, of die anders **ij** hadden moeten hebben. Het eerste heeft plaats gehad in *gierig*, van ohd. *giren* (begeeren), in *niezen*, van ohd. *nisan* (ademhalen), in *wieg* (ohd. *wiga*), van ohd. *wigan* (bewegen) en in *zwiepen*, ags. *swipian* (schudden). Het

laatste is geschied in *drie*, ohd. *tri*, bij KILIAAN *drij;* in *wierook*, bij KIL. *wijroock*, van *wijen*, *wijden*, en in de vreemde woorden op **-ier**, als *pleizier*, fransch *plaisir*.

Dit is intusschen de oorzaak geweest, dat SIEGENBEEK en WEILAND, *gierig* en *zwiepen* gelijkstellende met de verbasterde uitspraak *bien* en *stien*, voor *been* en *steen*, de **e** in *begeeren* en *zweep* ten onrechte als scherp hebben opgegeven.

9. De oorspronkelijke **u** (*oe*) is uit onze taal geheel verdwenen; zij werd, zie boven § 3, eerst **o**, en deze vervolgens dikwijls **ù**, **ú** of **eu**. Onze tegenwoordige **oe** is op de wijze, vermeld in § 7[a], uit **ua** (*oea*) ontstaan, b. v. in *bloed*, *boek*, ohd. *bluat*, *buah*. De **eu** is soms eene onzuivere **oe** (5), b. v. in *beuk* (boek), *geneugte* van *genoegen*.

10. De **i** heeft soms de verandering ondergaan, die wij *breking* genoemd hebben, waardoor zij in het Angelsaksisch in **eo** en in het Oudnoordsch in **iö** is overgegaan. Voorbeelden : ags. *feolu* (veel) = goth. *filu*, *meolc* (melk) = goth. *miluks*, *teolian* (telen, werken) = ags. *tilian*, *seofon* (zeven) = goth. *sibun;* oudn. *fiöl* (veel) = goth. *filu*, *siöfun* (zeven) = goth. *sibun; biörk* (berk) = *Birke*.

De Angels. **eo** en de Oudn. **iö** bewijzen derhalve het vroegere bestaan eener **i**.

11. De **i** en **u** hebben in het Gothisch voor de **h** en **r** eene breking ondergaan, waardoor zij in **ai** en **au** zijn veranderd. Voorbeelden : *raihts* (recht) = ohd. *riht*, *slaihts* (slecht) = hd. *schlicht*, *waihts* (ding) = ohd. *wiht; wairdus* (waard) = hd. *Wirth*, *stairno* (ster) = hd. *Gestirn; sauhts* (ziekte) = hd. *Sucht*, *fauho* (vos) = hd. *Fuchs; faurhts* (vreesachtig) = hd. *Furcht*; *baurgs* (burg) = hd. *Burg*.

Het Gothisch bewijst dus in deze gevallen niets ten opzigte van de natuur der **e**'s en **o**'s. TEN KATE, SIEGENBEEK en WEILAND hebben zich hierdoor soms laten misleiden, onder andere bij *begeeren*, goth. *gairnjan*.

12. De Angelsaksische **e** is òf uit **a** òf uit **i** ontstaan, b. v. in *end* (einde), goth. *andi*, *fell* (vel) = goth. *fill*. De Ang. **ê** is uit **â**, b. v. in *vên* = *waan*, òf zij is eene verzachting van **oe**, b. v. in *béc* = *boeken*, of van **au**, b. v. in *scéne* (schoon) = goth. *skauns*. Doch nooit is de Angels. **e** of **ê** = **ai**, waaruit volgt, dat eene Angels. **e** ten bewijze kan strekken van de zachtheid eener Hollandsche **e**, die dan òf uit **a** of uit **i** moet ontstaan zijn.

13. De Angelsaksische, alsmede de Engelsche **o** is doorgaans uit **u** ontstaan, b. v. in *hol* (hol) = goth. *huls*, *gold* (goud) = goth. *gulth*, *God* (God) = goth. *guth;* soms uit **a**, b. v. in *noma* (naam) = goth. *namo*, *fona* = *vaan*, *hona* = *haan;* doch nooit uit **au**. Eene Angelsaksische en Engelsche **o** kan dus ten bewijze strekken, dat eene Nederl. **o** uit **u** ontstaan en dus zacht is.

14. De klankverzachting der **u** (*oe*) wordt in het Hoogduitsch door **ü**, in het Angelsaksisch en Noordsch door **y** (lees *u*, niet *i*) voorgesteld. Voorbeelden: hd. *krümmen*, *Klüger*, *Bürger*, *Füsze*, van *krumm*, *klug*, *Burg*, *Fusz*; ags. *cyning* (koning), *gylden* (gouden), *cyn* (kunne), *cyss* (kus), van ouds. *cuning*, goth. *gulth*, ouds. *cunni* en *cus*; oudnoordsch *hylja* (hullen), *kyn* (kunne), *kyssa* (kussen), van goth. *huljan*, *kunni*, ouds. *cus*.

15. De Hoogduitsche **ü** en de Angelsaksische en Oudnoordsche **y** wijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, op eene oorspronkelijke **u**. Het Angelsaksisch schrijft wel eens **y** in de plaats van **i** en **io**; doch zulks kan bij het onderzoek naar de natuur der **e**'s en **o**'s geene onzekerheid baren, daar **y** = **u** op eene zachte **o** wijst in de woorden, die bij ons **o** hebben, en **y** = **i** of **eo** op eene zachte **e** in die woorden, waarin bij ons **e** gehoord wordt.

16. De tweeklank **ai** werd in het Oudhoogduitsch en Oudnoordsch **ei** en in het Angelsaksisch **a**, of **ae**. Voorbeelden: *stein* (steen) = goth. *stains*, *seil* (zeel) = goth. *sail*, *meizan* (snijden) = goth. *maitan*; ang. *av* (eeuw) = goth. *aivs*, *savol* (ziel) = goth. *saiwala*, *stan* (steen) = goth. *stains*, *daelan* (deelen) = goth. *dailjan*, *sae* (zee) = goth. *saiws*.

17. De hier genoemde Angelsaksische **a** is in het Engelsch in **o** of **oa** overgegaan. Voorbeelden: *bone* (been) = goth. *bain*, *stone* (steen) = goth. *stains*, *rope* (touw, zeel) = goth. *raip*, *token* (teeken) = goth. *taikns*, *broad* (breed) = goth. *braids*, *oath* (eed) = goth. *aiths*. De Engelsche **o** en **oa** kunnen derhalve strekken om te bewijzen, dat eene Nederlandsche **e** uit **ai** ontstaan en dus scherp is.

18. De tweeklank **au** werd in het Angelsaksisch **ê** of **ea**, en in het Oudhoogduitsch doorgaans **ou**. Voorbeelden: *henan* (hoonen) = goth. *haunjan*, *depan* (doopen) = goth. *daupjan*, *ned* (nood) = goth. *nauths*; *eage* (oog) = goth. *augo*, *eac* (ook) = goth. *auk*, *eadig* (rijk) = goth. *audags*; *houpit* (hoofd) = goth. *haubith*, *ouga* (oog) = goth. *augo*, *ouh* (ook) = goth. *auk*.

19. De tweeklank **au** werd in het Oudfriesch **â** of **ê**, en hieruit ontstond in het Nieuwfriesch **ea**. Voorbeelden: *dâd*, *dea* (dood) = goth. *dauths*, *âk*, *eak* (ook) = goth. *auk*, *bâm*, *beam* (boom) = hd. *Baum*. De oudfr. **a** en **e** en de nfr. **ea** bewijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, de scherpte dezer letter; b. v. ofr. *slat*, nfr. *sleat*, bewijzen, dat de **o** in *sloot* scherp is.

20. De klankverzachting der **au** wordt in het Hoogduitsch door **äu** en **eu** en in het Oudnoordsch door **ey** voorgesteld. Voorbeelden: hd. *Bäume*, *Kräuter*, *zeugen*, *leugnen* van *Baum*, *Kraut*, *saugjan*, *lauhnjan*; on. *Freyr*, goth. *frauja* (heer), *steyta* (stooten), goth. *stautan*, *bleydhi* (blooheid) van *blaudhr*.

21. In het dialect, dat oudtijds in de hertogdommen Gelder en Kleef werd gesproken, wisselde de zachte opene **o** dikwijls af met de **a** of **ai**, hetgeen

maakt, dat de *Teuthonista* van GER. VAN DER SCHUEREN, kanselier van Cleve, somtijds ten bewijze kan strekken, dat eene Nederlandsche **o** zacht is. Voorbeelden : *affgaden* = *afgoden*, *baitscap* = *boodschap*, *baiven* = *boven*, *apen* = *open*, *aver* = *over*.

22. De tweeklank **iu**, welke in het Nederlandsch **ie** is geworden, heeft in het Angelsaksisch den vorm **eo** aangenomen. Voorbeelden : *deop* = goth. *diups*, *geotan* = goth. *giutan*.

23. De Oudnoordsche **ö** is ontstaan uit **a** door den invloed eener volgende **u** (*oe*); b.v. in *stöpull* = *stapel*, *klögun* = *klagt*, *mögr* = *maag*. Eene Oudn. **ö** bewijst derhalve de zachtheid eener Nederlandsche **e**.

---

24. De **r** is in onze taal tweederlei : 1. *oorspronkelijk*, b. v. in *hoorn*, *ontberen*, *varen*, *vader*; en 2. uit **s** of **z** ontstaan, b. v. in *(wij) waren*, *verloren*, *verkoren*, *bevroren*, van *wezen*, *verliezen*, *verkiezen*, *bevriezen*; zoo ook in *nering*, *leeren*, *hooren*, *(koren)aar*, *dier*, *roer*, *meer* enz., goth. *nasjan*, *laisjan*, *hausjan*, *ahs*, *dius*, *raus*, *mais* enz.
